

MOKYMŲ PROGRAMOS

MIGRACIJOS SAMPRATA IR TARPKULTŪRINĖ
KOMPETENCIJA DARBE SU PRIEGLOBSČIO GAVĖJ AIS:
SOCIOLOGINIS, TEISINIS IR KULTŪRINIS PJŪVIAI

METODOLOGIJA

TURINYS

I. METODOLOGIJOS KONTEKSTAS 3

I. I. Migracijos ir pabėgėlių srautai pasaulyje ir Europos Sąjungoje 3

I. II. Prieglobsčio gavėjų integracijos problematika ir pagrindiniai sunkumai integruojantis Lietuvoje 8

II. PAMATINĖS SAŲOKOS 10

II. I. Integracija ir integracijos politika 10

II. II. Prieglobstis Lietuvoje: pabėgėlio statusas ir papildoma apsauga 11

III. MIGRACIJOS SAMPRATA IR TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA DARBE SU PABĖGĖLIAIS: SOCIOLOGINIS, TEISINIS IR KULTŪRINIS PJŪVIAI 12

III. I. Migracija, prieglobsčio gavėjai, prieglobsčio teisė ir teisiniai prieglobsčio gavėjų integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai 12

III. II. Integracijos samprata: sociologinis požiūris 16

III. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis 19

III. IV. Išeiviai iš Azijos ir Afrikos: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika 39

IV. PRIEDAI 51

V. NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS 56

VI. METODOLOGIJOS SANTRAUKA 58

VI. I. Migracijos, prieglobsčio ir integracijos samprata: sociologinis ir politologinis požiūris 58

VI. II. Migracija, pabėgėliai, prieglobsčio teisė ir teisiniai pabėgėlių integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai 60

VI. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis 61

VI. IV. Išeiviai iš arabų šalių: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika 66

I. METODOLOGIJOS KONTEKSTAS

Tarptautinės migracijos įtaka Europos Sąjungos (ES) demografinėi ir ekonominei raidai – didžiulė. Per pastaruosius aštuonerius metus ES populiacija padidėjo

11 mln., iš jų apie 9 mln. sudarė imigrantai (Eurostat 2015), o tai reiškia, kad apie 80–85 proc. ES populiacijos prieaugio sudarė imigracija ne iš Europos Sąjungos šalių.

I. I. Migracijos ir pabėgėlių srautai pasaulyje ir Europos Sąjungoje

Migracija

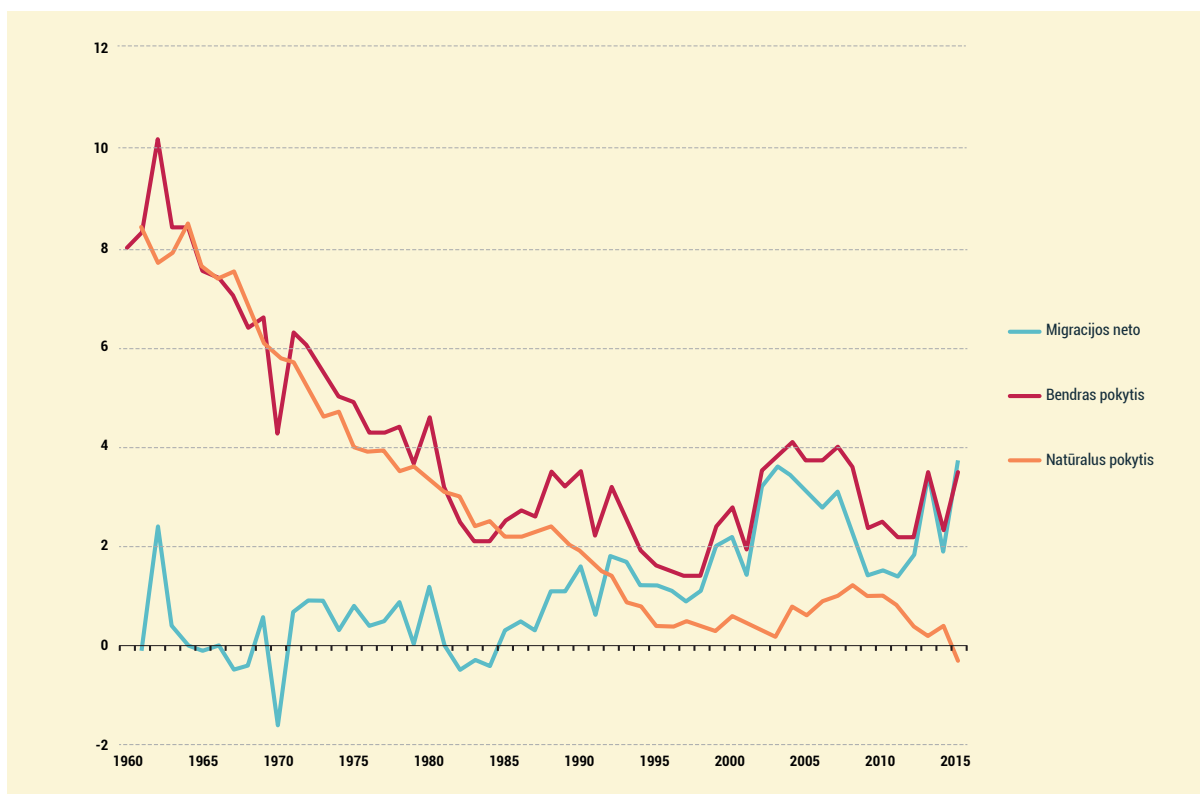
Per pastaruosius penkiolika metų pasaulyje tarptautinių migrantų skaičius sparčiai auga. 2015 m. jų buvo 244 mln. (palyginti su 222 mln. 2010-aisiais ir 173 mln. 2000-aisiais). Beveik du trečdaliai visų migrantų gyvena Europoje (76 mln.) arba Azijoje (75 mln.). Trečioje vietoje pagal atvykusių imigrantų skaičių pasaulyje yra Šiaurės Amerika (54 mln.). Toliau eina Afrikos žemynas (21 mln.), Lotynų Amerika ir Karibų jūros regionas (9 mln.) bei Okeanija (8 mln.) (JT 2016).

2015 metais 244 mln. žmonių, arba 3,3 proc. pasaulio gyventojų, gyveno ne savo kilmės šalyje. Migracija yra svarbus ekonominės ir socialinės plėtros veiksnys

ir kartu prioritetas tiek besivystančių, tiek išsivysčiusių šalių, dalyvaujančių intensyviuose tarptautinės migracijos procesuose, klausimas. Beveik pusė visų migrantų yra reprodukcinio amžiaus moterys (UNFPA 2016).

Pereinant nuo pasaulinio prie ES konteksto, reikėtų pabrėžti, kad demografinė ES visuomenių raida tiesiogiai susijusi su ekonominiais imigracijos aspektais. Dėl mažo gimstamumo ir natūralaus gyventojų prieaugio bei senėjimo ES susiduria su didele darbo jėgos problema, kuri dažniausiai sprendžiama pasitelkus imigrantus. Natūralu, kad imigrantų skaičius ES auga. Nuo 1992 m. imigracijos įtaka Europos populiacijos augimui tapo reikšmingesnė negu natūrali gyventojų kaita (1 pav).

1 pav. Populiacijos kaita Europos Sąjungoje: natūrali gyventojų kaita ir imigracija, 1960–2015 m.

Šaltinis: Eurostat 2015: Population and population change statistics

Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį ne tik į demografinius ir ekonominius, bet ir į socialinius migracijos aspektus. Vienas jų – migrantų integracija ir efektyvios migrantų integracijos politikos kūrimas. Kaip rodo tyrimai (plačiau **MIPEX 2015**), ES valstybėms narėms reikia nueiti ilgą kelią siekiant efektyvios migrantų integracijos. Dėl integracijos politikos neefektyvumo ES valstybėse narėse gyvenantys imigrantai patenka į diskriminacijos ir pažeidžiamumo spąstus, todėl dažnai išnaudojami formalioje ir neformalioje darbo rinkoje (**Demografija visiems, 2015 m. Nr. 2**).

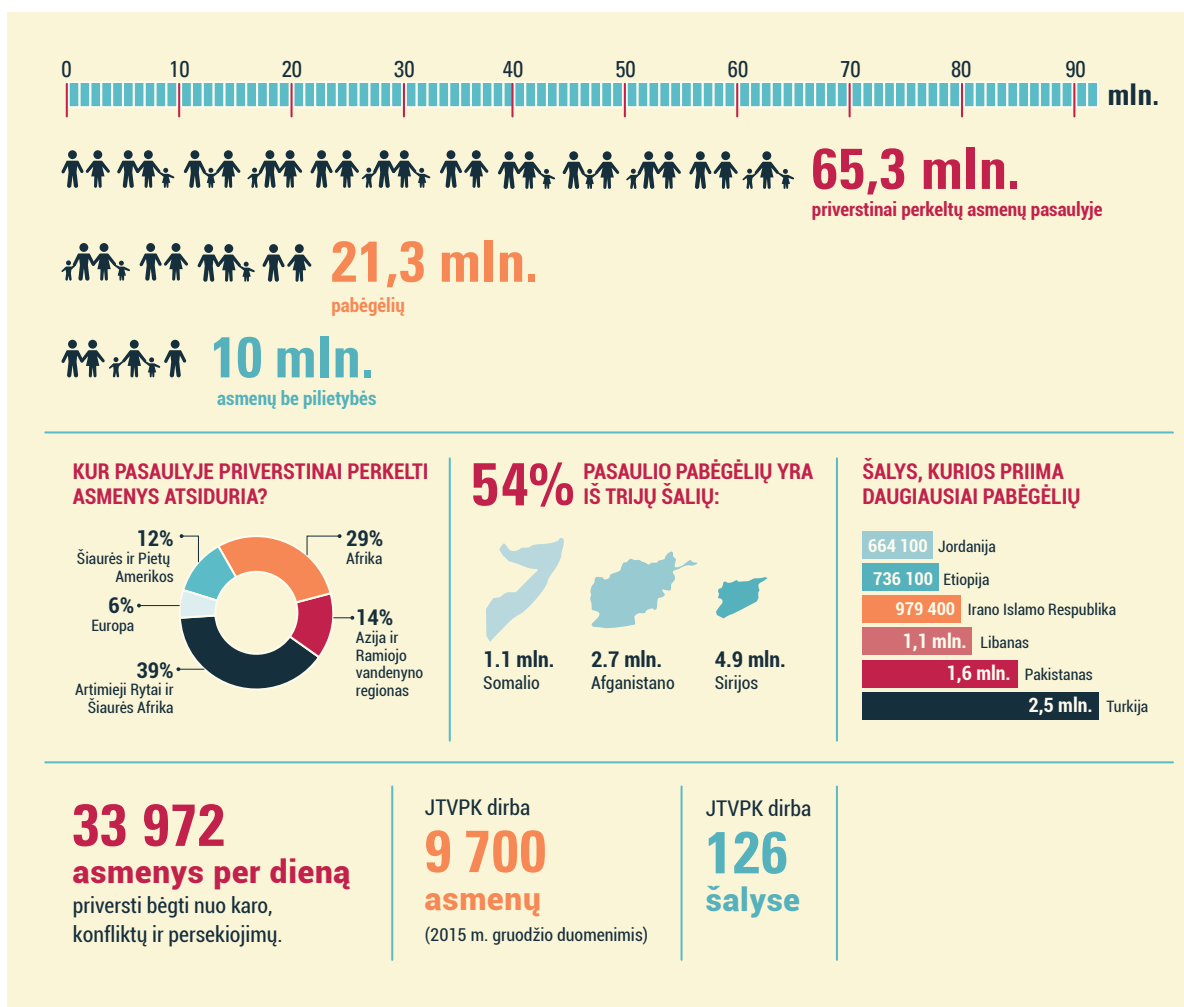
Prieglobstis

Naujais Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro duomenys (2016 m.) rodo, kad dėl karų, konfliktų ir persekiojimų vis daugiau žmonių priversti ieškoti prieglobsčio kitose šalyse. 2016 m. viduryje priverstinis perkėlimas paveikė daugiau kaip 65 mln. žmonių, palyginti su 59,5 mln. 2014 metais. Teigiama, kad pirmą kartą žmonijos istorijoje peržengta 60 mln. priverstinai perkeltų asmenų skaičiaus riba. Priverstinio perkėlimo mastas pasaulyje

auga dėl konfliktų ir persekiojimų, todėl šiuo metu 1 iš 113 žmonių pasaulyje yra prieglobsčio prašytojas, šalies viduje perkeltas asmuo arba pabėgėlis. Iš visų priverstinai perkeltų asmenų pasaulyje (kurie automatiškai nėra laikomi pabėgėliais) 21 mln. jau yra pabėgėliai. Didžiausią nerimą kelia tai, kad 2015 m. daugiau kaip pusė (51 proc.) visų priverstinai perkeltų asmenų sudarė vaikai, kurie dažnai keliauja vieni, be tėvų. Nerimą kelia ir tai, kad kiekvieną dieną atsiranda apie 34 tūkst. asmenų, kurie dėl konfliktų priversti palikti savo namus ir kuriems reikalingas ne tik prieglobstis, bet ir adekvati integracijos politika (2 pav).

54 proc. visų pabėgėlių atvyksta iš trijų šalių: Somalio (1,1 mln.), Afganistano (2,7 mln.) ir Sirijos (4,9 mln.). Kartu svarbu suprasti, kad didžioji dalis pabėgėlių atvyksta ne į Europos Sąjungą, bet į vadinamąsias saugias kaimynines šalis: Jordaniją (664 tūkst.), Etiopiją (736 tūkst.), Libaną (1,1 mln.), Pakistaną (1,6 mln.) ir Turkiją (2,5 mln.). Europoje šiuo metu yra 6 proc. visų pasaulyje priverstinai perkeltų asmenų (2 pav).

2 pav. Priverstinis perkėlimas, prieglobstis ir pabėgėliai pasaulyje 2016 m.

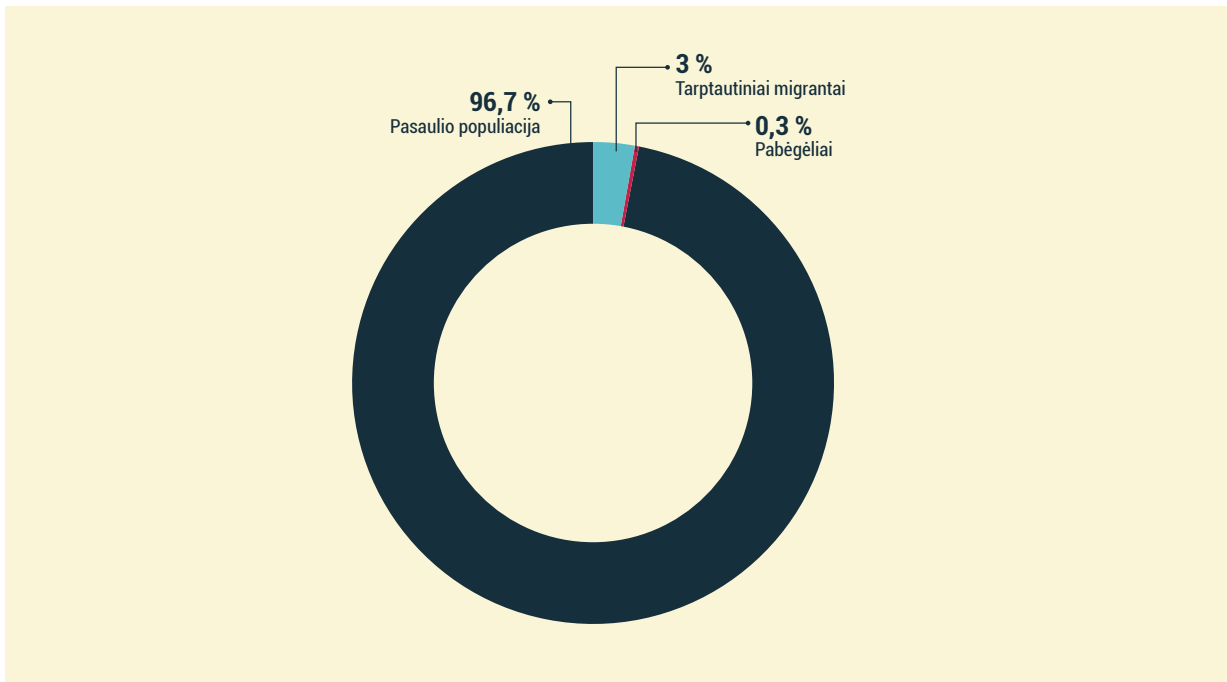

Šaltinis: **JTVPK 2016: Figures at a Glance**

Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad skaitydami naujausių visuomenės informavimo priemonėse pasirodančią informaciją apie pabėgėlių krizę, galime susidaryti įspūdį, jog jie sudaro didžiausią pasaulyje migruojančių žmonių dalį. Iš tiesų pabėgėliai sudaro labai nedidelę, tačiau stabilią visų pasaulyje migruojančių asmenų dalį. Remiantis oficialiais duomenimis, kuriuos pateikė Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras, šiuo metu yra

apie 16,1 mln. pabėgėlių. Šis skaičius išaugtų iki 21 mln., įtraukus Palestinos pabėgėlius, kurie nepateko į Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro mandatą (3 pav). Itin perdėtai svarstant šiuo metu vyraujančių pabėgėlių srautų klausimą galima sukelti dar didesnę pabėgėlių priimančių šalių visuomenių pasipriešinimą, todėl jos dar labiau nepritaro pabėgėlių perkėlimo procesams bei jų integracijai (Hein de Haas 2016).

3 pav. Pasaulio populiacija, migrantai ir pabėgėliai

Šaltinis: [Hein de Haas \(2016\) „A small and relatively stable proportion of world migration“](#)

Tarptautinės migracijos įtaka Europos Sąjungos demografinėi ir ekonominei raidai iš tiesų didelė, tačiau ES valstybės narės neturi bendros nuomonės, kaip efektyviai išspręsti pabėgėlių krizę. Didžioji dalis ES valstybių narių vakaruose ir šiaurėje diskutuoja apie liberalesnius ir lankstesnius pabėgėlių krizės sprendimo būdus, o ES valstybės narės Vidurio ir Rytų Europoje nekeičia griežto ir nelankstaus požiūrio šiuo klausimu.

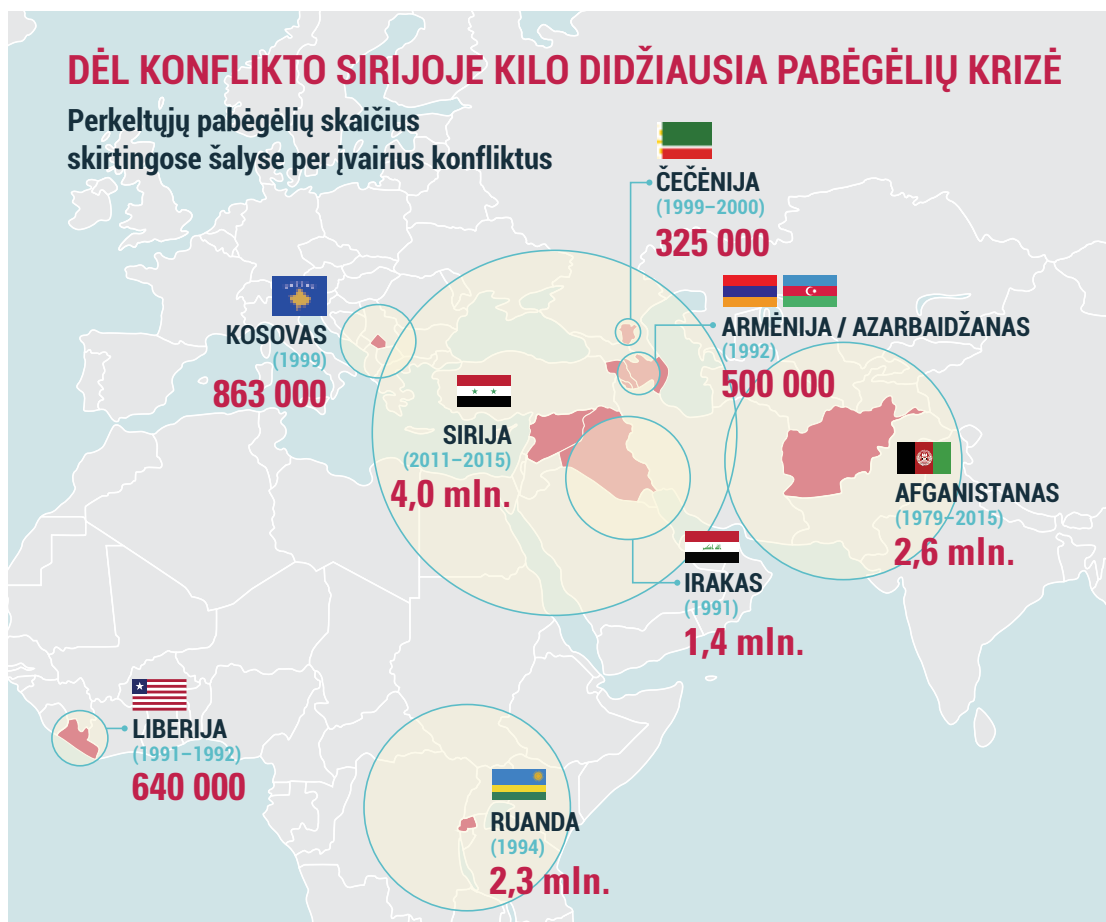
Vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad griežta imigracijos politika ir sienų kontrolė be adekvačios priėmimo ir integracijos politikos ne visada pasiteisina. Kaip rodo ES patirtis, griežtinant imigracijos kontrolę, didėja nelegalios (kartais – fiktyvios) imigracijos galimybė; todėl į nelegalios migracijos procesus gali įsitraukti vadinamoji migracijos industrija, t. y. žmonių kontrabandininkai. Todėl nelegalūs migracijos kanalai tampa pavojingi pabėgėliams ir jų šeimoms (**Demografija visiems, 2015 m. Nr. 2**). Kitaip tariant, uždarius sienas atsiranda naujų maršrutų, naudingų žmonių kontrabandininkams, tačiau neretai tai baigiasi prieglobsčio prašytojų mirtimis.

Per pastaruosius aštuonerius metus imigrantų skaičius ES padidėjo 9 mln., tačiau ES valstybių narių visuomenės ir politikai didžiausią iššūkį mato perkeliant ir integruojant naujai atvykstančius pabėgėlius, kurių skaičius, palyginti su bendrais imigracijos srautais ES, nėra didelis.

Pereinant nuo globalaus tarptautinės migracijos ir prieglobsčio poveikio prie konflikto Sirijoje, dėl kurio atsirado didžiausias po Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių ir priverstinai perkeltų asmenų skaičius, pastebėtina, kad 95 proc. visų Sirijos pabėgėlių (jų yra apie 4,7 mln.) šiuo metu gyvena penkiose šalyse: Turkijoje (2,6 mln.), Libane (daugiau kaip 1 mln.), Jordanijoje (637 tūkst.), Irake (245 tūkst.) ir Egipte (118 tūkst.) (4 pav). Dar 5 proc. Sirijos pabėgėlių gyvena kitose šalyse, įskaitant ES valstybes nares.

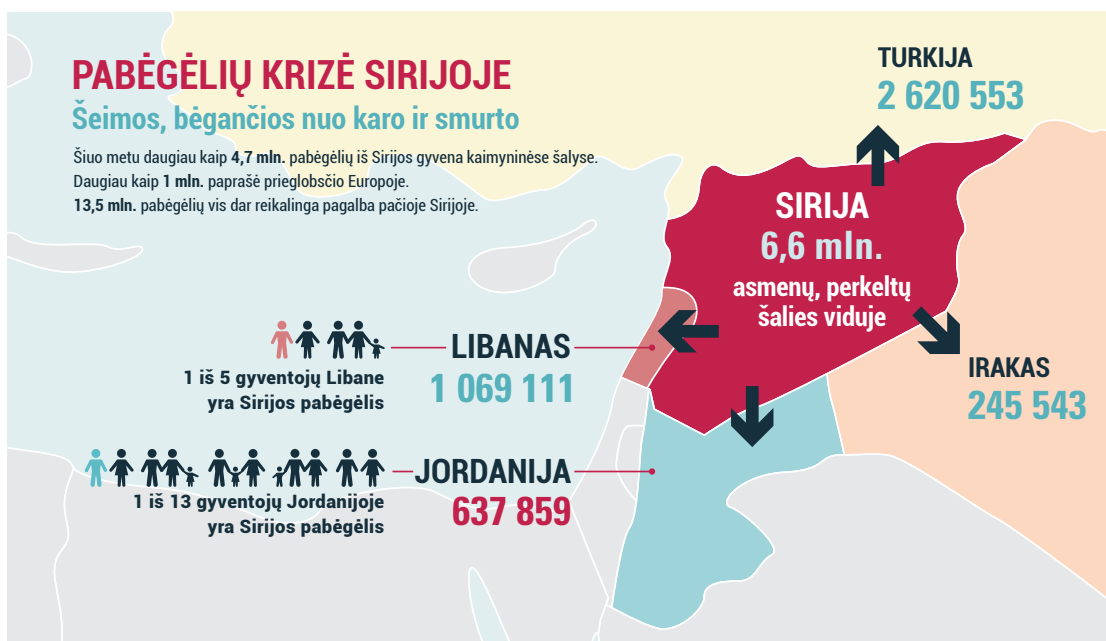
4 pav. Konfliktai pasaulyje ir Sirijos pabėgėlių skaičius kaimyninėse šalyse

a) Konfliktai pasaulyje ir pabėgėlių skaičius

Šaltinis: Statista: Syria Is The Worst Refugee Crisis Of Our Generation, 2015 06 13

b) Konfliktas Sirijoje ir pabėgėlių skaičius kaimyninėse šalyse

Šaltinis: Mercy Corps: Quick facts: What you need to know about the Syria crisis, 2016 06 16

Spręsdama ES susidariusią padėtį, 2015 m. Europos Komisija ėmėsi ryžtingų veiksmų pabėgėlių krizei ES valstybėse narėse ir kaimyninėse šalyse spręsti. Pirmą kartą Europos migracijos politikos istorijoje Komisija pasiūlė iš Europos Sąjungos valstybių narių, kurios patiria itin didelį spaudimą, į kitas valstybes nares perkelti 160 000 asmenų, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, ir pademonstruoti ES valstybių narių solidarumą. Lietuva 2016–2017 metais įsipareigojo priimti 1 105 prieglobsčio prašytojus, apsistočiusius laikinose pabėgėlių stovyklose Italijoje, Graikijoje ir Turkijoje.

Deja, ES pastangos norimų rezultatų neduoda. Nors pabėgėlių srautai per išorines ES sienas rytuose sumažėjo, kaip rodo Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro duomenys, Viduržemio jūros regione ši krizė nesi- baigia. Atvykusiųjų per Viduržemio jūrą nemažėja. Deja, gana didelis ir aukų skaičius (plačiau apie naujausias ten- dencijas [žiūrėti čia](#)). Kaip pavaizduota 5 pav., migracijos srautai į Europą yra gana kompleksiški, todėl, kaip minėta, uždarius tam tikrus kelius ar sienas, migracijos srautai pakrypsta nenuspėjama linkme.

5 pav. Prieglobsčio prašytojų srautai

Šaltinis: [The migrant crisis: here's why it's not what you think, 2016 08 26](#)

I. II. Prieglobsčio gavėjų integracijos problematika ir pagrindiniai sunkumai integruojantis Lietuvoje

Oficialiai Lietuva prieglobsčio prašytojus priimančia šalimi tapo 1997 m., ratifikavus Ženevos konvenciją (Žin., 1997, Nr. 12-227), Protokolą dėl pabėgėlio statuso (Žin., 1997, Nr. 12-227) ir 1997 m. liepą Lietuvoje įsigaliojus įstatymui „Dėl pabėgėlio statuso“ (šiuo metu galioja 2004 m. priimtas įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (2004 04 29, Nr. IX-2206)). Ženevos konvenciją ratifikavusi Lietuva įsipareigojo pagal nuostatas ginti savo teritorijoje esančius prieglobsčio gavėjus (PG) ir sudaryti geras integracijos sąlygas.

Pagrindiniai veiksniai, kurie turi įtakos prieglobsčio gavėjų integracijai

Asmeninės atvykusio PG charakteristikos: lūkesčiai priimančios valstybės atžvilgiu, motyvacija, išsilavinimas, profesija, socialiniai įgūdžiai ir išteklių, kalbiniai gebėjimai, amžius, lytis, šeimos sudėtis.

Priimančios valstybės veiksniai: valstybės (prieglobsčio ir integracijos) politika, ekonominė situacija, darbo rinka, integracijos sistema, visuomenės požiūris.

PG turi ypatingų poreikių ir dažnai patiria įvairių sunkumų: kalbos barjeras, institucinės ir teisinės sistemos, kultūros bei kitų vertybių neišmanymas. Taip pat neretai susiduriama su diskriminacija darbo ir apgyvendinimo sektoriuose; darbo rinkoje patiriami tokie sunkumai kaip mažai apmokamas darbas, nesaugios ir nesveikos darbo sąlygos, ilgesnis darbo laikas, kliūtys gauti geriau apmokamą ar aukštesnės kvalifikacijos darbą. Šių asmenų šeiminei padėčiai (daugiavaikės šeimos, vienišos motinos ar tėvai), dažni sveikatos sutrikimai, psichologinės problemos, aplinkybės, dėl kurių PG tenka ieškotis prieglobsčio, ir neišvengiamos visuomenės nuostatos taip pat apriboja sėkmingos integracijos galimybes.

Lietuvoje atlikti tyrimai atskleidžia skirtingo pobūdžio PG integracijos barjerus. 2003 m. atlikto prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimo (DSTI 2003) duomenys parodė, kad didelę įtaką PG integracijai daro socialinis kontekstas, su kuriuo susiduriama kasdien sprendžiant kylančius sunkumus. 2005 m. atlikta prieglobsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studija (SEKI 2005) atskleidė, kad dažnai PG įsidarbinimo galimybes riboja kalbos barjeras, todėl jie gali rinktis tik nekvalifikuotus, prastai atlyginamus darbus. 2006 m. atlikto pabėgėlių ir jų šeimų poreikių Lietuvos Respublikoje tyrimo (SEKI 2006) duomenimis, lietuvių kalbos nemokėjimas, vyresnis amžius ir lytis yra PG ekonominės integracijos kliūtys, o

sėkminga integracija priklauso nuo miesto, kuriame gyvenama, ir neretai nuo nevyriausybinų organizacijų teikiamos pagalbos. Pačių PG vertinimu, menkas socialinis ekonominis statusas yra vienas pagrindinių sunkumų, kuriuos reikia įveikti norint integruotis į Lietuvos visuomenę. 2007 m. atliktas Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimas (STI 2007) atskleidė šias integracijos problemas: pasyviai taikomos socialinės integracijos priemonės, apgyvendinimas, užimtumas, švietimas (taip pat išsilavinimas, kalba), PG uždarumas ir sunkumai, patiriami norint prisitaikyti prie socialinės integracijos tvarkos. Tyrimo duomenimis, kolektyviniai ryšiai – vienas dažniausiai PG turimų socialinių išteklių. Tyrime teigiama, kad, nepaisant kuratorių ir socialinių darbuotojų pagalbos, problemiškausias sritys yra apgyvendinimas ir užimtumas. Čia labiausiai reikia pagalbos. 2009 m. Lietuvos vartotojų instituto atliktas sociologinis prieglobstį gavusių užsieniečių nuomonės tyrimas patvirtino, kad pabėgėlių integracijos sunkumai dažniausiai susiję su darbo paieška, finansine parama ir kalbos barjeru.

2011 m. apgintoje disertacijoje (Bartušienė 2011) nagrinėta specifinė PG integracijos problematika – patirtis sveikatos priežiūros srityje. Tyrimo duomenimis, Lietuvoje gyvenantys PG yra aktyvūs ir racionaliai geba suvaldyti persikėlimo pasekmes, todėl globali prieglobsčio srities nuostata, siūlanti pažinti PG tik kaip pasyvius naudos gavėjus ir traumuotas aukas, nėra tinkama siekiant išsiaiškinti lokalius šios srities aspektus. 2012 m. parengtos monografijos „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelis (įrankis)“ (Žydžiūnaitė 2012) duomenimis, nesant apgyvendinimo politikos ir dėl apriboto judumo šalyje PG jaučiasi nesaugūs ir patiria skurdą; dėl veiklumo vyriausybinu lygmeniu stokos PG sąvoka yra politizuojama, o tai skatina PG ir visuomenės priešišumą; dėl nesistemos nevyriausybinų organizacijų veiklos pagalba PG yra fragmentiška ir neilgalaikė.

2013 m. atliktais tyrimais (Etnišumo studijos 2013) buvo surinkta, išanalizuota ir susisteminta informacija dėl ES prieglobsčio teisyne įgyvendinimo Lietuvoje. Atlikę tyrimus autoriai išskyrė pagrindinius ES direktyvų (prieglobsčio srityje) taikymo Lietuvoje trūkumus: ribotą ir fragmentišką taikymo sritį, prieglobsčio prašytojų judėjimo laisvės apribojimus, materialinių priėmimo sąlygų ir medicininių paslaugų teikimo problemas. Tyrimo duomenys išryškino konkrečius nacionalinio teisinio reglamentavimo ir praktikos trūkumus, kuriuos būtina šalinti, siekiant, kad nebūtų prieštaravimų tarp ES prieglobsčio teisyne ir Lietuvos teisės. Galiausiai kokybinis tyrimas atskleidė prieglobsčio ieškančių ir jį gavusių užsieniečių patirtis mūsų

šalyje: nuo priėmimo sąlygų iki trukdžių sėkmingai integruotis. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro **atliktas tyrimas** (2014 m.) patvirtino aukščiau aptartus PG integracijos barjerus ir atskleidė jų patiriamą neviltingą bei liūdesį ir prarastą motyvaciją, nes integruojamasi kliūtys atrodė neįveikiamos ar net paskatino nemažai atvykėlių palikti šalį su viltimi, kad kitur pasiseks geriau.

Diskutuojant apie prieglobsčio politikos įgyvendinimą Lietuvoje, pastebėtina ir teigiamų pokyčių. Kaip rodo Lietuvoje kuriamos ir įgyvendinamos migrantų integracijos politikos prioritetų analizė (**Žibas ir Platačiūtė 2009; Beresnevičiūtė ir Žibas 2012**), Lietuva neturi bendros ilgalaikės migrantų integracijos strategijos, tačiau integracijos politikos tikslinė grupė išlieka PG. Šis faktas leidžia teigti, kad, nors ši tikslinė grupė yra nedidelė, ES lygmeniu įgyvendinama prieglobsčio politika duoda teigiamų rezultatų. Teigiamą pokytį rodo Europos pabėgėlių fondo finansuojamų projektų rezultatai, nuosekli nevyriausybinių organizacijų veikla ir personalo, dirbančio su prieglobstį gavusiais užsieniečiais, patirtis. Tačiau struktūriniai integracijos veiksniai (Ruklos miestelio sociokultūrinis ir ekonominis kontekstas) ir prieglobsčio politikos ypatumai (prieglobsčio prašytojų atribojimas nuo darbo rinkos) Lietuvoje neleidžia sukurti efektyvesnės pabėgėlių integracijos infrastruktūros. Lyginant 2007 ir 2013 m. tyrimų duomenis, pagrindinės pabėgėlių integracijos probleminės sritys išlieka tos pačios: apgyvendinimas ir užimtumas (**Žibas 2013**).

Apibendrinant aptartus tyrimus galima teigti, kad PG integracijai Lietuvoje daro įtaką ne tik socialinės ir demografinės charakteristikos, šeiminis statusas ar aplinkybės, dėl kurių paprašyta prieglobsčio Lietuvoje, bet ir aplinka, kurioje PG atsiburia. Aptartų tyrimų duomenys rodo, kad nagrinėjant PG integracijos procesus svarbu atkreipti dėmesį tiek į kalbos barjerą, įsitraukimą į darbo rinką ir dalyvavimą švietimo sektoriuje, tiek į visuomenės nuostatas, priėmimo ir integracijos politiką bei didelę įtaką integracijos procesams darančius PG socialinius ryšius ir išteklius.

* * *

Atsižvelgiant į aukščiau aptartą problematiką, mokymų programos „Migracijos samprata ir tarpkultūrinė kompetencija dirbant su prieglobsčio gavėjais: sociologinis, teisinis ir kultūrinis pjūviai“ metodologija remiasi:

1) Mokymosi visą gyvenimą principais. Dėl intensyvių tarptautinės migracijos procesų dinamiškai kintančioje šiuolaikinėje visuomenėje, žinių, įgūdžių ir kompetencijų, įgyjamų universitete, nepakanka. Migracija – tai dinamiškas kompleksinis procesas, veikiamas socialinių, ekonominių, politinių, kultūrinių, ekologinių aplinkybių ir lemiantis migracijos procese dalyvaujančių valstybių socialinės, ekonominės bei kultūrinės politikos sritis. Šiuo

atveju metodologija, kaip viena iš mokymosi visą gyvenimą priemonių, suteikia galimybių prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių sociokultūrinių procesų, susijusių su imigracijos dinamika ir prieglobsčio bei PG integracijos problematika. Ši metodologija, kaip ir kitos mokymosi visą gyvenimą priemonės, turi ne tik suteikti galimybių suinteresuotų valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų atstovams kelti kvalifikaciją, bet ir nuolat keistis, lanksčiai prisitaikant prie XXI amžiaus iššūkių, tarp kurių prieglobsčio ir PG integracijos procesai pamažu užima vis svarbesnę vietą.

2) Nacionaliniais teisiniais dokumentais: Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (Žin., 2004 04 29, Nr. IX-2206); Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašu“ patvirtinimo (**2016.10.05, Nr. 998**); Lietuvos migracijos politikos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 79 „Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo Lietuvos migracijos politikos gairėmis (toliau Lietuvos migracijos politikos gairės (Žin., 2014 01 22, Nr. 79)).

3) Europos Sąjungos teisiniais dokumentais: ES migrantų integracijos politikos principais (2004 m. lapkričio 19 d.); Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu 516/2014, kuriuo įsteigiamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas ([2014] OL L150/168); Europa 2020 strategija (2010 m. kovo 3 d., KOM (2010) 2020 galutinis)).

4) Kitais tarptautiniais teisiniais dokumentais: Konvencija dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. protokolu dėl pabėgėlių statuso (ratifikuota **Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl 1951 m. konvencijos dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. protokolo dėl pabėgėlių statuso ratifikavimo“ papildymo įstatymu**); Tarptautine konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Žin., 1998, Nr. 108-2957); Europos socialine chartija (Žin., 2001, Nr. 49-1704); Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Žin., 2011, Nr. 156-7390).

Lietuvoje nėra specifinių programų ar būdų, kurie padėtų geriau suvokti bendrą prieglobsčio situaciją (politiką ir procesus). Priimta su tuo susijusių tam tikrų projektų, išleista leidinių, kuriais galima vadovautis kaip gairėmis dirbant su PG (plačiau žr. priedus), tačiau jie neapibendrina skirtingų prieglobsčio ir PG integracijos procesų, tad skirtingos organizacijos vadovaujasi įvairiomis metodologijomis ir pasirenka skirtingas priemones.

Atsižvelgiant į šią situaciją ir siekiant įgyvendinti PG integracijos politikos tikslus bei principus, mokymų programos „Migracijos samprata ir tarpkultūrinė

kompetencija darbe su prieglobsčio gavėjais: sociologinis, teisinis ir kultūrinis pjūviai“ metodologija yra priemonė, leidžianti socialiniams darbuotojams, mentoriams, psichologams, socialiniams pedagogams savanoriams ir kitiems valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų atstovams susipažinti su prieglobsčio ir PG integracijos politika bei procesais tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu, atkreipti dėmesį į sociologinius, teisinius ir kultūrinius PG integracijos veiksnius bei atsižvelgti į PG integracijos srityje dirbančių ekspertų ilgalaikę praktinę patirtį.

II. PAMATINĖS SĄVOKOS

II. I. Integracija ir integracijos politika

Lietuvos migracijos politikos gairėse (2014 01 22, Nr. 79) teigiama, kad, kuriant ir įgyvendinant užsieniečių integracijos politiką, būtina vadovautis šiais principais: užtikrinti žmogaus teises ir lygias galimybes visose gyvenimo srityse; suteikti nuolatinį gyventojų statusą ir (arba) pilietybę; mažinti socialinę nelygybę, pažeidžiamumą ir išnaudojimą; atlikti darbo ir gyvenimo sąlygų stebėseną; stiprinti atstovavimą.

Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginiame dokumente (2015 m.) užsieniečių integracija apibrėžiama kaip abipusis užsieniečių ir priimančios valstybės bei visuomenės adaptacijos procesas, užtikrinantis užsieniečių teises ir lygias galimybes dalyvauti kuriant valstybės gerovę ir naudotis valstybės ir visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo srityse (TŠP strateginis dokumentas 2015).

Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas taip pat apibrėžia „užsieniečių integracijos politikos“ sąvoką. Integracijos politika – įgyvendinamų teisės aktų ir integracijos priemonių, dalyvaujančių valstybinių institucijų, nevyriausybinių ir užsieniečių organizacijų veiklos visuma, kuria siekiama suteikti lygiavertes teises, pareigas ir galimybes užsieniečiams dalyvauti skirtinguose valstybės ir visuomenės gyvenimo sektoriuose (darbo rinkos ir užimtumo, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo, antidiskriminacijos ir lygių galimybių), mažinti socialinę nelygybę ir atskirti, pažeidžiamumą ir išnaudojimą (TŠP strateginis dokumentas 2015).

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2016 10 05, Nr. 998). PG integracija suprantama kaip prisitaikymo ir įsitraukimo į visavertį valstybės politinį, socialinį, ekonominį bei kultūrinį gyvenimą Lietuvos Respublikoje procesas, apimantis švietimo, sveikatos priežiūros, socialinių ir kitų paslaugų bei pinigines paramos teikimą, kad jie galėtų išlaikyti save ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tame pačiame nutarime valstybės parama prieglobsčio gavėjų integracijai suprantama kaip numatytų priemonių, kuriomis PG sudaromos galimybės išlaikyti save ir dalyvauti visuomenės gyvenime, teikimas.

Pažymėtina, kad visos aukščiau minėtuose dokumentuose įtvirtintos integracijos sąvokos iš esmės yra tinkamos, tad nėra prasmės įvesti vienintelę „integracijos“ sąvoką, kad galima būtų kiekviename atskirame dokumente pabrėžti tuos integracijos požymius, kurie yra labiausiai susiję su atitinkamo dokumento reguliavimo sritimi.

Atsižvelgiant į „integracijos“ sąvokos problematiką, metodologijoje nagrinėjamos šios PG integracijos sritys: užimtumas, švietimas, būstas, sveikatos priežiūra, socialinė apsauga ir visuomenės informavimas.

II. II. Prieglobstis Lietuvoje: pabėgėlio statusas ir papildoma apsauga

Prieglobstis Lietuvos Respublikoje yra Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatyme (Žin., 2014 04 29, Nr. IX-2206; toliau – UTPĮ) nustatytais pagrindais ir tvarka užsieniečiui suteikiamas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga (Žin., UTPĮ 2 str. 23 d.).

Pabėgėlis – tai užsienietis, kuriam UTPĮ nustatyta tvarka suteiktas pabėgėlio statusas (Žin., UTPĮ 2 str. 18 d.). UTPĮ 86 str. 1 d. nustato, jog pabėgėlio statusas suteikiamas prieglobsčio prašytojui, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų yra už valstybės, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali ar bijo naudotis tos valstybės apsauga arba neturi atitinkamos užsienio valstybės pilietybės, yra už valstybės, kurioje buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų ir dėl išvardytų priežasčių negali ar bijo į ją grįžti. Pabėgėlio statusas asmenims, atitinkantiems UTPĮ 86 str. 1 d. kriterijus, nesuteikiamas, jei yra nustatomos aplinkybės, nurodytos UTPĮ 88 str. 1 ir 2 dalyse. Pagal UTPĮ 53 str. 1 d. 7 p. užsieniečiui, kuriam suteikiamas pabėgėlio statusas, yra išduodamas leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kuris pratęsiamas kas 5 metus.

Papildomos apsaugos statusas – pagal UTPĮ 87 str. 1 d. papildoma apsauga suteikiama prieglobsčio prašytojui, kuris yra už savo kilmės valstybės ribų ir negali ten grįžti dėl visiškai pagrįstos baimės, kad: 1) bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniškai elgiamasi arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas; 2) yra grėsmė, kad jam bus įvykdyta mirties bausmė ar egzekucija; 3) yra rimta ir asmeninė grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl beatodairiško smurto veiksmų tarptautinio ar vidaus ginkluoto konflikto metu. Papildoma apsauga asmenims, atitinkantiems UTPĮ 87 str. 1 d. kriterijus, nesuteikiama, jei yra nustatomos aplinkybės, nurodytos UTPĮ 88 str. 1 ir 3 dalyse. Pagal UTPĮ 40 str. 1 d. 9 p. užsieniečiui, kuriam suteikiamas papildomos apsaugos statusas, yra išduodamas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, kuris pratęsiamas kas 2 metus (Žin., UTPĮ 48 str. 2 d.).

UTPĮ 88 str. numato pagrindus, kada nesuteikiamas prieglobstis (papildoma apsauga ar pabėgėlio statusas). UTPĮ 88 str. 1 d. numato, kad prieglobsčio prašytojui prieglobstis nesuteikiamas, jeigu nustatoma, kad jis savo kilmės valstybės teritorijos dalyje nepatirtų visiškai pagrįstos persekiojimo baimės ar realaus šio įstatymo 87 str. 1 d. nurodytų veiksmų pavojaus arba turėtų galimybę naudotis valstybės ar didelę jos teritorijos dalį valdančios grupės ar organizacijos, įskaitant tarptautines organizacijas, apsauga, valstybė ar tokia grupė, ar organizacija nori ir gali pasiūlyti veiksmingą ilgalaikio pobūdžio apsaugą,

kaip ji apibrėžta šio įstatymo 86 str. 2 d., o prieglobsčio prašytojas turi galimybę tokia apsauga pasinaudoti, į tą valstybės teritorijos dalį jis gali saugiai ir teisėtai atvykti, taip pat pagrįstai manoma, kad jis joje įsikurs. UTPĮ 88 str. 2 d. numato, kad prieglobsčio prašytojui, atitinkančiam šio įstatymo 86 str. 1 d. nustatytus kriterijus, nesuteikiamas pabėgėlio statusas, jeigu: 1) jis naudojasi Jungtinių Tautų institucijų ar organizacijų, išskyrus Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biurą, parama ir apsauga; 2) valstybės, kurioje jis gyvena, kompetentingos institucijos pripažįsta jo teises ir pareigas, kurios priskiriamos tos valstybės piliečiams arba joms prilygsta; 3) yra rimtas pagrindas manyti, kad iki atvykimo į Lietuvos Respubliką jis padarė sunkų nepolitinį nusikaltimą (sunkiais nepolitiniiais nusikaltimais gali būti laikomi ir tariamai politiniu tikslu įvykdyti ypač žiaurūs veiksmai) arba yra pripažintas kaltu dėl veiksmų, prieštaraujančių Jungtinių Tautų Organizacijos tikslams ir principams, arba kurstė ar kitaip dalyvavo darant tokį nusikaltimą ar tokius veiksmus; 4) yra rimtas pagrindas manyti, kad jis padarė nusikaltimą taikai, nusikaltimą žmoniškumui ar karo nusikaltimą, kaip jie apibrėžiami Lietuvos Respublikos įstatymuose, tarptautinėse sutartyse arba kituose tarptautinės teisės šaltiniuose, arba kurstė ar kitaip dalyvavo darant tokius nusikaltimus; 5) yra rimtas pagrindas manyti, kad jo buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui arba jis įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl labai sunkaus nusikaltimo padarymo ir kelia grėsmę visuomenei. UTPĮ 88 str. 3 d. numato, kad prieglobsčio prašytojui, atitinkančiam šio įstatymo 87 str. 1 d. nustatytus kriterijus, nesuteikiama papildoma apsauga, jeigu: 1) yra rimtas pagrindas manyti, kad jis padarė nusikaltimą taikai, nusikaltimą žmoniškumui ar karo nusikaltimą, kaip jie apibrėžiami Lietuvos Respublikos įstatymuose, tarptautinėse sutartyse arba kituose tarptautinės teisės šaltiniuose, arba kurstė ar kitaip dalyvavo darant tokius nusikaltimus; 2) yra rimtas pagrindas manyti, kad jis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą arba kurstė ar kitaip dalyvavo darant tokį nusikaltimą; 3) jis yra pripažintas kaltu dėl veiksmų, prieštaraujančių Jungtinių Tautų Organizacijos tikslams ir principams, arba kurstė ar kitaip dalyvavo darant tokius veiksmus; 4) yra rimtas pagrindas manyti, kad jo buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui ar visuomenei; 5) jis išvyko iš savo kilmės valstybės tik siekdamas išvengti atsakomybės už padarytą nusikaltimą ir jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai už tokio nusikaltimo padarymą numato laisvės atėmimo bausmę.

Šeimos nariai – UTPĮ 2 str. 26 p. numato, jog šeimos nariai yra sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai) (toliau – vaikai), įskaitant sutuoktinio arba asmens, su

kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečius vaikus, jeigu jie nesusituokę ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienus metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama. Pagal PG integracijos tvarkos aprašo 2.1 punktą Lietuvos valstybės parama integracijai teikiama PG ir jų šeimų nariams.

Pažeidžiamas asmuo – UTPJ 2 str. 181 p. numato, jog pažeidžiamas asmuo yra asmuo, turintis specialiųjų poreikių (pavyzdžiui, nepilnametis, neįgalusis, vyresnis negu 75 metų asmuo, nėščia moteris, vieniši tėvas ar motina, auginantys nepilnamečių vaikų, psichikos sutrikimų turintis asmuo, prekybos žmonėmis auka arba asmuo, kuris buvo kankintas, išprievartautas ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą). PG integracijos

tvarkos aprašo 3 punktas prie pažeidžiamų užsieniečių, gavusių prieglobstį, priskiria: nelydimus nepilnamečius; nėščias moteris; asmenis, patyrusius kankinimus; asmenis su psichikos sutrikimais; asmenis, turinčius sveikatos sutrikimų, lemiančių ilgalaikį nedarbingumą arba kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio sumažėja asmens galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir reikia nuolatinių kitų žmonių priežiūros, pagalbos; pensinio amžiaus asmenis; vieną iš tėvų, auginantį nepilnamečius vaikus; šeimas, auginančias nepilnamečius vaikus.

Metodologijoje „prieglobsčio gavėjo“ (PG) sąvoka apima įvairias prieglobsčio formas gavusius užsieniečius: tuos, kurie turi pabėgėlio statusą pagal Ženevos konvenciją, ir tuos, kuriems Lietuvos Respublika suteikė papildomą apsaugą.

III. MIGRACIJOS SAMPRATA IR TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA DARBE SU PABĖGĖLIAIS: SOCIOLOGINIS, TEISINIS IR KULTŪRINIS PJŪVIAI

III.1. Migracija, prieglobsčio gavėjai, prieglobsčio teisė ir teisiniai prieglobsčio gavėjų integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai

III.1.1. Migrantų ir pabėgėlių teisių apsaugos reikšmė ir prieglobsčio suteikimo reguliavimas

Prieš pradėdami kalbėti apie migrantų ar pabėgėlių teises svarbu atkreipti dėmesį, kad šių teisių apsauga ne tik rodo pagarbą tarptautiniams valstybės įsipareigojimas žmogaus teisių srityje, ne tik atneša valstybei ilgalaikę naudą dėl padidėjusio ekonominio potencialo, bet ir turi esminę įtaką valstybės teisinės sistemos kokybei bei jos pritaikomumui ginti žmogaus teises. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad valstybėje, kurios negina migrantų ar pabėgėlių teisių, paprastai yra politiniai režimai, kurie negina ir jų pačių piliečių teisių. Taip nutinka todėl, kad dvigubi standartai žmogaus teisių apsaugos srityje yra neįmanomi. Jei valdžia negerbia vienos ir kitos pažeidžiamos visuomenės grupės teisių ir visuomenė ją palaiko, tuomet visa teisinė sistema ir teisinė praktika tampa ne tokia jautri žmogaus teisių apsaugos standartams. Pavyzdžiui, jei pasieniečiui nekyla neigiamų pasekmių dėl panaudotų neproporcingų prievartos priemonių prieš užsieniečių, tas pats pasienietis mažiau paisys prievartos proporcingumo ir kitoje savo veikloje, arba jei mokykloje nėra skiriama pakankamai dėmesio psichologiniam ar socialiniam

darbui, kad užsienietis nepatirtų patyčių ir sėkmingai integruotųsi į švietimo sistemą, tai su tokiomis pačiomis problemomis mokykloje susidurs ir kiti moksleiviai.

Taip pat svarbu pastebėti, kad būtent pagarba migrantų ar pabėgėlių teisėms ir yra jų sėkmingos integracijos pagrindas. Negerbiant žmogaus teisių sukuriama integracijos barjerai ir kyla pavojus, kad užsieniečių grupės marginalizuosis, o visuomenė vietoj naudos iš integruotų žmonių grupės (t. y. darbo, verslo potencialo, jų mokamų mokesčių, multikultūrinių vertingų idėjų panaudojimo) patirs našta dėl neintegruotos žmonių grupės (t. y. socialinių išmokų, nusikalstamumo pavojaus, visuomenei nepriimtinos marginalinės kultūros). Pažymėtina, kad minėtas naudos ir naštos principas vienodai galioja tiek užsieniečiams, tiek ir pačios valstybės piliečiams. Todėl pagarba migrantų ar pabėgėlių teisėms bei dėmesys jų socialinei integracijai dėl aukščiau minėtų priežasčių kartu priverčia valstybę atsakingai žiūrėti ir į kitų pažeidžiamų visuomenės grupių integraciją, o tai vėlgi duoda naudą valstybės teisinei, socialinei ir ekonominei sistemai. Tuo tarpu pagrindinė ES ir valstybių narių problema, dėl kurios neįmanoma efektyviai išspręsti migracijos krizės,

yra solidaraus požiūrio stoka sprendžiant užsieniečių integracijos problemas. Todėl trukdoma užsieniečiams atvykti arba išvykti iš kitų valstybių narių ir problemos sprendimas atidedamas tolesniam laikui. Tad vietoj galimos teisėtos migracijos naudos valstybės, nespėdamos problemų iš esmės, susiduria su didesne neteisėta migracija ir yra nepasiruošusios sėkmingai užsieniečių integracijai. Dar blogiau, kad tai tampa rimta problema ES politinėje aplinkoje, kai vis daugiau valstybių į valdžią išrenkamos populistinės nacionalistinės partijos, kurios vietoj rimtos ir konstruktyvios rinkimų programos vartoja populistinius antiimigracinius lozungus. Kaip nurodo politologai, viena svarbiausių Jungtinės Karalystės referendumo rezultatų dėl išstojimo iš ES priežasčių būtent ir buvo ne rimta politinė analizė, o populistiniai antiimigraciniai lozungai.

Norint efektyviai dirbti su PG, pirmiausia svarbu suprasti, kokie asmenys ir kodėl gauna pabėgėlio statusą, kokie asmenys ir kodėl gauna papildomą apsaugą ir kuo asmenys, gavę tarptautinę apsaugą, skiriasi nuo kitų migrantų. Pagrindinis skirtumas tarp tarptautinę apsaugą gavusių asmenų ir kitų migrantų yra tas, kad PG migracija yra priverstinė ir šie asmenys daugiau neturi galimybės naudotis apsauga savo kilmės valstybės, iš kurios pasitraukė dėl čia jiems gresiančių šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų. Todėl kalbant apie šių asmenų nediskriminavimą ir teisių užtikrinimą prieglobsčio valstybėse, svarbu atkreipti dėmesį, kad prieglobsčio valstybė šių asmenų atžvilgiu turi daugiau įsipareigojimų nei kitų migrantų, kurių teisės gali būti užtikrinamos jų kilmės valstybėje, atžvilgiu. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad jei asmuo prašo prieglobsčio, tai nereiškia, kad jis negali turėti ekonominių motyvų. Suprantama, kad žmogus, kuriam jo kilmės valstybėje gresia šiurkštūs žmogaus teisių pažeidimai, jei yra galimybė, renkasi tokią prieglobsčio valstybę, kurioje galėtų kuo greičiau integruotis ir kurti visavertį gyvenimą (ir tokį pasirinkimą dažniausiai lemia ekonominės priežastys).

Šiandien ES valstybėse sprendžiant prieglobsčio bylas nagrinėjamos dvi pagrindinės prieglobsčio formos: pabėgėlio statusas ir papildoma apsauga. Universaliu lygmeniu pabėgėlio statuso reglamentavimui svarbios nuostatos buvo įtvirtintos 1951 m. Jungtinių Tautų (JT) Konvencijoje dėl pabėgėlių statuso ir 1967 m. JT Protokole dėl pabėgėlių statuso. Vertėtų atkreipti dėmesį ir į JT Vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro išleistus dokumentus, kuriuose pateikiamos detalios rekomendacijos, kaip išaiškinti pabėgėlių teises. Nors šie dokumentai net formaliai neturi privalomos teisinės galios, į juos valstybių praktikoje yra atsižvelgiama.

Papildomos apsaugos samprata išsivystė iš tarptautinėje žmogaus teisių apsaugoje susiformavusio asmens negražinimo principo (pranc. *non-refoulement*), kurio

svarbios nuostatos buvo įtvirtintos 1951 m. JT Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnyje, 1966 m. JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 straipsnyje, 1984 m. JT Konvencijos prieš kankinimą ir kitą žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 3 straipsnyje, o Europos regionuose – 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje.

Europos Sąjungoje prieglobsčio kvalifikavimas (t. y. pabėgėlio statuso ir papildomos apsaugos suteikimo kriterijai) reglamentuotas specialioje 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų, pakeitusioje direktyvą 2004/83/EB. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį ir į ES Teisingumo teismo vaidmenį: preliminarų išaiškinimų bylose ši institucija šiuo metu formuoja privalomą ES prieglobsčio kvalifikavimo praktiką.

III.1.II. Prieglobsčio kvalifikavimo testas

Siekiant nustatyti, ar asmeniui turi būti suteikiamas prieglobstis ir kokia forma, siūlytina nagrinėti tokius klausimus:

1. Ar asmuo atitinka pabėgėlio statuso taikymo ir netaikymo nuostatas?
 - a) Ar pagrįsta persekiojimo baimė?
 - b) Ar yra konvencinė persekiojimo priežastis?
 - c) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
 - d) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
 - e) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?
2. Ar asmuo atitinka papildomos apsaugos taikymo ir netaikymo nuostatas?
 - a) Ar yra kokia nors papildomos apsaugos taikymo nuostata?
 - b) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
 - c) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
 - d) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?

Pažymėtina, kad šiuo metu kvalifikuojant prieglobstį ES valstybėse narėse taikoma bendra procedūra ir sprendžiama dėl pabėgėlio statuso bei dėl papildomos apsaugos suteikimo. Atliekant šią procedūrą aukščiau pateikto testo antra dalis dėl papildomos apsaugos kvalifikavimo taikoma tik tuo atveju, jei pagal testo pirmą dalį dėl pabėgėlio statuso kvalifikavimo asmeniui šis pabėgėlio statusas nebuvo suteiktas.

III.1.III. Pabėgėlio ir papildomos apsaugos sąvokų elementai

Pagal ES direktyvą 2011/95/ES persekiojimo veiksmai kaip pabėgėlio sąvokos elementas suprantami kaip šiurkštūs žmogaus teisių pažeidimai, užkertantys kelią normaliam gyvenimui kilmės valstybėje. Tai gali būti vienkartiniai šiurkštūs pažeidimai arba daugybė tokių pažeidimų. Paprastai būna tokie persekiojimo veiksmai: fizinis ar psichologinis smurtas, įskaitant seksualinį smurtą; teisinės, administracinės, policijos ir (arba) teisminės priemonės, kurios savaime yra diskriminacinės arba įgyvendinamos diskriminuojant; neproporcingas ir diskriminuojantis persekiojimas ar baudimas; atsisakymas teismine tvarka atlyginti žalą, kuris yra neproporcingas ar diskriminuojantis baudimas; persekiojimas ar baudimas dėl atsisakymo atlikti karo tarnybą konflikto metu, kai atliekant tokią tarnybą reikėtų daryti karo nusikaltimus; veiksmai, pagal pobūdį tiesiogiai susiję su asmens lytimi arba su tuo, kad asmuo yra vaikas. Persekiojimo baimė pagrįsta tuomet, kai yra bet kokia reali galimybė, kad persekiojimas įvyks.

Persekiojimo priežastys, kaip pabėgėlio sąvokos elementas, suprantamos kaip: 1) rasės sąvoka visų pirma apima odos spalvą, kilmę ar priklausymą konkrečiai etninei grupei; 2) religijos sąvoka visų pirma apima teistinių, neteistinių ir ateistinių įsitikinimų turėjimą, dalyvavimą ar nedalyvavimą formaliose pamaldose privačiai ar viešai, vienam ar kartu su kitais, kitus religinius veiksmus ar pažiūrų išraišką arba asmeninio ar bendruomeninio elgesio formas, grindžiamas ar privalomas pagal bet kokius religinius įsitikinimus; 3) tautybės sąvoka neribojama vien pilietybės turėjimu ar jos neturėjimu, bet visų pirma apima priklausymą grupei, kuri apibūdinama atsižvelgiant į jos kultūrinį, etninį ar kalbinį tapatumą, bendrą geografinę ar politinę kilmę ar santykius su kitos valstybės gyventojais; 4) grupė laikoma tam tikra socialine grupe, kai tos grupės nariai turi tas pačias prigimtinės savybes ar bendrą istoriją, kurios negalima pakeisti, arba turi tas pačias savybes ar įsitikinimus, kurie yra tokie svarbūs to asmens tapatumui ar sąžinei, kad jis neturėtų būti verčiamas jų atsisakyti, ir ta grupė turi individualų tapatumą atitinkamoje šalyje, nes visuomenė ją suvokia kaip kitokią; 5) politinių pažiūrų sąvoka visų pirma apima turimas pažiūras, įsitikinimus ar tikėjimą tam tikru klausimu, susijusiu su galimais persekiojimo vykdytojais ir jų politika

ar metodais, nesvarbu, ar prašytojas pagal tas pažiūras, įsitikinimus ar tikėjimą ėmėsi veiksmų. Vertinant, ar prašytojas visiškai pagrįstai bijo būti persekiojamas, nesvarbu, ar prašytojas iš tikrųjų turi rasinių, religinių, tautinių, socialinių ar politinių savybių, dėl kurių gali būti persekiojamas, su sąlyga, kad tokią savybę prašytojui priskiria persekiojimo vykdytojas. Sprendžiant prieglobsčio bylą, negalima reikalauti, kad prieglobsčio prašytojas grįžtų į savo šalį ir vengdamas persekiojimo slėptų savo religiją, seksualinę orientaciją, politinius įsitikinimus ar kitas jo visaverčiam gyvenimui reikšmingas savybes.

Didelė žala, kaip papildomos apsaugos sąvokos elementas, suprantama kaip: mirties bausmė ar egzekucija; arba prašytojo kankinimas, nežmoniškas ar žeminamas elgesys arba baudimas kilmės šalyje; arba rimta ir asmeninė grėsmė civilio gyvenimui ar asmeniui, kylanti dėl nesirenkamojo smurto tarptautinio ar vidaus ginkluoto konflikto metu. Kuo intensyvesnis yra paplitęs nesirenkamojo pobūdžio smurtas, tuo mažiau individualių aplinkybių reikia pateikti, kad parodytum, jog individuali grėsmė yra pagrįsta.

Visiškai pagrįsta persekiojimo baimė ar realus didelės žalos pavojus gali būti grindžiamas veikla, kurią prašytojas vykdė po to, kai išvyko iš kilmės šalies, ypač jei nustatyta, kad ta veikla yra reiškiami kilmės šalyje turėti įsitikinimai ar požiūris ir tolesnis jų laikymasis.

Persekiojimo vykdytojais ar didelės žalos darytojais gali būti: valstybė; valstybę ar didelę valstybės teritorijos dalį valdančios grupės ar organizacijos; arba nevalstybiniai subjektai, jei galima įrodyti, kad valstybė ar minėtos organizacijos, įskaitant tarptautines organizacijas, negali arba nenori suteikti apsaugos nuo persekiojimo arba didelės žalos.

Apsauga nuo persekiojimo ar didelės žalos turi būti veiksminga ir ilgalaikio pobūdžio. Tokia apsauga paprastai suteikiama, kai valstybė ar minėtos organizacijos imasi pagrįstų priemonių, kad užkirstų kelią persekiojimui ar didelei žalai, *inter alia*, taikydami veiksmingą teisinę sistemą persekiojimo ar didelei žalai nustatyti, persekioti dėl veiksmų, kurie laikomi persekiojimu arba didele žala, ir nubausti už juos, ir kai prašytojas turi galimybę naudotis tokia apsauga.

Pabėgėlio statusas ar papildoma apsauga nesuteikiama, jei asmeniui gali būti pritaikytos netaikymo nuostatos. Svarbiausios netaikymo nuostatos yra tuomet, kai asmenys jau naudojasi tarptautine apsauga (pvz., jau yra gavę prieglobstį), kai asmenims nereikia tarptautinės apsaugos (pvz., jie turi teisę į kitą juos efektyviai galinčios apsaugoti valstybės pilietybę), kai asmenys yra neverti tarptautinės apsaugos, jei yra rimtų priežasčių manyti,

kad padaryti sunkūs nepolininiai nusikaltimai, nusikaltimai taikai, karo nusikaltimai arba nusikaltimai žmoniškumui ir prieglobsčio prašytojas vaidino kokį nors vaidmenį bendrininkaudamas darant šiuos nusikaltimus.

III.1.IV. Užduotys pabėgėlio ir papildomos apsaugos sąvokų elementams įtvirtinti

Toliau pateikiamos hipotetinės situacijos padės tinkamai suprasti pagrindinius pabėgėlio ir papildomos apsaugos sąvokų elementus.

1. Valstybėje X ponas L įgijo gydytojo kvalifikaciją ir dirbo gydytoju. Ponas L norėjo praplėsti profesinius horizontus ir išvyko į valstybę Y, kur medicina labiau pažengusi, ir joje dirbo metus. Tačiau grįžus į valstybę X jam buvo pranešta, kad jis laikomas nelojaliu valstybei X, o jokiose valstybės X medicinos ar kitose valstybinėse įmonėse neloyalūs asmenys į darbą nepriimami. Valstybėje X yra socialistinis režimas, kur medicina ir visos svarbiausios ekonomikos sritys priklauso valstybei. Ponui L beliko užsiimti smulkiu ūkininkavimu ir prekyba turguje, nes tai buvo vienintelė ekonominė veikla, kuri nepriklausė valstybiniam sektoriui. Jo šeimos pajamos nesumažėjo, bet ponas L blogai jautėsi negalėdamas dirbti medicinos srityje, todėl išvyko iš savo valstybės prašyti prieglobsčio. *Kaip reiktų spręsti pono L prieglobsčio prašymą?*

2. Ponia A pabėgo iš savo valstybės X ir pasiprašė prieglobsčio, nes ji nes buvo nepatenkinta moterų teisių padėtimi savo šalyje. Tradiciškai moterys skatinamos nesimokyti, neieškoti darbo, būti namie, rūpintis šeima, o pinigus paprastai uždirba vyrai. Tačiau jei moterys vis dėlto nusprendžia mokytis ir dirbti, tai nėra uždrausta, tiesiog joms sunkiau susirasti darbą ir dažniausiai gauna santykinai mažesnį darbo užmokestį bei eina žemesnes pareigas nei vyrai. Valstybės X Konstitucijoje ir Darbo kodekse nurodyta, kad moterys ir vyrai turi lygias teises, o teismuose nustačius diskriminacijos atvejus, moterų lygios teisės yra ginamos. Ponia A savo valstybėje nebuvo susituokusi, o valstybėje X tradiciškai priimta, kad moterys gali sudaryti santuoką tik su tėvo pritarimu. Santuoka be tėvo pritarimo ar gyvenimas su vyru be santuokos laikomi kaip užtraukiantys negarbę šeimai ir tokios šeimos vyrai dažnai tokią negarbę užtraukusią moterį nužudo. Valstybė X smerkia tokią moterų žudymo praktiką ir Baudžiamajame kodekse yra numaciusi už tai atsakomybę, tačiau praktikoje nebuvo iškelta nė viena tokia baudžiamoji byla. Ponia A prieglobsčio valstybėje be savo valstybėje X likusios šeimos pritarimo susituokė ir su vyru gyvena jau 2 metus. Ponia A, bijodama savo šeimos reakcijos, santuoką slepia ir bijo grįžti su vyru į valstybę X. *Kaip reiktų spręsti ponios A prieglobsčio prašymą?*

3. Ponas N tarnavo eiliniu kareiviu ir buvo eilinis valdančiosios partijos narys valdant valstybės X režimui. Atėjęs į valdžią naujam režimui, buvusio režimo šalininkai buvo be pagrindo sulaikyti, įkalinti, kankinami. Pagrindinę rizikos grupę sudarė aukštas partines ar karines pareigas ėję pareigūnai, o eiliniai kareiviai ar partijos nariai persekiojimus patyrė itin retai. Ponas N pabėgo iš valstybės X ir paprašė prieglobsčio. *Kaip reiktų spręsti pono N prieglobsčio prašymą?*

4. Ponia O buvo neišsilavinusi ir nepasiturinti valstybės X gyventoja, neturinti jokių antivalstybinių politinių įsitikinimų. Dėl ekonominių priežasčių ji neteisėtai išvyko užsidirbti pinigų į labiau išsivysčiusią valstybę Y. Valstybėje X yra diktatūra, todėl neteisėtai išvykę asmenys laikomi valstybės išdavikais ir ilgiems metams gali būti pasodinti į kalėjimą. Be to, valstybės X kalėjimuose paplitusios nežmoniškos sąlygos ir įkalinti asmenys kankinami. Todėl ponia O grįžti į valstybę X nenori ir prašo prieglobsčio. *Kaip reiktų spręsti ponios O prieglobsčio prašymą?*

5. Ponia M su 14 mėnesių dukra pabėgo iš valstybės X ir prašo prieglobsčio, nes jos tautinėje grupėje paplitusi tradicija prievarta apipjaustyti mergaičių lytinius organus, nors tai pavojinga sveikatai. Dažniausiai taip apipjaustomos 4–12 metų mergaitės, tai vaikystėje patyrė ir ponia M. Tokia tradicija paplitusi tarp ponios M tautiečių, sudarančių 60 proc., valstybės X gyventojų, ir aštuoniuose iš dešimties tankiai gyvenamų valstybės X regionų. Centrinė valstybės valdžia tokiai tradicijai nepritaria, šviečia visuomenę, kad jos būtų atsisakyta, ir net valstybės X Baudžiamajame kodekse tai laikoma nusikaltimu. Tačiau praktikoje atsisakyti tokios tradicijos sekasi sunkiai, o baudžiamųjų bylų dar nebuvo iškelta. *Kaip reiktų spręsti ponios M prieglobsčio prašymą?*

6. Ponas E tarnavo valstybę X anksčiau valdžiusio politinio režimo saugumo tarnyboje. Jis buvo kompiuterių specialistas, todėl prižiūrėdavo saugumo tarnybos kompiuterius. Žinoma, kad valstybės X saugumo tarnyba vykdė genocidą bei karo nusikaltimus, nukreiptus prieš civilius gyventojus. Ponas E žinojo apie vykdomus nusikaltimus ir jiems nepritarė, tačiau pasitraukti iš tarnybos bijojo, nes tokiu atveju saugumiečiai būdavo įtariamai neloyalumu ir nužudomi. Nuvertus valstybę X valdžiusį režimą į valdžią atėjo naujas režimas, o nuo buvusio režimo nukentėję gyventojai be jokio teismo ėmė gaudyti, mušti ir žudyti su buvusiu režimu kolaboravusius asmenis. Ponas E pabėgo iš valstybės X ir paprašė prieglobsčio. *Kaip reiktų spręsti pono E prieglobsčio prašymą?*

7. Ponas G pabėgo iš savo valstybės X dėl joje vykstančio karinio konflikto ir prašo prieglobsčio. Ponui G jau 70 metų ir kariauti jis neketina, tačiau kariaujančios pusės yra užminavusios valstybės X teritoriją ir civiliai gyventojai

dažnai žūva užlipę ant minų. Taip pat ponas G bijo, kad pritrūkus kareivių kariauti bus pakviesti ir senyvo amžiaus gyventojai, o kariauti jis nenori nė vienoje pusėje, nes abi kariaujančios pusės dažnai daro karo nusikaltimus. Valsybės X informacija rodo, kad vyresni nei 60 metų amžiaus gyventojai kariauti nešaukiami, o ta provincija, kurioje

gyvena ponas G, yra toliausiai nuo fronto linijos, mažiausiai užminuota ir tikimybė nukentėti nuo minos ar kitų karo veiksmų yra labai maža. *Kaip reikėtų spręsti pono G prieglobsčio prašymą?*

III. II. Integracijos samprata: sociologinis požiūris

Akultūracija ir integracijos tipai

Reikėtų apibrėžti PG ir kitų imigrantų, atvykstančių su tikslu sukurti šeimas, ieškančių darbo, besirengiančių studijuoti ar vykdyti teisėtą veiklą, teisinius ir socialinius skirtumus. 1 lentelėje parodyta teisinė, psichologinė ir socialinė takoskyra liudija apie PG pažeidžiamumą ir integracijos priemonių poreikį.

PG priversti atsisakyti savo gimtinės, tad dažniausiai jų sprendimai (migracijos motyvai) būna nesavanoriški. Jie priverčiami išvykti dėl skirtingų priežasčių: karinių veiksmų, politinio spaudimo, žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų ir kt. O imigrantai, į juos priimančią šalį atvykstantys siekdami sukurti šeimas, dėl darbo, studijų ar siekio vykdyti teisėtą veiklą, palikti gimtinę nusprendžia patys, jų sprendimai dažniausiai yra savanoriški, o išvykimas – suplanuotas.

1 lentelė. Pabėgėlių ir imigrantų skirtumai

Charakteristika	Pabėgėliai	Imigrantai
Motyvacija	Išstūmimo	Ištraukimo
Veiksniai	Politinis spaudimas	Asmenų aspiracijos
Gimtinė	Priversti atsisakyti	Atsisako patys
Sprendimas	Nesavanoriškas	Savanoriškas
Išvykimas	Staigus	Suplanuotas
Kontekstas	Praradimas	Atradimas
Gimtinės lankymas	Negalimas	Galimas
Laiko orientacija	Praeitis	Ateitis
Socialiniai tinklai	Kiti ekspatriantai	Vietiniai artimieji
Lūkesčiai	Gimtinės liberalumas	Darbas
Likimo kontrolė	Kitų kontrolė	Savęs kontrolė

Šaltinis: **Westermeyer 1990 pagal Potocky – Tripody 2001**

Pirmaisiais gyvenimo metais PG gyvena praeitimi: prisimena namus, gimtinę, juos lydi praradimo jausmas, artimųjų ilgesys. Be to, jeigu asmeniui suteikiamas pabėgėlio statusas (leidimas nuolat gyventi šalyje), dažnai apribojamas ir lankymasis gimtinėje. O kiti imigrantai

orientuojasi į ateitį, paprastai jie nusprendžia išvykti iš savo kilmės šalies dėl studijų, galimybės įsitraukti į darbo rinką, sukūrę šeimą ar verslą. Be to, jie gali bet kada lankyti savo artimuosius gimtinėje, nuolat su jais palaikyti ryšius, todėl šie emigrantai patys valdo savo likimą.

Vertėtų skirti migracijos ir integracijos aspektus. Integracijos požiūriu svarbu ne tai, kuo imigrantai ar pabėgėliai buvo, o tai, kuo tampa naujoje aplinkoje: kokį statusą gauna, kokios tapatybės ir kasdienės veiklos strategijos gali skatinti juos prisitaikyti (Leončikas 1998).

Migracija yra sudėtingas ir kintantis, sunkiai išmatuojamas ir nenuspėjamas procesas. Globalizacija, klimato kaita ir kariniai konfliktai pakeitė migracijos procesus, lėmė šiuolaikinių visuomenių mobilumą ir įvairovę. Išskiriami migracijos tipai ir priežastys padeda lengviau suprasti sudėtingus ir daugiabriaunius procesus bei jų įtaką šiuolaikinių visuomenių raidai. Migracija gali būti klasifikuojama pagal trukmę (nuolatinė, laikinoji, sezoninė, švytuoklinė), kryptis (vidinė ir tarptautinė) ir priežastis (savanoriška ir priverstinė). Šiuo atveju kalbama apie priverstinę migraciją, kai prieglobsčio prašytojai priverstinai bėga iš karinių konfliktų zonų, kad išvengtų persekiojimų, žmogaus teisių pažeidimų ir kt.

Migracija ir prieglobstis glaudžiai susiję su etniniais santykiais ir integracijos procesais. Migravę į juos priimančią šalį PG neišvengiamai tampa mažuma kitoje valstybėje, kurioje vyrauja kitokie, nei jiems įprasta, papročiai, religiniai, kultūriniai ypatumai. PG svarbu išlaikyti savo tradicijas, bet kartu ir prisitaikyti naujoje aplinkoje. Integracijos procesas svarbus tiek PG, tiek juos priimančiai visuomenei.

Socialinės integracijos samprata

Kadangi integracija suprantama kaip procesas, vykstantis visuomenėje, kaip socialinėje erdvėje, vartojamas „socialinės integracijos“ terminas apibrėžia praktinį integracijos procesą, įgyvendinimo mechanizmą, formas ir dimensijas socialinėje sistemoje. Socialinė integracija nurodo individų įtaką į sistemą, santykių tarp jų sukūrimą ir poziciją visuomenėje. Tai yra sąmoningo ir motyvuoto bendradarbiavimo bei asmenų ir grupių sąveikos rezultatas.

Pateikiami keli skirtingi socialinės integracijos aiškinimo būdai. Visų pirma, socialinė integracija gali būti apibūdinama kaip siekis įgyvendinti visų individų lygias galimybes ir teises. Šiuo atveju tapti labiau integruotam, vadinasi, pagerinti gyvenimo kokybę, socialinį statusą ([Social Integration: Approaches and Issues 1994](#)). Plačiaja prasme „socialinės integracijos“ sąvoka vartojama nagrinėjant piliečių teises ir galimybes naudotis visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, būsto ir kitose srityse ([Beresnevičiūtė 2005](#)).

Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo pranešime „Trečiųjų šalių piliečių integracija“ (2007 m.)

pabrėžiama, kad integracija turėtų būti suvokiama kaip abipusis adaptacijos procesas tarp migranto ir priimančiosios visuomenės. Jį sudaro keturi etapai: 1) struktūrinė integracija į darbo rinką, švietimo ir apgyvendinimo sektorius; 2) socializacija per žinias, kultūrinius standartus ir individų kompetenciją; 3) socialinė integracija per socialinę sąveiką, ryšių kūrimą ir migrantų socialinius santykius su priimančiąja visuomene bei 4) migrantų identifikacija su priimančiąja visuomene ([Žibas 2008](#)).

Sėkminga ekonominė integracija yra tada, kai imigrantai prisideda prie priimančiosios valstybės ekonomikos augimo, taip pat gauna pajamų, užtikrinančių ne žemesnį nei skurdo riba migrantų ir jų šeimų gyvenimą. Svarbiausi sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai gali būti: žemas migrantų nedarbo lygis, jų integracija į aukštos kvalifikacijos darbo rinką, lygių teisių ir galimybių užtikrinimas užimtumo srityje. Socialinė integracija yra sėkminga, jei migrantas įsitraukia į visus keturis etapus. Taigi „integracijos“ terminu gali būti apibūdinti tie procesai, kurie turi įtakos įvairių subjektų arba veikėjų įsitraukimui į socialinę sistemą, t. y. bendruomenę, bendriją ar kitą darinį ([Kasatkina, Leončikas 2003](#)).

Galiausiai migrantų socialinė integracija gali būti suprantama kaip neišvengiamas (savanoriškos ar nesavanoriškos) migracijos proceso rezultatas, susijęs su jam įtaką darančiais makro- (pvz., PG ar kitų imigrantų integracijos politika), mezo- (pvz., socialiniais ryšiais) ir mikro- (pvz., migracijos motyvais ir patirtimis) veiksniais. PG ir kitų imigrantų socialinė integracija mezolygmenyje susijusi su neformalios integracijos infrastruktūros plėtra (padedančia prieiti prie darbo rinkos, apgyvendinimo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų teikimo sektorių), socialinė integracija makrolygmenyje susijusi su integracijos barjerų įveikimu nevyriausybinio lygmeniu pasitelkus formalią integracijos infrastruktūrą. Socialinė integracija mikrolygmenyje priklauso nuo individualios patirties ([Žibas 2014](#)).

Skiriamos teisinė ir politinė, socioekonominė ir kultūrinė bei religinė integracijos dimensijos. Teisinė ir politinė dimensija, kai keliamas klausimas, ar PG teisiškai ir politiškai yra visaverčiai priimančiosios visuomenės (politinės bendruomenės) nariai? Kokias teises ir pareigas turi PG ir kaip jų teisės skiriasi nuo daugumos visuomenės narių teisių? Socioekonominė dimensija siejama su PG integracija į darbo rinką, kvalifikacijos įgijimu, keitimu ar tobulinimu; į šią dimensiją įeina ir socialinė pagalba. Kultūrinė ir religinė dimensija, kai PG sudaromos sąlygos organizuoti kultūrinius renginius, švęsti šventes ir puoselėti kultūrą ([Penninx 2006](#)).

Socialinė integracija – tai dvipusis procesas, vykstantis tarp daugumos visuomenės ir PG, grindžiamas trimis konkrečiais aspektais, kurie, kaip pabrėžia Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro (JTVPK) regioninis biuras Baltijos ir Šiaurės šalims, yra sudėtinė pabėgėlių integracijos proceso dalis:

1. Integracija kaip teisinis procesas: PG suteikiama įvairių teisių ir laisvių, dažniausiai atitinkančių teises ir laisves, kuriomis naudojasi piliečiai. Tai judėjimo laisvė, teisė naudotis švietimo, mokymo ir darbo rinkos galimybėmis, gauti socialinę paramą, įskaitant sveikatos priežiūros paslaugas, galimybė keliauti su galiojančiais kelionės ir asmens tapatybės dokumentais. Kitas svarbus integracijos aspektas yra šeimos vientisumo išsaugojimas. Laikui bėgant turėtų būti suteikiama teisė nuolat gyventi šalyje, kurioje prašoma prieglobsčio, o kai kuriais atvejais ir įgyti jos pilietybę.

2. Integracija kaip ekonominis procesas: PG įgauna vis daugiau savarankiškumo, tampa pajėgūs užsitikrinti tvarų pragyvenimo šaltinį ir taip prisideda prie priimančios šalies ekonominio gyvenimo.

3. Integracija kaip socialinis kultūrinis procesas: PG aklimatizuojasi, o vietos bendruomenės sudaro jiems sąlygas gyventi priimančiojoje visuomenėje arba su ja nepatiriant diskriminacijos ar išnaudojimo ir aktyviai prisidėti prie prieglobsčio šalies visuomenės gyvenimo (JTVPK 2014).

Akultūracija, asimiliacija, integracija, segregacija, marginalizacija

Terminas „akultūracija“ vartojamas kaip bendriausias ir apima tolesnes migrantų įsitraukimo į priimančiąją visuomenę formas. Yra keturios pagrindinės įsitraukimo į priimančiąją visuomenę strategijos:

Asimiliacija (asmenys nesiekia išsaugoti savo kultūrinio tapatumo, o priima kitą kultūrą); **integracija** (siekia išsaugoti savo kultūrą, tačiau bando palaikyti įvairius ryšius su kita kultūra); **segregacija** (siekia išsaugoti savo kultūrą, todėl nepalaiko ryšių su kitomis kultūrinėmis grupėmis) ir **marginalizacija** (atsisako savo kultūros, tačiau neturi galimybių įsiliesti į kitą kultūrą). Reikia pabrėžti, jog šios strategijos paremtos prielaida, kad nedominuojančios grupės turi akultūracijos pasirinkimo laisvę (Berry 2001; žr. akultūracijos schemą apačioje).

Kaip geriausias įsitraukimo į priimančiąją visuomenę modelis traktuojama integracija, kai mažumų grupės (šiuo atveju – prieglobsčio gavėjai) gali išlaikyti ir išlaiko savitas kultūras ir kartu lygiomis galimybėmis ir sąlygomis sąveikauja su daugumos visuomene. Vienas iš palankiausių vertinamų integracijos modelių yra multikultūralizmas (arba kultūrinis pliuralizmas).

2 lentelė. Akultūracijos strategijų schema (pagal J. W. Berry, 1997)

		I veiksnys: Ar individas palaiko savąjį kultūrinį tapatumą?	
		TAIP	NE
II veiksnys: Ar kontaktai su kitomis grupėmis yra laisvi ir nuolatiniai?	TAIP	INTEGRACIJA	
	NE	ATSISKYRIMAS / SEGREGACIJA	

Šaltinis: Kasatkina ir Leončikas, 2003.

Adaptacijos tipas	Pasitenkinimas pasiektu statusu	Išlaikytas etnis tapatumas
Integracija	+	+
Asimiliacija	+	-
Marginalizacija	-	-
Separatizmas	+/-	+

Integracija gali būti sėkminga tik atviroje, kultūriniu įvairumu pasižyminčioje daugumos visuomenėje (Kasatkina 1999). Mažumos grupė turi būti pasirengusi priimti pagrindines daugumos visuomenės vertybes, o priimančioji visuomenė turėtų parengti institucijas ir struktūras, užtikrinančias integracijos procesą. Kadangi priimančiojoje visuomenėje dažnai

jie yra žemesnio išsilavinimo, gauna mažesnes pajamas, jiems reikia įrodyti savo kompetenciją siekiant dalyvauti kaip lygiaverčiams nariams, todėl trumpalaikėje perspektyvoje svarbios tokios integracijos priemonės kaip švietimas ir užimtumas, o ilgalaikėje perspektyvoje (be švietimo, užimtumo ir kt.) svarbi tampa migrantų politinė integracija.

Asimiliacija ir multikultūralizmas

Asimiliacija – viena iš akultūracijos rūšių. Asimiliacija reiškia socialinių skirtumų tarp grupių mažinimą (Boss-wick, Heckmann); ji suprantama kaip vienašalis procesas, kurio metu imigrantai ir jų palikuonys atsisako savo kultūros ir visiškai prisitaiko priimančiojoje visuomenėje. Plačiaja prasme asimiliacija suprantama kaip rasinės ar etninės mažumos narių ir daugumos grupės narių lygiateisis egzistavimas be ryškių kultūrinių, socialinių ar asmeninių skirtumų. Asimiliacijos procesas numato dominuojančios grupės vertybių ir kultūros perėmimą ir įsisavinimą (Kasatkina 1999).

Globalizacija padarė įtaką migrantų įsitraukimo į priimančiąją visuomenę kaitai. Anksčiau dauguma migrantų buvo traktuojami arba kaip nuolatiniai gyventojai, kuriuos reikia asimiliuoti, arba kaip laikini atvykėliai, kuriems neleidžiama dažnai diskriminuojamomis sąlygomis, lygiomis teisėmis dalyvauti politiniame ir pilietiniame visuomenės gyvenime. Tačiau bendruomenių formavimasis ir etnis telkiamasis sukūrė alternatyvą – multikultūralizmą. Asimiliacija ir multikultūralizmas rėmėsi bendra idėja, kad asmuo

apsistos ir sutelks savo socialinį būvį tik į vieną visuomenę ir deklaruos priklausymą tik vienai valstybei ar visuomenei. Tačiau dėl didėjančio mobilumo, komunikacijos ir technologijų plėtros atsirado galimybių gyventi keliose valstybėse, kitaip tariant, transnacionaliai arba „tarp sienų“.

Dėl didelės imigracijos į Europą multikultūralizmas tapo viena svarbiausių temų politiniame ir intelektualiniame diskurse. Multikultūralizmas, ar daugiatautė visuomenė, pristatoma kaip koncepcija, kuri galėtų paaiškinti sudėtingą Europos imigracijos ir integracijos paveikslą. Multikultūralizmas neatsiejamas nuo sėkmingai integruotos visuomenės vizijos. Plačiaja prasme multikultūralizmas siekia lygių teisių ir pripažinimo etninėms, rasinėms ar religinėms mažumų grupėms (Joppke 1996); tai savotiška „pripažinimo politika“, kai individas išlaiko savo etninį identitetą, bet tuo pat metu, naudodamasis pilietybės institutu, už(ši)tikrina integraciją į visuomenę (Taylor 1992). Multikultūralizmas atmeta socialinę hierarchiją ir nepagrįstą identiteto prigimtį individualizuotoje socialinėje struktūroje, kur tradicinė klasės, religijos ar regiono aplinka išnyksta. Tuo pat metu multikultūralizmas yra pasirenkamas, bet negaunamas, sukonstruojamas sąmonėje, bet ne dirbtinis (Joppke 1996).

III. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2016 10 05, Nr. 998). Pagal šį nutarimą PG integracijos programoje dalyvauja ir yra atsakingos šios institucijos:

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja, prižiūri, analizuoja PG integracijos procesus, rengia teisės aktų projektus, siekdama užtikrinti veiksmingą paramos teikimą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija užtikrina PG ugdymąsi pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, profesinio ugdymo programas ir sudaro sąlygas studijuoti aukštosiose mokyklose teisės aktų nustatyta tvarka.

Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuoja ir prižiūri pagalbos įsidarbinant procesą bei kaip įgyvendinamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ir teikiamos darbo rinkos paslaugos teritorinėse darbo biržose PG paramos integracijai teikimo laikotarpiu.

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuoja integraciją įgyvendinančių institucijų, kitų institucijų, įstaigų ar organizacijų darbuotojų, dirbančių paramos integracijai teikimo srityje, mokymus ir kvalifikacijos kėlimo kursus; su kitų valstybių institucijomis keičiasi gerosios praktikos, susijusios su paramos integracijai teikimu, patirtimi; bendradarbiauja su Migracijos departamentu, Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir kitomis valstybės institucijomis ir nevyriausybėmis organizacijomis PG paramos integracijai klausimais.

Savivaldybės koordinuoja socialinės paramos, sveikatos priežiūros ir švietimo paslaugų teikimą jų teritorijoje gyvenantiems PG ir dalyvauja paramos integracijai teikimo procese savo teritorijoje; paskiria savivaldybės administracijos direktorių arba jo įgaliotą asmenį; bendradarbiauja su integraciją įgyvendinančiomis institucijomis; dalyvauja paramos integracijai teikimo procese savo teritorijoje; kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgaliota institucija ar įstaiga, tarptautinėmis organizacijomis, nevyriausybėmis organizacijomis organizuoja ir įgyvendina paramos integracijai teikimą.

Pabėgėlių priėmimo centras (PPC) rūpinasi PG apgyvendinimu centre iki to laiko, kol jie išsikels į integracijos vykdymo vietas savivaldybių teritorijose arba iki paramos integracijai teikimo pabaigos, jeigu integracija vykdoma centre; teikia PG būtiniausias švietimo, socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas arba užtikrina tokių paslaugų teikimą; užtikrina teisinių konsultacijų bei kitokio pobūdžio teisinių paslaugų, išskyrus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paslaugas, teikimą centre gyvenantiems PG; organizuoja ir įgyvendina PG integraciją centre ir savivaldybių teritorijose, administruoja integracijos lėšas, sudaro sutartis su PG ir su integraciją įgyvendinančiomis institucijomis dėl paramos integracijai teikimo bei yra atsakingas už lėšų integracijai skyrimą integraciją įgyvendinančiai institucijai; prižiūri, kaip integraciją įgyvendinančios institucijos, sudariusios sutartis dėl paramos integracijai teikimo, vykdo sutarčių sąlygas; analizuoja, kaip centre ir savivaldybių teritorijose įgyvendinamos paramos integracijai priemonės, ir teikia pasiūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl integracijos lėšų poreikio ir dėl teisės aktų, susijusių su PG integracija, tobulinimo; užtikrina informacijos apie paramos integracijai teikimą, įgyvendinimą ir integracijos lėšų panaudojimą, duomenų įtraukimą ir saugojimą Pabėgėlių administravimo informacinės sistemos duomenų bazėje; kiekvienam ketvirčiui pasibaigus teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ataskaitas apie PG socialinės integracijos eigą ir integracijos lėšų panaudojimą; keičiasi patirtimi su kitomis valstybėmis, įgyvendinant paramos integracijai teikimą; bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, policijos įstaigomis, kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis, įstaigomis, organizacijomis, tarptautinėmis organizacijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis savo kompetencijai priklausančiais klausimais;

renka informaciją apie PG išsilavinimą, kvalifikaciją, kompetencijas ir surinktą informaciją, pasibaigus kiekvienam mėnesiui teikia Švietimo ir mokslo ministerijos įgaliotai institucijai ir Lietuvos darbo biržai.

PG paramos integracijai klausimų komisija sprendžia klausimus dėl paramos integracijai savivaldybės teritorijoje – integracijos laikotarpio pratęsimo, nutraukimo, atnaujinimo ir papildomų paramos integracijai priemonių skyrimo, priima sprendimus dėl paramos integracijai teikimo savivaldybės teritorijoje iš karto, kai užsieniečiui suteikiamas prieglobstis, jam pateikus prašymą, įgyvendinant tam tikras priemones.

Integraciją įgyvendinanti institucija turi teisę iki integracijos savivaldybės teritorijoje pradžios susitikti su PG, gyvenančiu centre, gauti iš centro informaciją, kaip sekasi centre integruotis PG; sudaro su PG ar jo šeimos nariais sutartį dėl paramos integracijai teikimo savivaldybės teritorijoje; kiekvienam mėnesiui pasibaigus teikia centrui ataskaitas apie paramos integracijai teikimą savivaldybės teritorijoje, prieglobsčio gavėjų pažangą, įsidarbinimą, užimtumą; kiekvienam mėnesiui pasibaigus registruoja duomenis Pabėgėlių administravimo informacinės sistemos duomenų bazėje apie integracijos vykdymą ir lėšų, skirtų paramai integracijai teikti savivaldybės teritorijoje, panaudojimą; bendradarbiauja su savivaldybių institucijomis ir įstaigomis dėl integracijos savivaldybės teritorijoje; įvertinusi integraciją savivaldybės teritorijoje, teikia pasiūlymus bei išvadas centrui dėl paramos integracijai nutraukimo, atnaujinimo arba pratęsimo; prižiūri, kaip prieglobsčio gavėjams sekasi mokytis lietuvių kalbos; tarpininkauja PG sprendžiant socialinius, teisinius, sveikatos, ugdymo ir kitus klausimus (plačiau žr. 6 pav.).

6 pav. Institucinė paramos prieglobsčio gavėjams teikimo schema

Šaltinis: **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija**

PG yra pažeidžiama imigrantų grupė, todėl jiems taikomos integracijos priemonės, mažinančios socialinę atskirtį ir gerinančios socialinę bei ekonominę padėtį priimančiojoje visuomenėje. Lietuvoje šiuo metu taikomos tokios paramos PG integracijai priemonės: 1) Lietuvos valstybės įgyvendinama PG integracijos programa ir 2) Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo (PMIF) parama.

1. Pirmuoju atveju parama teikiama vadovaujantis minėtu nutarimu (Žin., 2016 10 05, Nr. 998). Taip siekiama įtraukti PG į Lietuvos visuomenę, suteikti galimybę gyventi savarankiškai. Nuo 1997 m. integracijos programoje dalyvavo daugiau kaip 1 200 PG. Paramos integracijai sritys: apgyvendinimas, socialinė parama, sveikatos apsauga, švietimas, užimtumas, visuomenės informavimas apie integraciją.

2. Antruoju atveju parama teikiama pasitelkus PMIF. Tokios paramos tikslas – skatinti valstybes nares priimti pabėgėlius ir remti jas bei atsakyti už jų priėmimo padarinius, vadovaujantis ES teisės aktais. PMIF remia projektus, susijusius su šiomis prieglobsčio sritimis: priėmimo sąlygos ir prieglobsčio procedūros, integracija į visuomenę ir savanoriškas grįžimas į kilmės šalį.

Atvykę į Lietuvą prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabradės užsieniečių registracijos centre (URC). URC prieglobsčio prašytojai gyvena iki šešių mėnesių (kol Migracijos departamentas priima sprendimą dėl prieglobsčio). Gyvenimo URC laikotarpis užtrunka ilgiau, jei prieglobsčio prašytojai apskundžia Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio administraciniais teismams (teismų procesai vyksta maždaug metus). O kartais būna atveju, kai teismai grąžina bylą Migracijos departamentui, kad prieglobsčio procedūrą pradėtų iš naujo, ir gyvenimo URC laikotarpis itin pailgėja. Į šį prieglobsčio procedūros etapą įsitraukia Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ įsteigtas dienos centras „Kultūrų įkalnė“. Prieglobsčio prašytojams jis teikia įvairaus pobūdžio paramą.

ES pabėgėlių perkėlimo programoje dalyvaujantys PG vyksta ne į URC, o į PPC ir čia iš karto pradeda dalyvauti integracijos programoje.

Gavę teigiamą atsakymą dėl prieglobsčio suteikimo, PG vyksta į PPC, čia prasideda pirmasis integracijos etapas (2 ir 3 pav.). Parama PG teikiama PPC, o vėliau (kada prasideda antrasis integracijos etapas) tęsiama savivaldybių teritorijose. PPC paskirtis – apgyvendinti PG, užsieniečius,

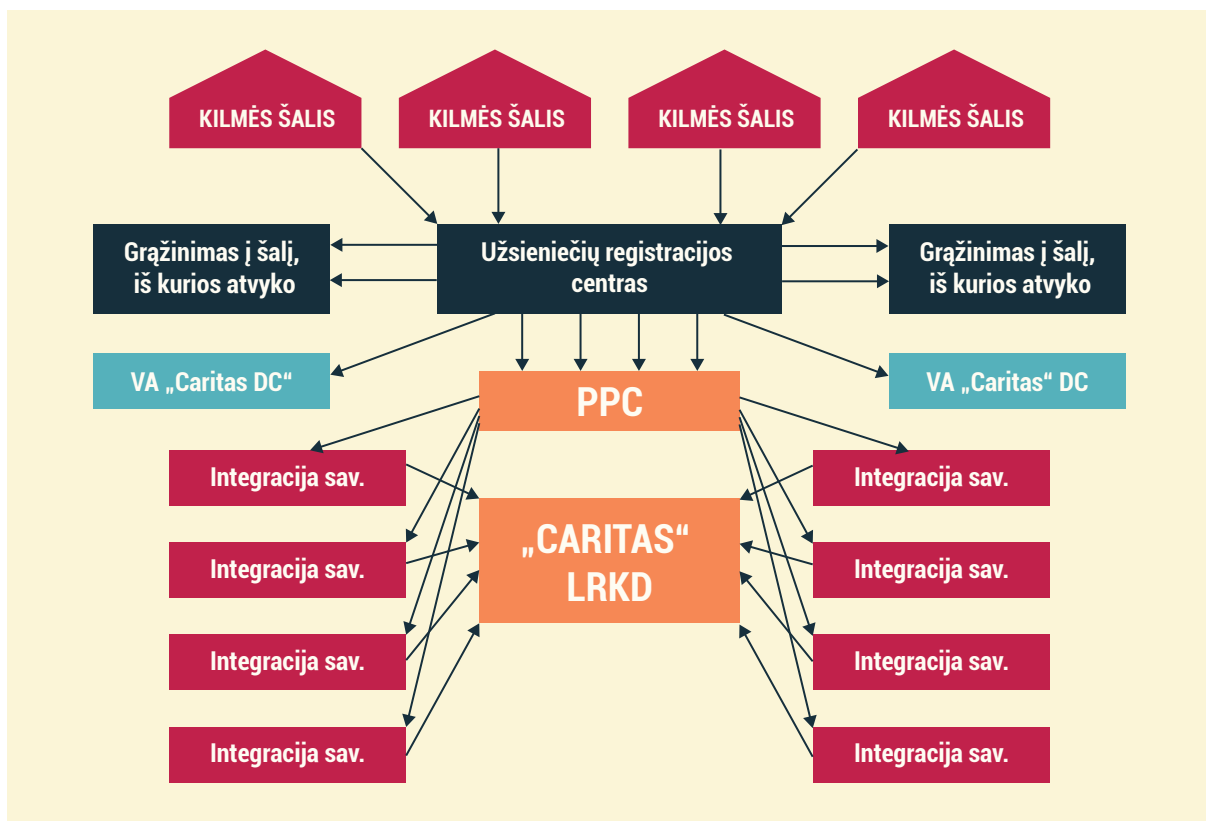
kaip esančias ar buvusias nusikaltimų, susijusių su prekyba žmonėmis, aukas jų apsisprendimo laikotarpiu, nelydimus nepilnamečius užsieniečius, įgyvendinti PG socialinę integraciją. PPC veikia nuo 1996 metų. Per veiklos metus PPC gyveno apie 3 000 užsieniečių ([plačiau www.rppc.lt](http://www.rppc.lt)).

PPC teikiama iki 3 mėnesių nuo sutarties pasirašymo dienos parama integracijai. Jeigu per nustatytą laikotarpį pažeidžiamiesiems asmenims nepavyko pasirengti tęsti integraciją savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis centro direktoriaus sprendimu gali būti pratęstas. Bendras

paramos integracijai PPC laikotarpis negali būti ilgesnis kaip 6 mėnesiai, išskyrus nelydimus nepilnamečius užsieniečius. Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, atsižvelgus į jų interesus, paramos integracijai centre laikotarpis gali būti pratęstas, kol jiems sukaks 18 metų.

Antrajame PG integracijos etape aktyviai veikia ne tik PPC, bet ir nevyriausybinės organizacijos (NVO): [Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija](#) ir [Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“](#). NVO veikla laikytina svarbia PG integracijos infrastruktūros dalimi (7 ir 8 pav.).

7 pav. Prieglobsčio gavėjų integracijos politikos įgyvendinimo schema

Šaltinis: [Žibas, 2013](#).

PG pageidavimu ir komisijai nusprendus parama integracijai gali būti pradėta teikti savivaldybės teritorijoje iš karto, kai užsieniečiui suteikiamas prieglobstis, jeigu PG įgyvendina bent vieną iš šių sąlygų:

- 1) turi darbą ir gyvenamąjį būstą;
- 2) jo nepilnamečiai vaikai lanko ugdymo įstaigas;
- 3) moka lietuvių kalbą ne žemesniu A1 lygiu;
- 4) užsieniečio šeimos susijungimo atveju.

Pagal galiojančią tvarką ir praktiką prieglobsčio prašytojas kartu su prašymu dėl prieglobsčio Lietuvoje gali pateikti prašymą gyventi savo pasirinktoje vietoje (bet savo lėšomis). Suteikus prieglobstį, jis pateikia prašymą tęsti integraciją savivaldybės teritorijoje ir tai reiškia, kad asmuo turi galimybę nesikreipti į Užsieniečių registracijos centrą, Pabėgėlių priėmimo centrą, o gali integruotis bendruomenėse. Šias sąlygas Lietuvoje jau yra įgyvendinę nemaža dalis asmenų iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, todėl jų integracija Lietuvoje greitesnė ir sėkmingesnė – jie greičiau įsitraukia į darbo rinką, vietos bendruomenes, užmezga socialinius ryšius.

Svarbu paminėti, kad parama integracijai PPC gali būti nutraukiama ir direktoriaus sprendimu, jeigu PG:

1. Be pateisinamos priežasties praleidžia 40 ir daugiau procentų lietuvių kalbos ir (ar) lietuvių kultūros pažinimo kursų užsiėmimų.

2. Netenka bedarbio statuso dėl šių priežasčių (pagal Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą):

- Bedarbis be svarbių priežasčių atsisako siūlomo tinkamo darbo arba sudaryti individualų užimtumo veiklos planą, arba dalyvauti individualiame užimtumo veiklos plane numatytoje aktyvios darbo rinkos politikos priemonėje ar naudotis šiame plane numatytais darbo rinkos paslaugomis;
- Bedarbis be svarbių priežasčių neatvyksta į teritorinę darbo biržą nustatytu laiku priimti pasiūlymo dirbti arba sudaryti individualaus užimtumo veiklos plano, arba dalyvauti individualiame užimtumo veiklos plane numatytoje aktyvios darbo rinkos politikos priemonėje ar naudotis šiame plane numatytais darbo rinkos paslaugomis;
- Bedarbis be svarbių priežasčių nutraukia dalyvavimą bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojų profesinio mokymo ar remiamojo įdarbinimo priemonėje arba po bedarbių ir

įspėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojų profesinio mokymo be svarbių priežasčių atsisako įsidarbinti ar vykdyti individualią veiklą pagal įgytą ar patobulintą kvalifikaciją arba (ir) įgytą kompetenciją;

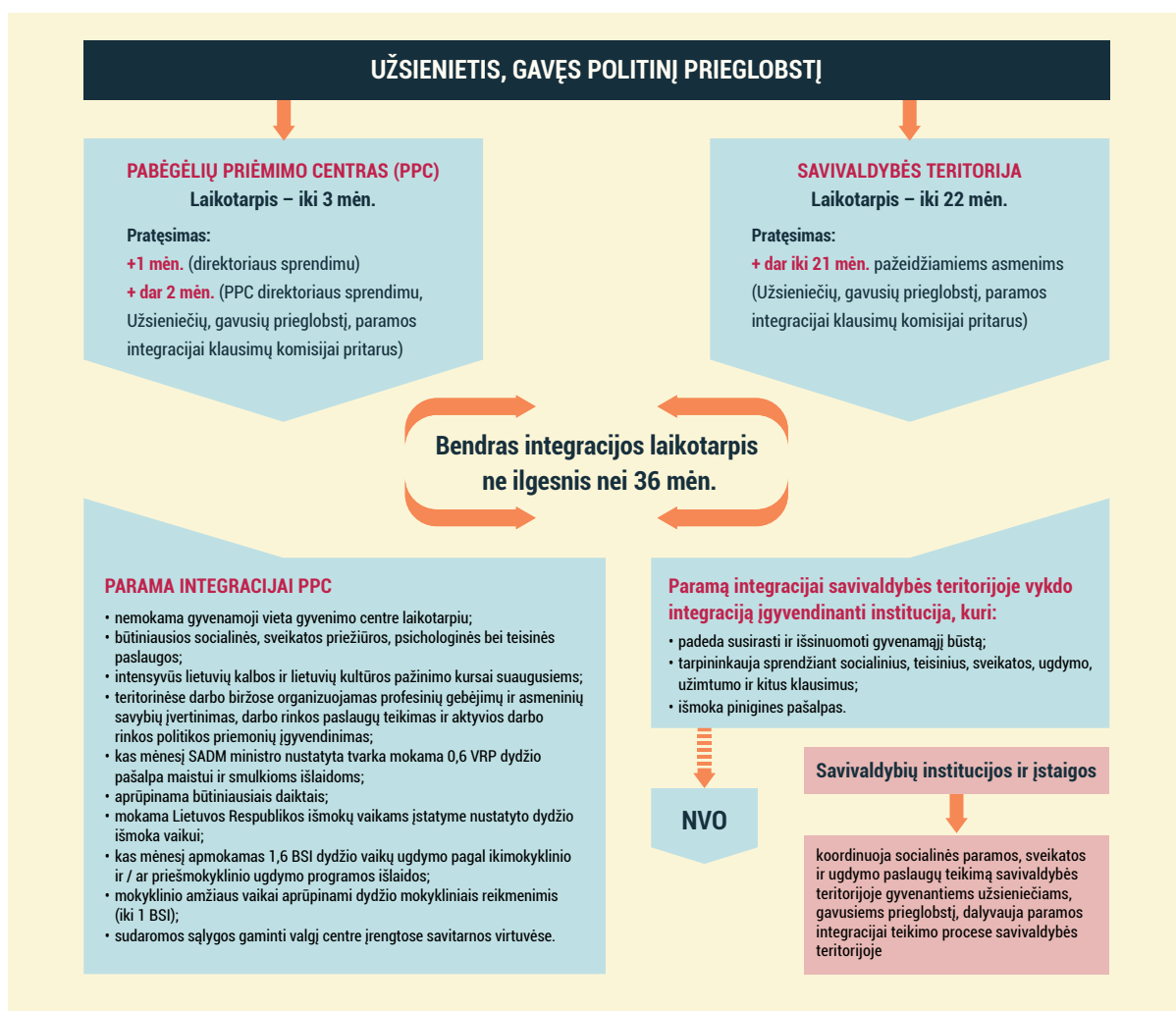
- Pakartotinai per 12 mėnesių iš nelegalaus darbo kontrolę ir prevenciją vykdančių ar kitų institucijų gaunama informacija apie bedarbio nelegaliai gautas ar gaunamas pajamas ir (ar) nelegalų darbą, neteisėtą veiklą, susijusią su pajamų gavimu.

3. Per paskutinius 6 mėnesius tris kartus buvo paskirtos administracinės nuobaudos ir (ar) administracinio poveikio priemonės už administracinių nusižengimų, numatytų Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse, ir (ar) administracinės nuobaudos už administracinių teisės pažeidimų, numatytų Lietuvos Respublikos administracinių teisių pažeidimų kodekse, padarymą, jis pripažintas kaltu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, kol teismas nėra išnykęs.

4. Ilgiau kaip vieną mėnesį yra išvykęs iš Lietuvos Respublikos.

Parama integracijai centre gali būti atnaujinama centro direktoriaus sprendimu, atsižvelgus į PG pateiktus paaiškinimus.

8 pav. Prieglobsčio gavėjų integracijos politikos įgyvendinimo schema

Šaltinis: **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija**

PPC integracijos laikotarpiu teikiamos šios paslaugos: apgyvendinimas, socialinė parama, sveikatos apsauga, švietimas, užimtumas ir visuomenės informavimas apie integraciją.

Paslaugos PPC organizuojamos vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ministro įsakymo redakcija (Žin., 2009 08 14, Nr. A1-501) „Užsieniečių apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre sąlygos ir tvarka, užsieniečių užimtumo organizavimas, bei drausminių poveikio priemonių taikymo jiems tvarkos aprašas“; taip pat jau minėtu nutarimu (Žin., 2016 10 05, Nr. 998).

Apgyvendinimas

PG nemokamai aprūpinami gyvenamuoju plotu PPC, sudaromos sąlygos gaminti valgi centre įrengtose savitarnos virtuvėse.

Socialinė parama

PG, apgyvendintiems PPC, teikiamos socialinės, teisinės konsultacijos bei kitokio pobūdžio teisinės paslaugos, išskyrus valstybės garantuojamas teisinės pagalbos paslaugas, organizuojamas laisvalaikis, skiriama finansinė parama:

1. Kas mėnesį nustatyta tvarka (vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. 20 (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. rugpjūčio 14 d. įsakymo Nr. A1-501 redakcija)) mokama pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms: jei yra vienišas, skiriama 0,7 valstybės remiamų pajamų per mėnesį (toliau vadinama – VRM dydžio); jei yra susituokęs, skiriama 0,6 VRM dydžio per mėnesį; jei turi vaikų iki 18 metų, skiriama 0,6 VRM dydžio per mėnesį; nelydimiems vaikams iki 18 metų skiriama 0,7 VRM dydžio per mėnesį.

2. Gimus vaikui, Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme (Žin., 1994 11 03, Nr. I-621) nustatyta tvarka ir sąlygomis mokama vienkartinė išmoka vaikui.

3. Mirus prieglobsčio gavėjui, jį laidojančiam asmeniui Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatyme (Žin., 1993 12 23, Nr. I-348) nustatyta tvarka ir sąlygomis mokama laidojimo pašalpa.

4. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis mokama išmoka vaikui.

5. Mokama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio pašalpa mokyklinio amžiaus vaikams būtiniausiems mokinio reikmenims įsigyti.

6. Kas mėnesį mokama 1,6 bazinės socialinės išmokos dydžio kompensacija vaikų ugdymo pagal ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas išlaidoms apmokėti.

7. Aprūpinama būtiniausiais daiktais, drabužiais ir avalyne, patalyne, mokinio reikmenimis, skiriama kompensacija už naudojimąsi visuomeninio transporto priemonėmis.

Sveikatos apsauga

PPC yra teikiama būtinoji medicininė pagalba, psichologo paslaugos, esant poreikiui pasitelkiamos kitos sveikatos priežiūros įstaigos. PG patenka į privalomojo sveikatos draudimo sistemą, todėl integracijos laikotarpiu jie draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad daugelis PG atvyko dėl įvairių sudėtingų situacijų: patyrė kankinimų, prievartą, buvo persekiojami, todėl medicininė ir psichologinė pagalba šiuo laikotarpiu ypač svarbi.

Švietimas

Nepilnamečiams PG, įskaitant ir nelydimus nepilnamečius, nuo atvykimo dienos pirmąjį mėnesį nustatomi įgyti mokymosi pasiekimai ir ar jie atitinka Lietuvos Respublikos pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Tada vaikai įtraukiami į bendrojo ugdymo įstaigas Rukloje. Visi vaikai, tiek piliečiai, tiek užsieniečiai, turintys teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvoje, iki 16 metų privalo mokytis pagal privalomojo švietimo programas. Jie mokosi klasėse pagal savo amžių, jiems teikiama švietimo pagalba, intensyviai mokomi lietuvių kalbos (skiriama papildomų lietuvių kalbos pamokų ar mokosi išlyginamosiose klasėse).

Vaikai nuo gimimo iki 5 metų imtinai tėvų (globėjų) pageidavimu ugdomi pagal ikimokyklinio ugdymo

programas, o vaikai, kuriems tais kalendoriniais metais sukanka 6 metai, privalomai ugdomi pagal priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą. Pilnamečiai PG turi teisę mokytis bendrojo ugdymo ir profesinėse mokyklose.

PPC rengiami intensyvūs 96 valandų lietuvių kalbos mokymo ir lietuvių kultūros pažinimo kursai suaugusiems. Kol tėvai mokosi, organizuojamos vaikų priežiūros grupės. Centre taip pat sudaromos sąlygos neformaliai suaugusiųjų ir vaikų švietimui bei savišvietai lietuvių kalba, įskaitant išvykas, pažintines ekskursijas, vakarones ir pan.

Užimtumas

Lietuvoje PG turi tokias pačias teises įsitraukti į darbo rinką, kaip ir mūsų šalies piliečiai, t. y. šiems asmenims nėra taikomas reikalavimas gauti papildomą leidimą dirbti. Mokantys / suprantantys kalbą, turintys profesinių įgūdžių, reikalingų darbui gauti, PG į darbo rinką įsitraukia nuo pirmų dienų suteikus leidimą. PPC apgyvendintiems asmenims organizuojami profesinio orientavimo mokymai, PG supažindinami su Lietuvos darbo rinką, išsiaiškinamos jų galimybės – socialiniai / profesiniai įgūdžiai, įvertinamos asmens savybės, tobulinama kvalifikacija – pakeičiama arba įgyjama nauja profesija, informuojama ir prireikus padedama plėtoti savarankišką verslą, padedama įsidarbinti. PPC yra sudaręs bendradarbiavimo sutartį su Jonavos teritorine darbo birža dėl užimtumo priemonių įgyvendinimo pagal individualų užsieniečio integracijos į darbo rinką planą. Todėl PPC nustatomi užsieniečio socialiniai / profesiniai įgūdžiai, ieškoma galimų darbavietų, įmonių, padėsiančių sėkmingai įsitraukti į darbo rinką.

Visuomenės informavimas apie integraciją

PPC lietuvių ir užsienio kalbomis informuoja visuomenę apie PG. Taip siekiama užkirsti kelią jų atskirčiai, visuomenės ksenofobijai ir skatinti toleranciją. Visuomenė informuojama bendradarbiaujant su žiniasklaidos priemonėmis, teikiant joms informaciją; organizuojant informavimo priemones (seminarus, apskritojo stalo diskusijas, konferencijas ir kt.); inicijuojant ir organizuojant informacinių bei specializuotų periodinių leidinių leidimą; organizuojant šventes, vakarones, dalyvaujant prieglobsčio gavėjams bei vietos bendruomenei; nuolat skelbiant informaciją savo interneto svetainėse apie prieglobsčio gavėjų integraciją.

* * *

Pasibaigus nustatytam integracijos laikotarpiui PPC, parama integracijai tęsiama savivaldybės teritorijoje. Ji trunka iki 12 mėnesių nuo išvykimo iš PPC dienos. PG paramą integracijai gali gauti tik vieną kartą. Pažeidžiamiems asmenims komisija integracijos laikotarpį gali pratęsti, jei nepavyksta pasirengti integracijai. Bendras integracijos

laikotarpis centre ir savivaldybės teritorijoje negali būti ilgesnis kaip 36 mėnesiai. Sprendimą dėl paramos integracijai savivaldybės teritorijoje trukmės pratęsimo komisija priima per vieną mėnesį nuo PG prašymo integraciją įgyvendinančiai institucijai pateikimo dienos, remdamasi PG prašymu, integraciją įgyvendinančios institucijos siūlymais ir išvadomis. Todėl ypač svarbus PG prašymas ir įgyvendinančios institucijos rekomendacijos, kodėl šiam nepavyko integruotis per nustatytą laikotarpį. Jeigu tai susiję su sveikatos būkle, privaloma pateikti gydytojo išvadas ir rekomendacijas; jeigu dėl tam tikrų priežasčių nepavyko įsitraukti į darbo rinką, pateikti paaiškinimus. Prašymas dėl paramos integracijai savivaldybės teritorijoje pratęsimo turi būti pateiktas integraciją įgyvendinančiai institucijai ne vėliau kaip likus mėnesiui iki skirtos paramos integracijai savivaldybės teritorijoje teikimo pabaigos.

Šiuo metu integracija savivaldybių teritorijose vykdoma per savivaldybių institucijas (socialinių paslaugų centrus) ir nevyriausybinės organizacijas (Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir Lietuvos Raudonasis Kryžius). Kokios įstaigos ar organizacijos teiks paslaugas PG savivaldybių teritorijose, nustatoma PPC surengus konkursą. Į kurią savivaldybės teritoriją persikels, sprendžia pats užsienietis, padedamas socialinio darbuotojo. Apsispręsti padeda šie kriterijai: galimybė įsitraukti į darbo rinką ir apgyvendinimas. Padėti gali ir integraciją įgyvendinančios institucijos atstovai, turintys galimybę lankyti PG. Jie teikia konsultacijas užsieniečių integracijos laikotarpiu PPC.

PPC ir integraciją įgyvendinanti institucija pasirašo bendradarbiavimo sutartį dėl PG integracijos įgyvendinimo savivaldybės teritorijoje, joje nurodomos visos priemonės ir sąlygos, būtinos įgyvendinant integraciją, skiriamos lėšos, pareigos ir nustatoma tiek integraciją įgyvendinančios institucijos, tiek PG atsakomybė. Pagal nustatytą tvarką užsienietis, padedamas įgyvendinančios institucijos, į savivaldybės teritoriją turi išsikelti per 10 dienų nuo sutarties pasirašymo. PG ir jų daiktų atvežimą iki gyvenamosios vietos savivaldybių teritorijose organizuoja PPC, tai apmokama iš PG įsikūrimui skirtų lėšų.

Pasirašius sutartį integraciją įgyvendinanti institucija paskiria PG ar šeimai atsakingą asmenį (kuratorių), kuris padeda, lydi, tarpininkauja, atstovauja siekiant sėkmingai susirasti būstą, įsitraukti į darbo rinką, sveikatos sistemą, susitikti su bendruomene, dalyvauti visuomeniname gyvenime, taip pat padeda vaikams įsitraukti į švietimo sistemą.

Integracijos savivaldybės teritorijoje laikotarpiu rūpinamasi PG apgyvendinimu, jis remiamas socialiai, teikiamos sveikatos apsaugos, švietimo paslaugos, skatinamas jo užimtumas, visuomenė informuojama apie PG integraciją.

Apgyvendinimas

Jeigu PPC skiriamos nemokamos gyvenamosios patalpos, tai integracijos laikotarpiu savivaldybėje būstas nėra skiriamas, o su įgyvendinamosios institucijos pagalba PG būstą turi susirasti pats iš integracijai skiriamų lėšų, susimokėti už būsto nuomą bei komunalines paslaugas. PG tiesiogiai su būsto nuomotoju sudaro būsto nuomos sutartį, o integraciją įgyvendinanti institucija tik padeda susirasti gyvenamąjį būstą. Už visas sutarties sąlygas tiesiogiai atsakingas PG. Pensinio amžiaus, neįgaliems nelydimiems nepilnamečiams ir neįgaliems PG, kurie negali gyventi savarankiškai ir kuriems būtina nuolatinė specialistų priežiūra, savivaldybės skiria ilgalaikę arba trumpalaikę socialinę globą ir apgyvendina juos socialinės globos įstaigose LR socialinių paslaugų įstatymo (Žin., 2006 01 19, Nr. X-493) nustatyta tvarka.

Svarbu paminėti, kad būtina apgyvendinimo sąlyga – gyvenamosios vietos deklaracija. Būsto nuomotojas privalo deklaruoti PG ir jo šeimos narius nuomojamose patalpose. Nuo 2016 01 01, remiantis LR gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymu (Žin., 2015 06 30 Nr. XII-1919), PG gali būti deklaruoti tik nuomojamajame būste, nes nedeklaravęs gyvenamosios vietos užsienietis negali pasinaudoti savivaldybės teikiamomis paslaugomis (vaikų ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose, socialinės ir kt. paslaugos, negali laikyti ravimo egzamino ir pan.).

SPECIALISTO KOMENTARAS

Simona Zavalnienė, teisininkė

Gyvenamosios vietos deklaracija – viena didžiausių PG integracijos problemų Lietuvoje. Kiek pastebėjome, dažniausiai savininkai nesutinka deklaruoti nuomotojų gyvenamosios vietos argumentuodami, jog bijo, kad vėliau šių asmenų (ypač nepilnamečių vaikų) deklaracijų nebus galima panaikinti, jog deklaravimo įstaiga informuos Mokesčių inspekciją apie egzistuojančius nuomos santykius ir nevykdomas pinigines prievoles. Pasitaiko atvejų, kada asmeniui išnuomotame bute deklaruojami ir kiti asmenys, tad atsižvelgiant į reikalavimą dėl naudingojo ploto (naudingasis būsto plotas asmeniui, būste deklaruojamam gyvenamąją vietą, turi būti ne mažesnis kaip 5 kvadratiniai metrai), asmuo nebegali būti deklaruojamas. Visas šias problemas pirmiausia bandome spręsti paaiškindami, kad būsto savininko baimės nepagrįstos. Gyvenamųjų patalpų savininkams paaiškiname, jog deklaracija galioja iki sutartyje ar savininko nurodytos datos, po jos – asmenų (drauge ir nepilnamečiai vaikai)

deklaracija automatiškai yra anuliuojama. Deklaravimo įstaigos nesiunčia duomenų Mokesčių inspekcijai. Stengdamiesi išsklaidyti baimes, paaiškiname ir deklaracijos svarbą žmogui: be gyvenamosios vietos deklaracijos asmenys negali gauti tam tikrų socialinių paslaugų ir garantijų, vaikai negali būti registruojami ugdymo įstaigose, o tai užkerta kelią suaugusiems įsitraukti į darbo rinką. Be abejo, galima pasirinkti ir kitą būdą – turint nuomos ar panaudos sutartį, deklaruoti gyvenamąją vietą sutartyje numatytu terminu iš anksto neinformavus savininko, jei sutartyje aiškiai nustatyta, jog buto savininkas leidžia gyventi / nuomotis būstą tam tikriems asmenims, o sutartį pasirašė abi pusės. Tačiau toks elgesio modelis gali neigiamai paveikti PG ir būsto savininko santykius. Jei matome, kad mūsų paaiškinimo ir patvirtinimo patalpų savininkui nepakanka – pasiūlome susisiekti su seniūnijos ar savivaldybės darbuotoju, atsakingu už deklaravimą, ir pasikalbėti. Gal jų pokalbis įtikins, jog gyvenamosios vietos deklaravimas nesukels patalpų savininkui papildomų sunkumų.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Gintarė Skuodytė, kuratorė

Mažametį vaiką auginančiai šeimai iš Azerbaidžano buvo būtina deklaruoti gyvenamąją vietą, kad vaikas galėtų lankyti darželį, o abu tėvai – įsitraukti į darbo rinką. Buto savininkai nesutiko deklaruoti gyvenamosios vietos šeimai. Tačiau greitai atsirado „gero linkinti“ kaimynė ir pasiūlė užregistruoti 4 metų berniuką ir jo mamą savo bute už vienkartinį 250 eurų mokesť. Vaiko tėvo, gyvenančio kartu, moteris deklaruoti nenorėjo. Priežasties įvardyti negalėjo. Šeimą informavau, kad yra galimybė nueiti į savivaldybę ir nurodyti gyvenamąją vietą be savininkų žinios, t. y. deklaruoti gyvenamąją vietą naudojantis tik nuomos sutartimi. Bet vaiko mama pasakė: „Nenorime pradėti gyvenimo Lietuvoje nuo melo. Norime slėptis. Azerbaidžane jau užtektinai slapstėmės. Norime gyventi sąžiningai, ramiai ir tvarkingai.“

Būsto paieška, apgyvendinimas ir deklaracija savivaldybių teritorijoje – vienas didžiausių integracijos iššūkių. Atsižvelgiant į visuomenės nuomonę, žiniasklaidos formuojamus stereotipus, surasti tinkamą būstą už prieinamą kainą darosi vis sunkiau, todėl stengdamiesi padėti susirasti būstą patariame:

- Būsto nuomotojui susitikti su PG ar jo šeima, nes taip nuomotojas galės lengviau priimti sprendimą dėl nuomos sutarties sudarymo;

- Siūlome darbdaviams (ypač tuose regionuose, kuriuose trūksta darbo jėgos) aprūpinti PG ne tik darbo vieta, bet ir gyvenamuoju plotu; stebėti ne tik darbo, bet ir gyvenimo sąlygas;
- Aptarti su vietos savivaldybe galimybę skirti socialinį / komunalinį būstą, galbūt užsienietis galės išsinuomoti būstą tiesiogiai iš savivaldybės;
- Pasitelkti vietos savivaldybę kaip partnerį skatinant vietos gyventojus išnuomoti būstą PG, formuojant teigiamą nuomonę apie PG Lietuvoje;
- Inicijuoti ir kviesti vietos savivaldybes svarstyti galimybę įvesti mažesnį verslo liudijimo mokesť fiziniams asmenims, nuomojantiems būstą PG ar kitiems socialiai pažeidžiamiems žmonėms.

Socialinė parama

Skiriama parama:

- vienkartinė įsikūrimo išmoka, skiriama būtiniausiems baldams, namų apyvokos reikmenims įsigyti ir pan. (jeigu reikia, juos PG įsigyja padedant integruojančios institucijos atstovui), kelionės ir (ar) bagažo nuvežimo iki gyvenamosios vietos išlaidoms padengti. Ji išmokama pirmą integracijos mėnesį savivaldybės teritorijoje. Paramos dydis:
 - nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams sulaukus pilnametystės – 11 valstybės remiamų pajamų dydžių (1 122 EUR);
 - suaugusiems asmenims – 2 valstybės remiamų pajamų dydžių (204 EUR);
 - nepilnamečiams užsieniečiams – 1 valstybės remiamų pajamų dydžio (102 EUR);
 - šeimai skiriama vienkartinė įsikūrimo išmoka neturi viršyti 6 valstybės remiamų pajamų dydžių (612 EUR);
- mėnesinė pinigine pašalpa PG pervedama kartą per mėnesį, ji skiriama būsto nuomai, komunalinėms, maisto, vaistų / medikamentų, transporto išlaidoms apmokėti, drabužiams, avalynei ir pan. įsigyti. Paramos dydis:
 - iki 6 mėnesių 2 valstybės remiamų pajamų dydžių (204 EUR), nuo 7 mėnesio 1 valstybės remiamų pajamų dydžio – vienam asmeniui (102 EUR);

- iki 6 mėnesių 3 valstybės remiamų pajamų dydžių (306 EUR), nuo 7 mėnesio 1,5 remiamų pajamų dydžio (153 EUR) – 2 asmenų šeimai;
 - iki 6 mėnesių 4 valstybės remiamų pajamų dydžių (408 EUR), nuo 7 mėnesio 2 valstybės remiamų pajamų dydžių (204 EUR) – 3 asmenų šeimai;
 - jeigu šeimoje yra daugiau kaip trys asmenys, ketvirtam ir kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį iki 6 mėnesių papildomai skiriama 0,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (51 EUR) mėnesinė pašalpa, nuo 7 mėnesio – 0,25 valstybės remiamų pajamų dydžio (25,50 EUR) mėnesinė pašalpa.
- vienkartinė išmoka skiriama gimus vaikui Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis;
 - mirus PG, laidojančiam asmeniui skiriama laidojimo pašalpa jį Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis;
 - skiriama išmoka vaikui Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis;
 - skiriama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio (38 EUR) pašalpa mokyklinio amžiaus vaikams būtiniausiems mokinio reikmenims įsigyti;
 - kas mėnesį skiriama 1,6 bazinės socialinės išmokos dydžio (60,10 EUR) kompensacija vaikų ugdymo pagal ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas išlaidoms apmokėti;
 - komisijos sprendimu PG gali gauti kitas būtinas paramos integracijai priemones, pavyzdžiui, kompensaciją už vaistus, už medicininės paslaugas (jeigu jos mokamos), finansinę paramą vairuotojo kursams ir pan. Tam reikia komisijai pateikti dokumentus – prieglobsčio gavėjo prašymą, patirtas išlaidas patvirtinančius dokumentus, integruojančios institucijos rekomendacijos.

Svarbu paminėti, kad mėnesinė pašalpa neskiriama pensinio amžiaus, neįgaliems nelydimiems nepilnamečiams ir neįgaliems PG, kurie negali gyventi savarankiškai ir kuriems teikiama ilgalaikė ar trumpalaikė socialinė globa stacionariose socialinės globos įstaigose, grupinio gyvenimo namuose, ir nelydimiems nepilnamečiams, apgyvendintiems globėjo gyvenamojoje vietoje. Taip pat PG, kuriems išduotas Lietuvos Respublikos ilgalaikio gyventojų leidimas gyventi Europos Sąjungoje, išmokos ir pašalpos iš integracijos lėšų nėra mokamos: gimus vaikui, mirus

PG; išmokos vaikams. Nurodytiems asmenims išmokos ir pašalpos mokamos Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo ir Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatymo nustatyta tvarka

SPECIALISTO KOMENTARAS

Akvilė Čeponienė, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ Socialinės integracijos skyriaus vadovė

Neseniai į Lietuvą atvykusiems pabėgėliams reikia kurti savo gyvenimą ir gerovę iš naujo, užmegzti socialinius ryšius ir pan. Dažniausiai žmonės savo šalį palieka turėdami šiokių tokių santaupų, tačiau tie pinigai kelionės metu lieka pervežėjų rankose. Atvykę į Lietuvą asmenys kurį laiką neturi teisės dirbti, vėliau savo darbinę veiklą gali pradėti dažniausiai nuo žemiausio laiptelio; dėl to asmeniui ar šeimai, kad išsilaikytų, yra gyvybiškai svarbi pinigine socialinė parama. Socialinės integracijos laikotarpiu gaunama pašalpa yra maža, todėl žmogui sunku sėkmingai įsitvirtinti ir oriai gyventi. Prieglobsčio gavėjams gaunamos mėnesinės pašalpos (jeigu tai vienas asmuo – 204 EUR pirmus 6 mėnesius, jeigu tai vieniša moteris su nepilnamečiu vaiku – 306 EUR) turi užtekti būsto nuomai ir išlaikymui (t. y. komunaliniams mokesčiams), maistui, drabužiams, kitomis buities reikmėms, transporto išlaidoms, todėl, mūsų ir pagalbą gaunančių žmonių nuomone, teikiamos piniginių paramos nepakanka būtiniausiems poreikiams patenkinti. Ypač tada, kai pašalpa po 6 mėnesių sumažinama per pusę (jeigu tai vienas asmuo – 102 EUR likusius 6 mėnesius, jeigu tai vieniša moteris su nepilnamečiu vaiku – 153 EUR). Noriu atkreipti dėmesį, kad per tokį trumpą integracijos laikotarpį pabėgėliai dėl kalbos barjero ir vyraujančių visuomenės neigiamų nuostatų mažai turi galimybių sėkmingai įsitvirtinti darbo rinkoje, kad galėtų tinkamai išlaikyti savo šeimą.

Kliūtys sėkmingai socialinei integracijai ir galimybei savarankiškai išsilaikyti gali būti įvairios, nuo jau išvardytų – kalbos barjero ir pan., kurios yra labai objektyvios, iki gana subjektyvių – sveikatos sutrikimų, psichologinių problemų, socialinių įgūdžių, motyvacijos stokos, tad dirbant su pabėgėliais svarbu suprasti, kad kiekvienas atvejis yra unikalus, todėl negali būti bendrų socialinės integracijos taisyklių. Kiekvieno atvykusio žmogaus socialinė, kultūrinė ir profesinė patirtis skirtinga; skiriasi psichologinis pasiruošimas ir galimybė prisitaikyti, todėl nevertėtų taikyti bendrų taisyklių, juolab kad tai ne tik netikslinga, bet ir neįmanoma. Svarbu kiekvieną atvejį įvertinti kompleksiskai, apsarstyti aplinkybes, kurios gali paskatinti arba pristabdyti socialinės integracijos procesus. Su kolegomis dažnai kalbame, kad pabėgėlio, kaip ir kiekvieno asmens, motyvaciją galima neapgalvotai sužlugdyti per vieną dieną, tačiau motyvacijai sugrąžinti gali prireikti ne vienų metų sunkaus darbo. Todėl

atvykstančiam asmeniui integruojantis į savivaldybės teritoriją svarbu žinoti, kad jo motyvacijai gali turėti įtakos įvairios priežastys, kurios nebūtinai susijusios su patirtais sunkumais kilmės šalyje ar kelyje į Lietuvą. Tai gali būti dėl patirtų sunkumų ieškantis būsto, draudimo dirbti nagrinėjant prieglobsčio prašymą, sveikatos problemų, sudėtingo biurokratinio proceso tvarkant teisinius dokumentus, įtemptų gyvenimo sąlygų Užsieniečių registracijos centre, kultūrinių ir religinių skirtumų.

Socialinės integracijos teikėjams ir gavėjams integracijos proceso metu svarbu neveikti vieniams, stengtis įtraukti kaip įmanoma daugiau žmonių darbui konkrečiu atveju. Norint įsitraukti į darbo rinką svarbu palaikyti produktyvų ryšį su darbo birža ir ieškoti geriausių galimybių dirbti ir mokytis. Jeigu asmuo turi darbą – palaikyti ryšį su darbdaviu, kad būtų galima išsiaiškinti darbuotojo ir darbdavio poreikius ir išvengti konfliktų. Jeigu asmuo turi vaikų – svarbu įtraukti į integracijos procesą švietimo įstaigą, ne tik kaip švietimo paslaugų teikėją, bet kaip ir galimybę tėvams prisijungti prie bendruomenės, susikurti socialinį tinklą ir išsklaidyti neigiamas visuomenės nuostatas. Tai abipusės integracijos pavyzdys. Svarbu atsižvelgti į asmens sveikatos būklę ir kaip galima greičiau spręsti pagrindinius fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimus, nes paprastai tai labiausiai trukdo sėkmingai integruotis. Išsprendus šias problemas, lengviau susitvarkyti su kitais integracijos iššūkiiais. Tokiems kompleksiniams sprendimams priimti ir pagalbai planuoti puikiai tiks tarporganizacinės veiklos grupės. Pakvietus vaikų teisių, ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigų, gydymo įstaigos, seniūnijos, socialinių paslaugų centro, darbo biržos ir pan. atstovų bus lengviau nustatyti problemą, pasidalinti idėjomis, susidėlioti veiksmų planą, paskirti atsakingus asmenis ir, svarbiausia, prisiėmus įsipareigojimus, išsiskirstyti dirbti, o po kurio laiko vėl susitikti ir aptarti nuveiktus darbus bei numatyti tolesnį veiksmų planą.

Tokį veiklos modelį pradėjome taikyti neseniai, aiškiai supratę, kad norint padėti pabėgėliui ir jo šeimai sėkmingai integruotis Lietuvoje, būtina teikti kompleksinę pagalbą, bendradarbiauti ir įtraukti į integracijos procesus tiek savivaldos institucijas, tiek bendruomenes. Toliau pateiksiu pavyzdį, kaip vykdoma tarporganizacinė darbo grupės veikla ir kokių tai gali atnešti teigiamų rezultatų.

Vienas iš unikalių atvejų mūsų programoje yra vienišos mamos su pradinuke dukra istorija. Šeima patyrė problemų dėl sunkios fizinės ir psichinės sveikatos būklės, socialinės atskirties (kai dėl patirtų išgyvenimų sunku kurti socialinius ryšius), mergaitės mokymosi iššūkių ir, žinoma, vienišos mamos sunkumų norint išlaikyti šeimą. Kuratorė stengėsi kaip galima daugiau padėti tvarkant vizitus pas gydytojus, derino klausimus su mokykla, parėmė šeimą daiktais bei maisto produktais, tačiau dėl problemos kompleksiskumo

ir tam tikrų institucijų veiklos problemos buvo sprendžiamos vangiai. Buvo surengtas įvairių organizacijų susitikimas, jame dalyvavo ir pasisakė Vaikų teisių tarnybos, mokyklos, Socialinių paslaugų centro atstovai, šeimos gydytoja ir kuruojanti organizacija. Džiugu, kad susitikimas buvo konstruktyvus, niekas nebuvo kaltinamas, tačiau buvo ieškoma bendrų sprendimo būdų: kas kokių paslaugų gali suteikti, kaip dar finansiškai būtų galima paremti šeimą, kokių dar institucijų galima būtų įtraukti. Manome, kad tai paspartins ir palengvins šios šeimos integracijos procesus Lietuvoje.

Sveikatos apsauga

Persikėlę gyventi į savivaldybės teritoriją, PG kaip įmanoma greičiau įtraukiami į sveikatos priežiūros įstaigą. Remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo (Žin., 1996 05 21, Nr. I-1343) 6 str. 1 d. 1, 4 ir 8 p., PG patenka į privalomojo sveikatos draudimo sistemą, todėl integracijos laikotarpiu jie draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis, t. y. jiems teikiamos tokios pačios sveikatos priežiūros paslaugos kaip ir Lietuvos piliečiams.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Gintarė Skuodytė, kuratorė

Palydėjau vieną vyresnio amžiaus ir turinčią nemažai sveikatos problemų irakietę į polikliniką. Jai turėjo būti atliktas magnetinis rezonansas. Atliekanti procedūrą gydytoja nekalbėjo angliškai, tad į kabinetą užėjau ir aš. Su mumis kabinete buvo keli praktikantai – mergina ir vaikinai. Moteris jautėsi nepatogiai, išsigando ir sutriko. Gydytoja paprašė, kad pasakyčiau moteriai nusirengti iki pusės ir atsigulti. Ramiai pradėjau aiškinti, kad norint atlikti procedūrą reikia nusirengti, tada atsigulti, ir aš išėjau. Moteris išlėto, drovėdamasi nusirišo skarelę, gydytojo kabinete jautėsi įtampa. „Pasakyk, kad greičiau nusirengtų, neturim laiko laukti“, – įsakmiai, pakeltu tonu paliepė gydytoja. Mano vaidmuo šioje situacijoje buvo labai svarbus – ne tik kaip vertėjos, bet ir kaip žmogaus, kuris stengiasi kaip įmanoma labiau nuraminti moterį, paaiškinti situaciją ir kultūrinius skirtumus.

Integraciją įgyvendinančios institucijos atstovo vaidmuo ypač svarbus tarpininkaujant ir teikiant sveikatos priežiūros paslaugas PG dėl tokių priežasčių:

- kalbinių barjerų;
- kultūrinių skirtumų, kuriuos neretai tenka paaiškinti gydytojui;

- Lietuvoje veikiančios sveikatos priežiūros sistemos, kuri nebūtinai tokia pati ar panaši kaip PG kilmės šalyje;
- PG duomenų perdavimo Ligonijų kasoms.

Kokią sveikatos priežiūros įstaigą rinktis, sprendžia PG kartu su integraciją įgyvendinančios institucijos paskirtu atstovu, tačiau rekomenduojame atkreipti dėmesį:

- Ar įtaiga turi patirties darbui su PG ir ar pasiruošusi teikti paslaugas PG?
- Ar priskiriamas šeimos gydytojas moka rusų / anglų kalbas?
- Ar sveikatos priežiūros įstaigoje teikiamos psichologo paslaugos rusų / anglų kalbomis?
- Ar patogus susisiektis su sveikatos priežiūros įstaiga?

Svarbu atkreipti dėmesį ne tik į fizinę PG sveikatos būklę, bet ir į psichologinę, nes ji dažnai būna itin pažeidžiama dėl įvairių priežasčių: karinių konfliktų, artimųjų netekčių, gyvenimo pabėgėlių stovyklose, žmogaus teisių pažeidimų, prievartos, persekiojimų ir kt. Nors atrodo, kad dauguma psichologinių iššūkių susiję su asmeninėmis PG socialinėmis bei demografinėmis charakteristikomis ir patirtomis emocinėmis ar psichologinėmis traumomis kilmės šalyje, svarbu pabrėžti, kad dėl skirtingo pobūdžio aplinkybių (tiek struktūrinių, tiek pasireiškiančių mikrolygmenyje) tikslo šalyje tam tikros psichologinės problemos paaštrėja, todėl kyla papildomų (neigiamų) pasekmių. Šios aplinkybės taip pat susijusios su užimtumu, teisiniu statusu, asmenine (šeimos) sveikata ir gyvenimo sąlygomis, todėl psichologinės problematikos skirstymas gali būti tik sąlyginis. Taigi teikiant psichologines konsultacijas PG siekiama suteikti psichologinį / emocinį palaikymą (stabilumą), kad jis galėtų įveikti problemas, susijusias su užimtumu, sveikata ir neapibrėžtu teisiniu statusu.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Valentina Berezna-Demidenko,
psichologė, daugiau nei 10 metų
konsultuojanti PG, Socialinių paslaugų
įstaigos vadovė bei KTU Socialinių,
humanitarinių mokslų ir meno fakulteto doktorantė,
nagrinėjanti pabėgėlių integracijos klausimus

Ilgai svarsčiau, ką galėčiau pasakyti savivaldybių atstovams, darbuotojams. Turbūt pirmiausia padėkočiau už tai, kad domitės, skaitote, keliate klausimus ir ieškote atsakymų. Už

jūsų ryžtą imtis darbo su pabėgėliais iššūkių. Tai, ką dabar darote, – pirmas žingsnis pabėgėlių integracijos kelyje. Juk integracija – tai abipusis procesas, reikalaujantis tiek priimančiosios visuomenės, tiek pačių besiintegruojančiųjų pasiruošimo. Tai ilgas ir sudėtingas procesas, tad džiaugsiuosi, jei ši informacija padės geriau suprasti „naujus“ klientus ir rasti atitinkamų jų integraciją skatinančių priemonių.

Seniai išmokome žmogaus sveikatą suvokti kaip fizinės ir psichinės būklės visumą. Šiuo atveju pabėgėlių privalome išmokti priimti kaip ypač pažeidžiamos grupės atstovą, turintį specifinių poreikių. Kodėl jų poreikiai specifiniai? Daugelio mokslinių tyrimų duomenimis, kas penktas pabėgėlis, išgyvenęs karą, represijas, smurtą, badą, diskriminaciją ir patyręs kitų panašių traumų, patiria psichinės sveikatos problemų: potrauminis streso sindromas, depresija ir panašūs psichikos sutrikimai, neurozės, fobijos, aukštas nerimastingumo lygis, įvairūs asmenybės sutrikimai.

Tad galime teigti, kad migracija, kaip reiškinys, kurį tenka patirti kiekvienam pabėgėliui, susijusi su rizika patirti psichinius ir psichosocialinius sutrikimus. Tai ne tik didelė rizika patirti fizinį smurtą ir po to patiriamas psichologines traumas, bet ir emocinius sunkumus, patirtus dėl pabėgėlių asmeninių bei socialinių ryšių, savęs ir aplinkos suvokimo pokyčių naujoje aplinkoje. Atvykę į svetimą šalį pabėgėliai patiria psichologinę krizę – kai turimos patirties nebeužtenka, norint suprasti, kas vyksta naujoje aplinkoje, socializuotis ir susitvarkyti su savo emocijomis. Per krizę dažnai patiriamas emocinis vakuumas – nors fizine prasme pabėgėliai saugūs prieglobstį suteikusioje šalyje, emociškai dar negali pamiršti praeities išgyvenimų. Todėl žmonės gyvendami svetimoje šalyje dar nėra pasiruošę siekti čia ateities planų. Išgyvendami krizę pabėgėliai dažnai blaškosi tarp vilties ir beviltiškumo, jaučia apatiją, dėl skausmingo savo padėties suvokimo juos gali apimti agresijos protrūkiai. Galima kalbėti apie įvairius išsilavinimo lygius, pasiruošimą, bet suvokimas, kad nelabai kam esi reikalingas, kad viską reikės pradėti iš naujo, tavo turimos žinios yra beveik bevertės arba sunkiai pritaikomos, natūraliai verčia elgtis agresyviai. Tarp pabėgėlių dažnas potrauminis streso sindromas. Jam būdinga pasikartojantis elgesys, kai saugioje aplinkoje atsiradus tam tikriems elementams, kurie primena traumą, žmogus gali elgtis taip, tarsi tuo metu vyktų tas traumą sukėlęs atvejis. Pavyzdžiui, vaikai, pamatę kareivius, gali pasislėpti, nes emociškai grįžta į tą aplinką, kurioje patyrė traumą. Arba vyras reaguoti į statybų garsus taip, tarsi tuo metu vyktų kariniai veiksmai. Todėl specialistai susitinka su tokiais išgyvenimais patyrusiais žmonėmis ir pasiūlo būdų, kaip paskatinti integraciją: intensyvius kalbos kursus, aktyviai įsitraukti į darbo rinką ir pan. Tačiau dažnai mūsų lūkesčių neatitinka pabėgėlių galimybės. Todėl svarbu nustatyti specifinius pabėgėlių poreikius ir pasiūlyti atitinkamą pagalbą.

Taigi, pabėgėliai atvyksta pas mus kankinami patirtų traumų padarinių, ir svarbu neapsunkinti jų pakartotina viktimizacija integracijos procese. Išgyvendami kultūrinį šoką ir pakartotinę viktimizaciją dėl prisitaikymo sunkumų, ribotų švietimo galimybių, nepakankamo pasiruošimo dalyvauti darbo rinkoje, priverstiniai migrantai dažnai praranda motyvaciją integruotis į naują visuomenę ir patiria psichikos sveikatos sutrikimų. Pasaulyje kuriamos įvairios pagalbos pabėgėliams sistemos (gydymo, teisinio reguliavimo), tačiau naujausi tyrimai pabrėžia, kad tiek pabėgėlių psichosocialinei būklei, tiek jų integracijos procesui ypač svarbus visuomenės požiūris, tai yra mes. Visi specialistai, dirbantys su pabėgėliais, pagal savo kompetencijas, bendradarbiaudami tarpusavyje, gali prisidėti prie pabėgėlių sveikatos stiprinimo – ne vien teikdami gydymo paslaugas, bet ir kurdami stiprų integracijos paramos tinklą. Taip specialistai padės pabėgėliams prisitaikyti, juos ugdyti, teiks ugdymo paslaugas, gydys, parems ir leis jiems sėkmingai įsitraukti į naują visuomenę.

Pažymėtina, jog dažnai susiduriama su problema teikiant sveikatos priežiūros paslaugas Lietuvoje gimusiems vaikams, nes privalomuju sveikatos draudimu naujagimis apdraudžiamas tada, kai jam išduodamas leidimas gyventi Lietuvoje.

Švietimas

Persikėlus PG ar jo šeimai gyventi į savivaldybės teritoriją, nepilnamečiai vaikai kaip įmanoma greičiau (jeigu tai ne vasaros laikas) įtraukiami į švietimo sistemą (ikimokyklinio ugdymo įstaigą ar bendrojo lavinimo mokyklą). Visi vaikai (tiek Lietuvos piliečiai, tiek užsieniečiai, turintys teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvoje) iki 16 metų privalo mokytis pagal privalomojo švietimo programas. Kokią mokyklą vaikams lankyti, sprendžia PG šeimos nariai, atsižvelgdami į kuratoriaus rekomendacijas.

Rekomenduojame prieš pasirenkant švietimo įstaigą atsižvelgti:

- Ar švietimo įstaiga įsikūrusi patogioje vietoje, arčiau namų ir darbo vietos ir pan.;
- Ar švietimo įstaiga ir jos bendruomenė pasiruošusi geranoriškai priimti PG vaikus;
- Ar švietimo įstaiga turi patirties teikiant paslaugas PG vaikams;
- Ar bus sudarytos sąlygos PG vaikams papildomai mokytis lietuvių kalbos mokykloje pirmus integracijos metus.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos didžiuosiuose miestuose trūksta laisvų vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose, todėl svarbu bendradarbiauti su vietos savivaldybe ir, prieš atvykstant PG į tam tikrą savivaldybę, informuoti reikalingas įstaigas, kad šios užtikrintų laisvą vietą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Lietuvių kalbos mokymas nepilnamečiams PG organizuojamas bendrojo lavinimo mokyklose. Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl užsieniečių ir Lietuvos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašo“ (Žin., 2005 01 01, Nr. ISAK-1800), nemokantys lietuvių kalbos mokiniai, prieš pradėdami nuoseklų mokymąsi bendrojo lavinimo mokykloje, vienerius metus mokosi lietuvių kalbos išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje mobiliojoje grupėje. Ne visose Lietuvos mokyklose taikoma ši programa, todėl būtina integraciją įgyvendinančiai institucijai tarpininkauti ir padėti įsidiesti į šią programą, iš anksto informuoti mokyklą apie perkeliamus vaikus, jų ypatingus poreikius ir padėti mokyklai bei jos bendruomenei pasiruošti. Svarbu šeimas kaip įmanoma labiau įtraukti į mokymosi procesus, prisidėti prie vaiko ugdymo, bendradarbiauti su mokykla ir jos bendruomene (pvz., kviešti tėvelius kuo dažniau lankytis pamokose, nuolat rengti tėvų ir mokytojų susitikimus bei aptarti vaikų pasiekimus ir kt.).

PATIRTIS

16 m. mergaitė iš Ukrainos

Savo šalyje, Ukrainoje, su šeima gyvenome erdviame ir šviesiame name netoli paplūdimio, nuo jūros skyrė vos dešimt minučių kelio pėsčiomis. Sode auginome vynuoges, persikus. Vaisių skonis Lietuvoje kitoks, Ukrainoje jie saldesni. Turėjau nuostabių draugų, svajojau studijuoti mediciną ir tapti gydytoja. Dabar Lietuvoje devyniese gyvename dviejų kambarių bute, negalime sau nieko leisti, jaučiu nuolatinį nepriteklį. Dėl kalbos barjero negalėsiu studijuoti medicinos. Ilgiuosi gyvenimo Ukrainoje, draugų ir artimųjų. Noriu grįžti į savo šalį, susitikti su draugais. Su tėvais buvome sutarę, kad galėsiu grįžti, kai man sukaks 18 metų. Tačiau negaliu palikti mamos ir tėčio, nenoriu versti jų nerimauti. Po įvykių Ukrainoje mano tėčio sveikata išties labai prasta.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Gabija Pranckėnė, kuratorė

Tarptautiniuose, ES bei Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta vaiko teisė į mokslą. T. y. bet kurio vaiko, esančio šalies teritorijoje. Vadinasi, ir vaiko pabėgėlio. Lietuvoje vaiko teisės užtikrinamos sudarant galimybę lankyti mokyklą. Deja, mūsų šalies švietimo sistemoje dar daug spragų, mažai patirties. Dažna mokykla nėra pasirengusi priimti pabėgėlių vaikų – praktikoje susiduriame su mokyklų nenoru prisiimti atsakomybę už vaiko iš kitos kalbinės, kultūrinės aplinkos švietimu.

Pagal galiojančią praktiką ir mano patirtį, prieglobsčio prašytojo vaikas (jeigu tai nėra ES perkėlimo programa), atvykęs su šeima, apgyvendinamas Užsieniečių registracijos centre ir mokyklą pradeda lankyti per mėnesį. Anksčiau atvykęs vaikas būdavo tiesiog paskiriamas į tam tikrą klasę (kaip lietuvis vaikas, kuris mokėsi Ignalinos mokykloje 8 klasėje, o dabar mokosi Pabradės mokykloje 8 klasėje). Deja, toks vaikas nemoka lietuvių kalbos, skiriasi jo mokymosi įgūdžiai (galbūt jis atvyko iš Afganistano, Irako ar pan., o ten – įgijo visai kitą matematikos, geografijos ir t. t. žinių lygį; o gal jis pastaruosius trejus metus iš viso nedalyvavo švietimo sistemoje ir pan.). Toks vaikas atvykęs patiria didelį psichologinį stresą, naujoje mokykloje ir bendruomenėje jaučiasi nesaugiai.

Gavęs prieglobstį Lietuvoje (po maždaug 6–8 mėn.) vaikas kartu su tėvais apgyvendinamas Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. Čia prasideda pabėgėlių integracija Lietuvoje. Tada vaikas pradeda lankyti mokyklą: nauja aplinka, mokytojai, bendraklasiai. Pagyvenęs Rukloje (apie 3 mėn.) vaikas, kartu su šeima vyksta gyventi į savivaldybę, kur ruošiasi toliau gyventi Lietuvoje. Tada jus pradeda lankyti naują mokyklą.

Tokia patirtis (nauja šalis, kalba kultūra, nuolatinė mokyklų kaita) gali būti traumuojanti, vaikas gali užsisklęsti, imti destruktiviai elgtis, prarasti motyvaciją mokytis. Bėgant nuo neramumų, nestabilumo savo šalyje, dažnai tenka leisti į ilgą kelią iki Lietuvos (pvz., iš Afganistano apie 5 000 km važiuojama automobiliu).

Mes dirbame su pabėgėliais vaikais Vilniuje. Suprasdami, kiek sunkumų sudaro kelionė iki mūsų šalies ir per Lietuvą, stengiamės kaip galima labiau padėti vaikui Vilniuje pasijusti stabiliai ir saugiai. Čia tėvai planuoja tęsti integraciją Lietuvoje, tad dažnai tenka padėti pasirinkti mokyklą, padėti jam prisitaikyti joje.

Nuo ko pradėti Renkantis mokyklą? Pirmiausia patariame rinktis lietuvišką mokyklą, kad vaikas greičiau išmoktų lietuvių kalbos, nes taip jam bus lengviau įsitraukti į naują visuomenę. Prieš užrašant į mokyklą, reikėtų susisiekti su ugdymo įstaigos darbuotojais, jį pristatyti, patikrinti jo kalbos, žinių įgūdžius.

Geriausia būtų, jei pirmuosius mokslo metus vaikas mokytųsi lietuvių kalbos ir su būsimais klasės draugais lankyty menų ar sporto pamokas. Pramokęs lietuvių kalbos jis galės prisijungti prie klasės ir mokytis toliau (geografijos, istorijos ir kt.).

Jei trūksta patirties integruojant užsieniečių, mes bendradarbiaujame su mokykla ir tėvais, paaiškiname, kad užsienietis vaikas gali gauti didesnę mokinio krepšėlį, kuris skirtas būtent mokytis lietuvių kalbos, skatiname mokyklas rengti susitikimus su pabėgėlių šeimomis, pasidalijame patirtimi, paaiškiname, kas yra pabėgėlis, iš kokios kultūrinės aplinkos jis atvykęs, kokių patirčių, išgyvenimų gali turėti. Glaudus bendradarbiavimas padeda auginti mokyklos bendruomenę ir ji tampa atviresnė, kūrybiškesnė.

Taip pat dirbame su integruojamu vaiku bei jo tėvais, ypač gyvenimo Vilniuje pradžioje. Skatiname tėvus rodyti iniciatyvą bendradarbiaujant su mokykla (bendrauti su mokytojais, dalyvauti tėvų susirinkimuose, mokyklos gyvenime ir pan.). Jeigu yra kalbos barjeras, padedame susikalbėti. Sėkminga vaiko integracija labai priklauso ir nuo tėvų pastangų, siekio, kad jam sektųsi mokykloje.

Paprastai vaikai gana greitai pramoksta lietuviškai ir prisitaiko mokykloje, užmezga ryšius ir tampa „mažaisiais šeimos ambasadoriais“ Lietuvoje. Greitai pritaipę prie mokyklos bendruomenės vaikas paskatina tėvų integraciją Lietuvoje. Tėvai taip pat įsitraukia į mokyklos bendruomenę, atranda draugų, užmezga socialinius ryšius (pvz., vaiko draugų tėvai).

Sėkminga vaiko integracija mokykloje svarbi visai šeimai, tad patariu atidžiau rinktis mokyklą, užmegzti ir puoselėti su ja santykius ir aktyviai dalyvauti vaiko ugdymo procese. Nenuleisti rankų, mokytis, šviesti, skatinti, puoselėti santykį su vaiku, jo šeima ir mokyklos bendruomene, nes nuo mažų žingsnių prasideda didelė kelionė, nes tas mažas žmogus vėliau prisidės kuriant visuomenės gerovę.

PG jaunuoliai gali mokytis profesinėse mokyklose švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka, bet turi pateikti mokyklos baigimą patvirtinančius dokumentus. Tai yra vienas didžiausių iššūkių, kaip ir iššūkis nustatyti PG įgytą kvalifikaciją. Žmonės atkeliauja iš šalių, kuriose susiklostė sudėtingos situacijos, neturi išsilavinimą ar kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų, taip pat ir galimybės juos gauti.

Todėl patiria sunkumų įsitraukiant į profesinį mokymą, stojant į aukštąsias mokyklas, integruojantis į darbo rinką. Dėl išsilavinimą ir kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų būtina bendradarbiauti su PPC, Studijų kokybės vertinimo centru ir kitomis institucijomis. Taip bus galima greičiau gauti reikalingus dokumentus.

Valstybinėse ir savivaldybės mokyklose PG mokymas pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti, yra nemokamas. O nemokamu mokslu aukštosiose mokyklose gali pasinaudoti tik pabėgėlio statusą turintys PG, todėl papildomą apsaugą turintys PG Lietuvos aukštosiose mokyklose gali studijuoti tik savarankiškai mokėdami už studijas. Kol kas tokių atvejų Lietuvoje – vienetai.

Integracijos laikotarpiu savivaldybės teritorijoje lietuvių kalbos kursus organizuoja integraciją įgyvendinanti institucija, bendradarbiaudama su PPC. Lietuvių kalbos kursams skiriama 190 valandų. Kursams pasibaigus, įgyvendinant integracijos programą PG laiko valstybinės kalbos I kategorijos egzaminą. Jo neišlaikius dėl pateisintų priežasčių (pvz., psichikos sveikatos sutrikimų ar kitų) ir pateikus prašymą, papildomai gali būti skiriamas iki 100 valandų kursas. Jį išlausius integracijos programos įgyvendinimo metu egzaminas laikomas pakartotiniu. Mokyti lietuvių kalbos gali būti sunku dėl tokių priežasčių:

- **Psichinės sveikatos būklės.** Kai PG atvyksta iš šalių, kuriose susiklostė sudėtingos situacijos – patyrę netektis, persekiojimus, kankinimus. Daugelį PG vargina psichosomatiniai sutrikimai, tai dažniausiai trukdo susikaupti ir gerai išmokti lietuvių kalbą;
- **Kalbos kursų suderinimo su darbo laiku.** Integracijos laikotarpis Lietuvoje ypač trumpas (visa finansinė parama teikiama iki 6 mėnesių, vėliau ji mažinama per pusę), todėl PG ir jo šeimos nariai kaip įmanoma greičiau stengiasi įsitraukti į darbo rinką. Todėl sunku derinti lietuvių kalbos pamokas ir darbo grafiką (darbas gali būti pamaininis, kintantis). Dažnai PG dirba po dvi pamainas, todėl rasti patogų laiką kalbos kursus organizuojančiai organizacijai ir PG gana sudėtinga;
- **Vaikų priežiūros, kai vyksta lietuvių kalbos pamokos.** Kadangi abu tėvai privalo lankyti lietuvių kalbos pamokas, o artimųjų ir giminaičių PG Lietuvoje neturi, todėl kyla problemų dėl vaikų priežiūros, kas juos užims, kol tėvų nebus.

Atsižvelgiant į aukščiau išvardytas priežastis, reikėtų glaudžiau bendradarbiauti su lietuvių kalbos pamokas teikiančia organizacija: pranešti dėl PG galimybių lankyti lietuvių kalbos užsiėmimus, apie jo socialinius

ir profesinius įgūdžius ir kt. Svarbu PG sudaryti sąlygas derinti kalbos mokslus ir darbą ar profesinį mokymąsi ir atkreipti dėmesį, kad moterims dažnai tenka derinti kalbos mokymąsi ir vaikų priežiūrą. Mokėti lietuvių kalbą ypač svarbu norint įsitraukti į darbo rinką, ieškant būsto, bendraujant, norint pasinaudoti sveikatos paslaugomis ir socialine parama.

Užimtumas

Įsitraukimas į darbo rinką integracijos laikotarpiu ir vėliau yra viena svarbiausių užduočių ne tik PG, bet ir integraciją įgyvendinančiai institucijai. Įsitraukimas į darbo rinką padeda PG išgyventi, pasirūpinti šeima, skatina pasitikėjimą nauja šalimi, tam tikra prasme sveikti ir užmegzti socialinius ryšius arba stiprinti jau esamus. Šiuo metu integraciją organizuojančių institucijų, teritorinės darbo biržos arba savo iniciatyva daugelis PG yra įsitraukę į darbo rinką, net ir su menkais socialiniais, profesiniais ir kalbiniais įgūdžiais. Lietuvoje PG dažniausiai dirba salės ar pagalbiniais darbuotojais, valytojais, kirpėjais, statybininkais, apdailininkais, suvirintojais, dažytojais, pastatų apšiltintojais, siuvėjais, virėjais, automechanikais, inžinieriais ar konditeriais.

Integraciją įgyvendinančios institucijos vaidmuo įsitraukiant į darbo rinką ypač svarbus dėl tokių priežasčių:

- **Skirtingų darbo rinkų kilmės ir tikslo šalyse.** PG kilmės šalyse galėjo būti kitokia darbo rinka nei Lietuvoje (pvz., skiriasi darbo teis ir santykiai, kt.), todėl būtina PG supažindinti su darbo kodeksu ir kitai svarbiais dokumentais, reglamentuojančiais darbo teisę ir santykius Lietuvoje;
- **PG kalbos barjero.** Vienam (be kuratoriaus) sudėtinga rasti informacijos apie siūlomus darbus, laisvas darbo vietas, užsitikinti geras darbo sąlygas, derėtis dėl darbo laiko ir užmokesčio, todėl būtina supažindinti PG su siūlomomis darbo vietomis, padėti parengti gyvenimo aprašymą, pasiruošti pokalbiui su darbdaviu, esant reikalui palydėti ir atstovauti jo interesams;
- **Neigiamų darbdavių ir darbuotojų nuostatų.** Vyraujančios neigiamos nuostatos ir baimės PG atžvilgiu mažina galimybę įsitraukti į darbo rinką, nepaisant turimos profesijos, kvalifikacijos ir darbo stažo, todėl būtina darbdavius ir darbuotojus informuoti apie PG integracijos į darbo rinką procesus, sudaryti sąlygas susitikti, kviešti į susitikimus, seminarus ar mokymus, nuolat bendradarbiauti su esamais ir galimais darbdaviais.

Prieglobsčio gavėjai Lietuvoje gali:

- Registruotis darbo biržoje ir naudotis jos teikiamomis paslaugomis: konsultavimu, tarpininkavimu, profesiniu mokymu, perkvalifikavimu, kt.;
- Įsidarbinti pagal darbo sutartį kaip Lietuvos Respublikos gyventojas;
- Organizuoti savarankišką verslą, vykdyti individualią veiklą, užsiimti kita teisėta veikla steigiant įvairias įmones (iš integracijai skiriamų lėšų gali būti skiriama parama verslo liudijimui, licencijai, verslo pradžia, darbo priemonėms įsigyti arba nuomoti).

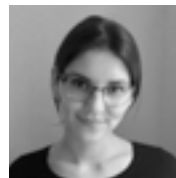
Rekomendacijos integraciją įgyvendinančiai institucijai teikiant pagalbą PG įsitraukiant į darbo rinką:

- Padėti užsiregistruoti teritorinėje darbo biržoje, nuolat glaudžiai bendradarbiauti su darbo biržos atstovu dėl užimtumo priemonių taikymo, jeigu reikia, tarpininkauti verčiant kalbą;
- Supažindinti PG su Lietuvos darbo kodeksu, darbo teise ir santykiais, laisvomis darbo vietomis ir ateities perspektyvomis;
- Išsiaiškinti socialinius / profesinius prieglobsčio gavėjo įgūdžius, išsilavinimą, profesinę patirtį, kalbinius gebėjimus ir, remiantis turima informacija, parengti asmens gyvenimo aprašymą bei motyvacinį laišką;
- Paruošti PG darbo pokalbiui, jeigu prireiktų (atsižvelgiant į kalbinius gebėjimus), palydėti į darbo pokalbį, atstovauti jo interesams;
- Užtikrinti informacijos sklaidą tarp PG jiems suprantama kalba apie darbuotojų teises ir galimybes jas ginti, į šį procesą įtraukti darbuotojų teisių apsaugą vykdančias institucijas: Valstybinę darbo inspekciją ir profesines sąjungas;
- Sudaryti ir nuolat atnaujinti galimų darbdavių sąrašą, bendradarbiauti su jais – pakviesti į mokymus ar seminarus, spręsti tarpkultūrinius ir kalbinius nesutarimus;
- Bendradarbiaujant su darbdaviais mokyti lietuvių kalbos ir rengti profesinius mokymus darbo vietoje;
- Jeigu PG neturi profesinių / darbinių ir kalbinių įgūdžių (ypač jautri grupė yra pabėgėlės moterys; jos ilgus metus augino vaikus ir dalyvavo fragmentiškai

arba iš viso nedalyvavo darbo rinkoje), bendradarbiaujant su galimu darbdaviu ir PPC, iš integracijai skirtų lėšų steigti naujas darbo vietas būtent šių įgūdžių neturintiems PG;

- Teikti konsultacijas apie galimybes steigti savo verslą ar vykdyti individualią veiklą Lietuvoje ir paaiškinti, kokie tokiu atveju keliami reikalavimai bei kokias reikia atlikti procedūras;
- Bendradarbiaujant su vietos savivaldybe, skatinti jos įmones įdarbinti, steigti naujas darbo vietas PG;
- Organizuoti mokymus Lietuvos darbo biržos atstovams, darbdavių, savivaldybės institucijų darbuotojams siekiant tobulinti tarpkultūrinės kompetencijas.

Siekiant efektyviau įtraukti PG į darbo rinką, vertėtų daugiau verslininkų (verslininkai kaip potencialūs darbdaviai) pristatyti specifinę PG situaciją. Kita vertus, reikėtų pasikviesti Lietuvos darbo biržos atstovų, kad paaiškintų PG dalyvavimo darbo rinkoje ypatumus. Taip būtų formuojamas dvilypis integracijos į darbo rinką procesas.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Justina Kraučelytė, kuratorė, įdarbinimo specialistė

Užimtumas ypač svarbus PG gyvenime. Integruojamiems užsieniečiams svarbu save realizuoti veikloje, užsidirbti pragyvenimui, išlaikyti savo šeimos narius. Viena iš mano darbo krypčių – padėti PG įsitraukti į darbo rinką, surasti laisvų darbo vietų, kad žmonės ne tik užsidirbtų pinigų, bet ir jaustųsi oriai. Prieš pradėdant ieškoti darbo, svarbu išsiaiškinti asmens patirtį, išsilavinimą, galimybes bei norus, įvertinti kalbinius gebėjimus, socialinius ir profesinius įgūdžius, motyvaciją. Dažnai būna taip, kad ilgai keliaudami ir laukdami leidimų gyventi žmonės praranda senuosius įgūdžius, atpranta dirbti, jų išsilavinimas ar profesiniai įgūdžiai nereikalingi mūsų šalyje. Patarčiau kartu su tokiais asmenimis parengti gyvenimo aprašymą. Rengiant gyvenimo aprašymą atsiskleidžia daug detalių apie žmogaus patirtį, galimas ateities perspektyvas, pasiruošimą įsitraukti į darbo rinką. Dirbdama pastebėjau, kad darbdaviai palankiau žiūri į asmenis, kurių gyvenimo aprašymuose yra maloni asmens nuotrauka, nurodomi pomėgiai, trumpai prisistatoma.

Kitas žingsnis yra darbo paieška. Iš praktikos galiu teigti, kad efektyviausias būdas – ieškoti darbo tiesiogiai per darbdavį. Dažnai nei darbo skelbimai, nei darbo biržos pasiūlymai nepasiteisina taip, kaip bendravimas su nuolatinais partneriais. Atitinkamoje vietovėje reikia pasirinkti dideles įmones, kurios galėtų priimti nebūtinai kvalifikuotus darbuotojus, kur mokėti lietuvių kalbą nėra svarbiausias kriterijus. Užmezgus kontaktą su personalo vadovais ar kitais darbuotojais, atsakingais už įdarbinimą, pakviesti bendradarbiauti. Paprastai įmonės teigiamai žiūri į tokį bendradarbiavimą ir padeda užsieniečiams įsidarbinti. Įdarbinus PG svarbu palaikyti kontaktą su darbdaviais, gauti grįžtamąjį ryšį, domėtis, kaip jam sekasi, su kokiais sunkumais susiduria ir kaip mes, integruojanti institucija, galime padėti siekti sėkmingų rezultatų.

Įdarbinimo procesas nėra lengvas. Tenka susidurti su įvairiais sunkumais, susijusiais – tiek su integruojamu užsieniečiu, tiek su darbdaviais. Svarbu prisiminti, kad PG tai visiškai nauja patirtis, dažnai jiems trukdo kalbos barjeras, baimė, nepasitikėjimas savimi, per dideli lūkesčiai, artimųjų netektys ir nusivylimai. Panašiai ir su darbdaviais, pasitaiko, kad jie bijo žodžio „pabėgėlis“, neturi darbo su užsieniečiais patirties, juos riboja kalbiniai gebėjimai ar kultūrinis uždaramas. Bet mes galime bandyti keisti jų nuomonę ir daugiau suteikti informacijos apie PG, padėti susitikti su jais, įtraukti į tikslingus mokymus ar seminarus, supažindinti su situacija bei papasakoti apie konkrečius sėkmingus atvejus. Taip jie saugiau jausis, mažės baimė ir stereotipai. Taigi daug kas priklauso nuo bendradarbiavimo ir iniciatyvos.

Kasdienis darbas, veikla įprasmina šių žmonių gyvenimą Lietuvoje, jie jaučiasi oriai, naudingi, gali išlaikyti savo šeimas. Darbas yra vienas svarbiausių kriterijų sėkmingai integracijai Lietuvoje, todėl siūlau nenuleisti rankų, nepasiduoti, suteikti žmonėms galimybę, labiau jais tikėti ir pasieksite tai, kas atrodo neįmanoma.

Neturintiems bendravimo Lietuvoje patirties PG sunku susigaudyti darbo pasiūlymų skelbimuose, pritaikyti kvalifikaciniuose kursuose įgytas žinias ar susigaudyti, kokie yra nusistovėję darbo santykiai.

Verslas yra viena iš formų, kaip PG galėtų efektyviai įsitraukti į Lietuvos darbo rinką, tačiau šioje srityje teikiama parama iš tikrųjų yra reta išimtis. Pastebėtina, kad PG dažniausiai atvyksta iš valstybių su visiškai kitokia kalba, tradicijomis ir kultūra ir dėl kultūrinių skirtumų dažnai neatitinka Lietuvos darbdavių lūkesčių. Tačiau būtent kita kultūrinė patirtis gali tapti pranašumu kuriant savarankišką verslą ir siūlant mūsų visuomenei paslaugas, kurios Lietuvoje dar nėra išvystytos. Todėl svarbu ne tik sėkmingai įdarbinti PG, bet ir padėti šiam kuriant verslą. Ir tai turi būti vienas prioritetinių sprendimų. Šiuo metu Integracijos tvarkos apraše

daugiausia rūpinamasi PG kvalifikacijomis, padedančiomis Lietuvoje rasti darbą, tačiau reikėtų pasirūpinti ir kvalifikacijomis, leidžiančiomis sukurti verslą Lietuvoje.

Tiesioginis darbas su prieglobsčio gavėjais

Teikiant socialines paslaugas, išryškėja problematikos kompleksiskumas, lemiamas skirtingų socialinių ir demografinių PG charakteristikų. Ilgiau Lietuvoje gyvenantys PG susiduria su vienokio pobūdžio problemomis ar integracijos proceso metu kylančiais sunkumais, trumpiau gyvenantys – su kitokio. Atsižvelgiant į Lietuvoje pragyventą laikotarpį, taip pat svarbus prieglobsčio prašymo kontekstas, lemiantis skirtingas psichologines problemas, daugiau ar mažiau patenkintus socialinius ir ekonominius poreikius. Be šių aplinkybių, svarbūs struktūriniai veiksniai: PG integracijos srityje (nevyriausybinio lygmeniu) funkcionuojanti projektinė veikla, prieglobsčio politikos įgyvendinimas Lietuvoje (ES direktyvų taikymo ir įgyvendinimo procesai) ir visuomenės nuostatos. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, PG patiriamos problemos yra nevienodos.

Pavyzdžiui, vieniems PG užtenka patarti, kaip rasti informaciją, konkrečią vietą mieste, susitvarkyti dokumentus, kt.), kitiems to nepakanka. Šis skirtumas gali būti aiškinamas dvejopai. Viena vertus, ilgalaikėje perspektyvoje (sekinanti kelionė, gyvenimas pabėgėlių stovyklose, kt.) PG praranda įgūdžius savarankiškai spręsti konkrečias problemas. Kita vertus, tokio pobūdžio PG problematika gali būti paaiškinama patirtomis traumomis ar psichologiniu (emociniu) šoku kilmės šalyje ir adaptacijos problemomis tikslo šalyje.

Dirbant su PG svarbu socialinio darbo individualizavimas ir kolektyvizavimas. Viena vertus, kolektyvinis darbas grupėse leidžia stiprinti PG socialinius ir ekonominius įgūdžius ir pasitikėjimą savimi; kita vertus, individualus darbas skatina greičiau spręsti problemas. Dirbant su PG rekomenduotina tiek individualizuoti darbo metodiką, tiek taikyti kolektyvinius problemų sprendimo būdus, leidžiančius PG aktyviai spręsti tiek savo, tiek kitų tikslinės grupės narių problemas. Pirmiausia tai didina (stiprina ar atkuria) PG socialinius ir ekonominius išteklius; be to, skatinama savitarpio pagalba. Taip dalis pagalbos skiriama į PG savęs įtvirtinimo procesus.

Pabėgėlių įsitvirtinimo per socialinių ir ekonominių išteklių stiprinimą programas tikslinga taikyti santykinai didesnį socialinį kapitalą sukaupusiems PG. Vienas būdų – tikslinis darbas su grupėmis, bendruomenėmis ar organizacijomis. Kitaip tariant, sprendžiant tam tikras problemas svarbu ne tik dirbti kolektyviai, bet kartu įtraukti konkrečias migrantų / pabėgėlių organizacijas (tiek pagal kilmės šalį, tiek atsižvelgus į religinę konfesiją). Konkrečių

migrantų / pabėgėlių organizacijų (ar etninių bendruomenių) įtraukimas gali būti institucionalizuotas (pavyzdžiui, sudarant dvišales sutartis ar bendradarbiaujant rašant paraišką).

Nagrinėjant socialinę integraciją svarbu:

- Susisiekti su PPC atstovu ir surinkti kiek įmanoma daugiau informacijos apie integruojamą PG;
- Atkreipti dėmesį į PG socialinius įgūdžius ir modeliuoti tolesnį veiksmų planą atsižvelgiant į tai (skirtingi įgūdžiai – vieni neraštingi, neturi jokios profesijos, jokio suvokimo, kaip elgtis su pinigais, ir pan., kiti turi aukštąjį išsilavinimą, raštingi, yra turėję reikalų su bankais, moka naudotis pinigais);
- Apžvelgti situaciją šalyje, iš kurios atvyko PG, atsižvelgti į atvykimo būdą (perkeltas iš pabėgėlių stovyklos ar atvykęs per Užsieniečių registracijos centrą);
- Atkreipti dėmesį į PG sveikatos būklę.

Per pirmą susitikimą surenkama asmeninė informacija apie integruojamą asmenį. Užsieniečiui suprantama kalba pristatomas, išaiškinamas ir su juo aptariamas socialinės integracijos planas savivaldybėje:

- PG pateikia asmeninius duomenis – gyvenamosios vietos adresą, telefono numerį, elektroninio pašto adresą, banko sąskaitos numerį (jeigu turi) ir kt.
- PG pateikia asmeninius dokumentus (jeigu turi) – leidimo gyventi Lietuvoje kopiją, užsieniečio pasą, kvalifikaciją ir išsilavinimą pagrindžiančius dokumentus, darbo biržos dokumentus, Sodros pažymėjimą, darbo sutartį ir visus būtinus dokumentus integracijai savivaldybėje.
- Pradedama integruojamo PG asmens byla, jis įtraukiamas į bendrą PG suvestinę.
- Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ pristatomi jo veikimo principai ir vertybės.
- Pristatoma Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir PG individuali sutartis, aptariamos teisės ir pareigos, piniginės išmokos.
- Aptariama ir pabrėžiama integruojamo PG asmeninė atsakomybė ir motyvacijos svarba (jo ir jo šeimos narių) integracijos proceso metu.

- Parengiamas artimiausio mėnesio socialinės integracijos veiksmų planas.
- Aptariama būtinybė mokytis lietuvių kalbos ir sąlygos, mokymosi grafikas, eiga, įvertinamos žinios.
- PG informuojamas apie socialinės integracijos pratęsimo galimybes, procedūrą ir institucijas, priimančias sprendimus.

Buhalterijai perduodami dokumentai:

- Pabėgėlių priėmimo centro ir Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ bendradarbiavimo sutartis.
- Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir integruojamo PG individuali sutartis.
- Leidimo gyventi Lietuvoje kopija, banko sąskaitos numeris.

Kuratoriaus pirmos savaitės veiksmų planas:

- Pasirašoma individuali Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ ir integruojamo PG sutartis (ji išverčiama į užsieniečiui suprantamą kalbą).
- Kartu parengiamas artimiausio mėnesio socialinės integracijos veiksmų planas.
- Suteikiama pagalba ieškant gyvenamosios vietos.
- Atsižvelgiama į situaciją dėl galimybės deklaruoti gyvenamąją vietą. Jeigu nuomotojas sutinka, galima PG gyvenamąją vietą deklaruoti bute, jei ne – deklaravimas savivaldybėje negalimas. Tokiu atveju naikinti deklaraciją PPC nėra tikslinga, tačiau reikia asmeniui suteikti informaciją, kad jis turi pats ieškoti būdų deklaruoti gyvenamąją vietą Vilniaus mieste ar ten, kur gyvena. Informuojama, kad tai nemokama paslauga.
- Raštu informuojama Valstybinė ligonių kasa dėl PG (jo šeimos narių) sveikatos draudimo (jeigu suaugęs PG neįsitraukęs į darbo rinką), kas mėnesį kontroliuojamas visų PG sveikatos draudimo statusas.
- Padedama pasirinkti sveikatos priežiūros įstaigą ir joje užsiregistruoti. Į PG bylą įtraukiami šeimos gydytojo duomenys. PG supažindinimas su Lietuvos sveikatos sistema, perduodami reikalingi gydytojų ir gydymo įstaigos duomenys.
- Suteikiama pagalba registruojantis darbo biržoje.

- Į švietimo sistemą įtraukiami nepilnamečiai vaikai (pagal amžių). Švietimo įstaigos duomenys įtraukiami į PG bylą. PG supažindinamas su Lietuvos švietimo sistema, perduodami reikalingi mokytojo / auklėtojo duomenys ir informacija.
- Sudaromas lietuvių kalbos mokymosi grafikas.

Kuratorių atsakomybė socialinės integracijos laikotarpiu:

- Pagalba ieškant gyvenamosios vietos.
- Pagalba deklaruojant gyvenamąją vietą bute.
- Pagalba užtikrinant sveikatos priežiūrą.
- Pagalba dalyvaujant nepilnamečiams vaikams ir suaugusiesiems švietimo sistemoje.
- Pagalba įsitraukiant į darbo rinką.
- Užtikrinama galimybė išklaudyti lietuvių kalbos kursus ir stebėjimas, kaip jie lankomi.
- Integracijos laikotarpiu rengiami nuolatiniai susitikimai du kartus per mėnesį, prižiūrima, kaip įgyvendinamas veiksmų planas, jis papildomas.
- Jei reikia, individualiai teikiamos konsultacijos ir informacija, palydima (dalyvaujant „Caritas“ ar valstybinių institucijų atstovams ir partneriams (LRKD, TMO, JTVPK)).
- Nuolat papildoma PG asmens byla.
- Gavus informacijos apie integruojamą PG, papildoma jo suvestinė. Kas mėnesį peržiūrima, papildoma ir išspausdinama praėjusio mėnesio suvestinė (atlieka priskirtas darbuotojas). Atsižvelgiant į suvestinės duomenis sprendžiamas pašalpų mokėjimo klausimas.
- Dalyvavimas aptariant įvairius atvejus, dalijantis idėjomis, sprendžiant problemas.

Dalyvaujančio socialinės integracijos programoje PG pareigos:

- Kartu su kuratoriumi parengti ir stengtis įgyvendinti socialinės integracijos veiksmų planą.
- Periodiškai susitikti su kuratoriumi.
- Privaloma mokytis lietuvių kalbos.

- Informuoti dėl išvykimo į užsienį.
- Informuoti iškilus problemoms. Pavyzdžiui, susidūrus su teisėsaugos institucijomis, Vaiko teisių apsaugos tarnyba, konfliktinėmis situacijomis darbo vietoje, švietimo ar gydymo įstaigose, kt.
- Informuoti dėl svarbių gyvenimo įvykių (gyvenamosios vietos, gydymo įstaigos, švietimo įstaigos, darbo vietos keitimas, santuoka, vaikelio laukimas, Nepamiršti savo asmens dokumentų ir integracijos sutarties galiojimo laiko.
- Pranešti kuratoriui apie planuojamą apsilankymą, nevéluoti.
- Prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, šeimos gerovę siekiant sėkmingos integracijos savivaldybėje.

Visuomenės nuostatos PG atžvilgiu ir visuomenės informavimas apie PG integraciją

PG priimančių visuomenių imigracijos suvokimas – svarbus indikatorius, rodantis visuomenės toleranciją ir sukuriama aplinką jo integracijai. Nepaisant formalių įstatymų ir palankios PG integraciją reglamentuojančios teisinės bazės, efektyvi integracija sunkiai įmanoma be tolerantiško visuomenės požiūrio. Dažnai neigiami socialiniai reiškiniai kyla iš PG priimančios visuomenės pusės, nes ne visada visuomenė yra pasiruošusi prisitaikyti prie įvairovės, o tai dar labiau apsunkina integraciją.

Lietuvos visuomenėje vyrauja tiek kultūrinio pobūdžio uždaramas „kitaip atrodančių“ imigrantų atžvilgiu, tiek ekonominis aspektas, susijęs su daugumos ir imigrantų konkurencija dėl ekonominių ir kitokio pobūdžio išteklių. Neigiamos nuostatos dažniau pastebimos imigrantų iš šalių, laikomų „tolimomis“ ar „svetimomis“, atžvilgiu. Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį į PG situaciją, kadangi didelė dalis Lietuvoje gyvenančių perkeltų PG yra atvykę iš kultūriškai tolimesnių šalių. Visuomenė nepirtaria teiginiui, kad Lietuvoje gyvenantys ar atvykstantys imigrantai praturtina šalies kultūrinį gyvenimą. Tai liudija, jog vienas esminių trukdžių PG integracijai – kultūrinio pobūdžio nuostatų skirtumai (plačiau apie visuomenės nuostatas imigrantų ir PG atžvilgiu, žr. [Etninių tyrimų instituto tyrimų duomenis](#)).

Nepalankus visuomenės požiūris neigiamai veikia PG galimybes išsinuomoti būstą ir susirasti darbą. Patys PG teigia, kad nepalankų valstybės institucijų ir visuomenės požiūrį jaučia lankydamiesi darbo biržoje, susitikdami su potencialiais būsto savininkais, neretai bijo pasirodyti viešumo vakarais, nes nesijaučia saugūs ([Aleknevičienė 2013; JTVPK 2014](#)).

Per pastaruosius dešimt metų Lietuvos gyventojų nepalankiai vertinamų etninių grupių sąrašas išlieka beveik nepakitęs. Dalis visuomenės nenorėtų gyventi kaimynystėje su pabėgėliais (27,3 proc.), musulmonais (29,7 proc.) ir čečėnais (30,7 proc.), pakistaniečiais (20,9 proc.), hinduistais ir budistais (20,8 proc.), juodaodžiais (16 proc.) (ETI 2014). Deja, 2015 m. gyventojų nuostatos PG atžvilgiu pablogėjo. Tai greičiau susiję ne su objektyvia informacija apie pabėgėlių krizę ir realiais imigracijos srautais, bet su žiniasklaidos poveikiu nušviečiant teroristinius išpuolius ir su išpuoliais susijusias diskusijas Europoje (ETI 2016).

Visuomenės informavimo priemonės – bene svarbiausia ir labiausiai paplitusi visuomenės kontaktų su imigrantais (įskaitant PG) forma. Pastebėtina, kad mažiau tiesioginių kontaktų Lietuvos visuomenė turi su PG, todėl galima teigti, kad požiūriui į PG didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos. Socialinių ryšių trūkumas su daugumos visuomene suponuoja prielaidas atskirčiai formuotis ir trukdyti PG socialinę integraciją.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Gintarė Skuodytė, kuratorė

Su tamsiaodžių šeima lankėmės socialinės paramos centre. Laukdami savo eilės prisėdome. Iš karto priėjo vyresnio amžiaus apsaugos darbuotojas. Pradėjo klausinėti, pas ką ir kodėl čia atėjome. Paaiškinau. Tuomet vyras atnešė gabalėlį pieniško šokolado, padavė mergaitei ir nuėjo. Po kelių minučių vėl grįžo, klausinėjo, ką šeima veikia Lietuvoje, kiek laiko čia gyvena. Galiausiai apsaugos darbuotojas ėmė garsiai aptarinėti šeimos išvaizdą: „Man jie panašūs į šokoladą, tik kodėl vienas toks juodas? Moteris tai šviesesnė. Ji gal mulatė labiau...“ Bandžiau mandagiai sudrausminti vyrą, kad nemandagu taip kalbėti. „Eik tu, – numojo ranka jis, – jie gi nieko nesupranta.“ „Bet jaučia“, – atkirtau. Visgi kitokie, kitos rasės, ne tik religijos žmonės Lietuvoje egzotika ir didelis iššūkis vietos gyventojams.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Simona Zavalnienė, teisininkė

Kartą su tamsiaodžių šeima kreipėmės į metrikacijos įstaigą. Darbuotojas, pildydamas reikalingas formas dokumentui išduoti, vis žvilgčiojo į šeimą ir ėmė klausinėti, iš kur jie,

kokios religijos, kiek laiko gyvena Lietuvoje, kur dirba ir kiek uždirba, kokią paramą gauna ir pan. (klausimai su dokumento išdavimu nebuvo susiję). Paaiškinus, kad klausimai nėra susiję su jų teikiamomis paslaugomis ir kai kurie netgi pernelyg asmeniškai, be to, ši šeima – dirbantys asmenys, o valstybės parama jiems – minimali, bei tai, kad vyriškis supranta šiek tiek lietuviškai, todėl toks perdėtas dėmesys jo kilmei yra nemalonus, darbuotojas susigėdęs susitelkė į formos pildymą ir formaliai pabaigė procedūrą.

Rekomendacijos, kaip gerinti vietos bendruomenės nuomonę pabėgėlių atžvilgiu:

1. Pabrėžti Lietuvoje gyvenančių PG kultūrinę įvairovę, įskaitant informaciją apie išpažįstamas religijas (ne tik islamą). Tikslinga atskleisti skirtingų pabėgėlių grupių iš skirtingų kilmės šalių kultūrinę ir socialinę įvairovę. Be kultūrinės įvairovės, taip pat vertėtų pasistengti įveikti nusistovėjusią nuomonę apie PG kaip darbo imigrantus ir nuolat informuoti visuomenę apie jų gimtosiose šalyse vykstančius procesus: karinius konfliktus, klimato kaitą, žmogaus teisių pažeidimus.

2. Tikslinga inicijuoti socialines iniciatyvas ir atsižvelgti ne tik į PG kilmės šalių kultūrinę specifiką, bet ir nustatyti daugumos visuomenės tikslines grupes. Jos turi būti skirtos įvairiems visuomenės sluoksniams, kurie turi ypač daug neigiamų nuostatų PG atžvilgiu.

3. Įvaizdžio formavimo iniciatyvas privalo įgyvendinti ne tik visuomenės informavimo priemonės, bet ir PG socialinę integraciją vykdančios institucijos bei nevyriausybinės organizacijos. Kol kas patys PG ar jų bendruomenės neturi pakankamai išteklių savarankiškai formuoti savo įvaizdį.

4. Kuriant plataus masto viešinio kampanijas, būtina atsižvelgti į įvairias visuomenės nuostatas, įvertinti galimas skirtingas reakcijas, kurios gali kilti susidūrus su pagausėjusia informacija apie PG; daugiau dėmesio skirti toms priemonėms, kurios susijusios su tiesioginiu atsaku į konkrečias neigiamas reakcijas.

5. Kad PG įvaizdis nepriklausytų išimtinai nuo žiniasklaidos ir kad įtraukiant PG į viešinio veiklas būtų stiprinami ir jų pačių socialiniai įgūdžiai bei kontaktai, reikėtų panaudoti tiesioginio bendravimo principu besiremiančias viešinio priemones. Pavyzdžiui, siekti įtraukti PG į vietos bendruomenės renginius, sekti visuomeninius renginius ir dalyvauti informacinėse kampanijose.

SPECIALISTO KOMENTARAS

Neringa Džiugelytė, Pabėgėlių ir migrantų bendruomeninio integracijos centro vadovė

Bendraudama su pabėgėliais, mokausi juos kantriai priimti ir nereikalauti per daug. Taip pat nelyginti savo ar pažįstamų emigracijos į Vakarus dėl ekonominių ar kitų priežasčių su priverstiniu pabėgėlio iškeliavimu iš gimtųjų namų dėl karo, persekiojimų ar žmogaus teisių pažeidimų.

Kartais tenka susidurti, kad pabėgėliai romantiuoja gimtąjį kraštą, prisimena praeitį, todėl jiems stinga motyvacijos mokytis lietuvių kalbos ar įsidarbinti, tačiau įsigilinę į kiekvieno asmeninę istoriją, patirtus išgyvenimus, imi suprasti, kokią įtaką jų praeitis daro dabatinei integracijos situacijai Lietuvoje.

Iš patirties žinau, kad susitikimas su vietos bendruomene yra būtinas ir nepakeičiamas sėkmingai pabėgėlių integracijai Lietuvoje, todėl visus dirbančius pabėgėlių integracijos srityje kviečiu rengti interaktyvius susitikimus su vietos bendruomene. Tai gali būti mokykla, gyvenamojo kiemo ar rajono bendruomenė; darbo, kuriame dirba pabėgėlis, kolektyvas, parapijinė bendruomenė, biblioteka ir kt. Svarbios ir savanorių veiklos: futbolo, krepšinio, tinklinio ar kitų sporto šakų varžybos (sporto kalba universali, tuomet išnyksta visi skirtumai ir barjerai), iškylos miesto parkuose, filmų peržiūros, lietuvių ir pabėgėlių kilmės šalių švenčių minėjimai, bendros miesto šventės...

Labai nedideliais žingsneliais, padedant skirtingoms vietos bendruomenėms, galima keisti visuomenės nuostatas ir padėti pabėgėliams užmegzti socialinius ryšius Lietuvoje.

Svarbu, kad visuomenės informavimas neapsiribotų PPC koordinuojama socialinės integracijos sritimi, o plačiau apimtų klausimus, formuojančius požiūrį į PG. Siekiant formuoti palankią viešąją nuomonę apie užsieniečius, gavusius prieglobstį, turėtų būti sukurta aktyvaus visuomenės informavimo strategija, kuri būtų vykdoma nacionaliniu, savivaldybių ir bendruomenių lygmeniu ir neapsiribotų PPC koordinuojama socialinės integracijos sritimi, o plačiau apimtų klausimus, formuojančius požiūrį į prieglobstį gavusius užsieniečius. Be to, visuomenės informavimas turi remtis tyrimais. Šiuo metu visuomeninėje ir politinėje diskusijoje dėl prieglobsčio prašytojų, pabėgėlių ir migrantų yra gausiai operuojama tikrovės neatitinkančiais mitais (pvz., moksliniais tyrimais įvertinta realybė yra priešinga nei tikrovės neatitinkančios baimės, kad žemos kvalifikacijos darbus pasiruošę dirbti PG mažina vietiniams gyventojams darbo rinkoje siūlomus atlyginimus, kad nevietiniai gyventojai yra labiau linkę į nusikalstamumą, kad daugiau PG priimančių valstybių ekonomika patiria nuosmukį ir pan.), kuriais klaidinama visuomenė, ir atitinkamai priimanos įvairios teisinės priemonės, paremtos ne tikrais visuomenės poreikiais, o kuo įvairiausiomis realybės neatitinkančiomis baimėmis.

III. IV. Išeiviai iš Azijos ir Afrikos: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika

III. IV. I. Lietuva ir išeiviai iš Azijos ir Afrikos: kontekstas

Nusikračius tarybinio jungo, gyventojams atsivėrė šalies sienos ir jie beveik nevaržomai gali keliauti po visą pasaulį. Tačiau kartu sienų atidarymas reiškė ir kitų šalių piliečiams galimybę atvykti į Lietuvą. Natūralu, kad didžiausi atvykstančiųjų srautai buvo ir tebėra iš gretimų šalių. Tačiau Lietuvai įstojus į ES ir įsitraukus į Šengeno erdvę, atvykstančiųjų kilmės šalių spektras labai išsiplėtė ir apėmė jau ne tik Šiaurės pusrutulio, bet ir Azijos bei Afrikos šalis. Nors daugelis atvykstančiųjų, turistų bei verslininkų, Lietuvoje ilgai neužsibūna, kai kurie, ypač studentai bei tarptautinių kompanijų samdyti aukštos kvalifikacijos specialistai, lieka ilgesniam laikui. Dalis jų netgi susituokia su Lietuvos piliečiais ir įgyja teisę nuolat gyventi mūsų šalyje ir taip iš išeivių tampa imigrantais. Į Lietuvą ne tik legaliai patenka imigrantai, bet ir nelegaliai

valstybinę sieną kertantys Azijos bei Afrikos šalių piliečiai, kurių dalis pateikė prašymus prieglobsčiui mūsų šalyje gauti.

Tad jau daugiau nei du dešimtmečius Lietuvon ilgesniam ar trumpesniam laikui, be kitų, mums artimesnių ir atpažįstamesnių kultūrų atstovų, atvyksta ir žmonių iš tolimų, tiek fiziškai, tiek mentališkai, kultūrinių terpių. Tiesa, kol kas šie migraciniai srautai daugeliui šalies piliečių lieka menkai pastebimi, ir dauguma lietuvių savo kasdieniniame gyvenime nėra susidūrę su išeiviais iš Azijos ar Afrikos. Tačiau netolimoje ateityje jų skaičius Lietuvoje neabejotinai augs, ir ne tik dėl Europos Komisijos skiriamų perkeltųjų asmenų kvotų. Kad ir kaip būtų, tikėtina, kad didelę dalį imigrantų Lietuvoje, kaip ir daugelyje ES šalių, sudarys išeiviai iš Azijos ir Afrikos, daugiausia musulmonai. Tad integruojant imigrantus azijiečius ir afrikiečius į Lietuvos visuomenę bus neišvengiamai susiduriama su kultūrinėmis skirtybėmis

– etninės kilmės, religijos, išsilavinimo, socialinės padėties nulemtomis vertybėmis bei gyvenimo būdu. Siekiant kuo sėkmingesnio imigrantų integravimo Lietuvoje, būtina bent preliminariai iš anksto susipažinti su bendrais imigrantų iš Azijos ir Afrikos, ypač musulmonų, kultūriniais gyven-senos bruožais. Norint adekvačiai suprasti „kitą“, reikia suvokti sudedamuosius jo kultūros komponentus individo lygmeniu – rasę, etniškumą, socialinę kilmę bei padėtį, išsi-lavinimą, religiją, lytį, galiausiai amžių.

Žmonių tarpusavio bendravimą dažniausiai lemia nusiteikimas pašnekovo atžvilgiu. Todėl vaisingam ben-dravimui ir bendradarbiavimui būtina teisinga prieiga. Išankstiniai nusistatymai bei stereotipai, susikurti dėl neišmanymo ar nevykusio interpretavimo, yra vienas daž-niausiai pasitaikančių kliuvinių savitarpio supratimui, be kurio susikalbėjimas, o juo labiau bendradarbiavimas, yra neįmanomas. Tą parodė karti daugelio Europos visuomenių patirtis integruojant (ar veikia nesugebant integruoti) imi-grantus, ypač iš musulmoniškų Azijos ir Afrikos visuomenių ir bendruomenių. Todėl „kultūrinis sąmoningumas“ yra būtinas kaip atsvara per šimtmečius susiklosčiusiai nega-tyviam europiečių požiūriui į azijiečius ir afrikiečius, ypač musulmonus. Tokia europiečių žiūra mokslinėje literatūroje įvardijama orientalizmu.

„Kultūrinis sąmoningumas“ čia reiškia elementarų tolimų visuomenių, su kurių atstovais susiduriama, istorijos bei gyven-senos išmanymą. Ši sąvoka atsirado amerikiečių ir britų karinėje terminologijoje, įvedus specialius kultū-rinio sąmoningumo kursus ir parengus medžiagą kariniam personalui, siunčiamam į karines misijas užsienyje ir ypač į musulmonų kraštus. Galima sakyti, kad kultūrinis sąmo-ningumas yra esminė sąlyga bet kokiose tarpkultūrinio bendravimo situacijose – tai palengvintų abipusį supra-timą ir padėtų išsaugoti žmogiškuosius bei materialiuosius išteklius. Tačiau galima teigti, kad valdininkų (socialinių darbuotojų, savivaldybių tarnautojų, teisininkų ir pan.), kurie tiesiogiai susiduria su skirtingų kultūrų žmonėmis, atveju dar labiau pageidautinas būtų kultūrinis raštingumas. Tai apima ne tik paviršutinišką pagrindinių svetimų kul-tūrų aspektų išmanymą, bet ir daug gilesnius „kultūrinius apmokymus“, tokius, kaip šalių istorijos, kalbų, religijos ir gyven-senos kursus, kad būtų įgytas gilesnis supratimas apie intelektualines sroves, visuomenės stratifikaciją, spau-dimo grupes, neoficialią valdžią, religiją, o visa tai sustiprinti mokantis atitinkamos vietinės kalbos.

Žinoma, negalima tikėtis, kad kiekvienas valstybės tarnautojas ar atsakingas pareigas, susijusias su imi-grantais, einantis valstybinės įstaigos darbuotojas, gerai išmanys tų šalių kultūrų vingrybes. Tačiau galima tikėtis (ar net reikalauti), kad priimantieji sprendimus išmanytų kul-tūras, kurių atstovus jų sprendimai paveiks, arba turėtų

patariančių ekspertų, nes tik „kultūrinio raštingumu“ pagrįsti sprendimai gali būti palankiai priimami tų, kuriems yra skirti.

„Kultūrinis sąmoningumas / raštingumas“ apskritai padeda ugdyti pasitikėjimą tarp skirtingų kultūrų žmonių. Kalbama apie santykius, kurie remiasi abipusiu pasitikėjimu, tolerancija ir pagarba. Didžiausias pavojus ir transkultūrinio bendravimo klaida ir dabar yra tiek tarnautojų, tiek visos visuomenės abejingumas (dažnai arogantiškas), kuris atstumia ir marginalizuoja tikslines grupes (šiuo atveju išei-vius iš Azijos ir Afrikos) ir taip net nenoromis stumia juos į saviizoliaciją. Taigi dėl kultūrinio neišprusimo „integracija“ nenoromis ir nesąmoningai linksta į kultūrinį konfliktą arba tariamą „civilizacijų susidūrimą“ mikrolygmeniu.

Kaip minėta, „kultūrinis sąmoningumas / raštin-gumas“ idealiomis sąlygomis turėtų būti atsvara tam, kas įvardijama „orientalizmu“. Orientalizmas – plati sąvoka, apibrėžianti unikalų Europos požiūrį (arba, tiksliau, žvel-gimą) į neeuropietiškas kultūras, implikuojanti dichotomiją ir dvinarę priešpriešą „mes“ ir „jie“, kur „jie“ suvokiami kaip esantys mažiau civilizuoti ir turintys neigiamą konota-ciją. Orientalizmas, kritikų manymu, yra gniaužtuvai, kurie apsunkina Europos ir „oriento“ santykius, ypač nuo jo vir-tualios institucionalizacijos kolonializmo epochoje. Kaip aistringai savo knygoje „Orientalizmas“ įrodinėja Edwardas Saidas (2006), per dažnai imperinės Europos sprendimų priėmėjai ir politikai manė esą perpratę atitinkamų ne europietišku visuomenių (jų kultūrų) esmę ir elgėsi tuo remdamiesi, nors iš tiesų jie laikėsi neteisingų prielaidų ir nuomonių. Be abejonės, pastarųjų dešimtmečių asimilia-cinis požiūris į musulmonus imigrantus Europoje yra tos pačios orientalistinės perspektyvos išplėtimas ir taikymas, nors ir naujame kontekste. Iš tiesų nesugebėjimas suprasti ir pripažinti kultūrų skirtumų yra vienas esminių besitę-siančio, dažnai latentinio šiandieninio orientalizmo aspektų.

Didelė problema, kad „žinojimas“, atsirandantis studijuojant svetimas (oriento) kultūras, dažnai remiasi ne esama tų kultūrų realybe, bet veikia to realybės suvo-kimu. Kitaip tariant, egzistuoja atotrūkis tarp „to, kas ten yra“ ir „to, ką mes įsivaizduojame, kad ten yra“. Tad pagrindi-nis skirtumas yra tarp nešališko domėjimosi tolimomis kultūromis, kad geriau jas pažintum ir išankstinių tų kultūrų stereotipų įrodymų, kurie paprasčiausiai patvirtina mūsų tariamą tų kultūrų „pažinimą“ ir lūkesčius. Šiuo atveju visas mokymosi procesas neveda prie tikro „kultūrinio sąmo-ningumo / raštingumo“, bet veikia tampa orientalistinių pažiūrų skleidėju ir perdavėju. Taigi būtina saugotis atvi-ro (sąmoningo – piktybinio) ir net paslėpto (nesuvokto) orien-talizmo, kuris gali trukdyti perprasti kultūrinės realijas. Būtina, kad visos pastangos pagerinti „kultūrinį sąmonin-gumą / raštingumą“ būtų kiek įmanoma nešališkos, be

išankstinio nusistatymo ir stereotipų. Tik neorientalistinis „kultūrinis apmokymas“ galiausiai duotų naudos.

Deja, iki dabar, „kultūrinis sąmoningumas“, net nekalbant apie „kultūrinį raštingumą“, buvo vienas labiausiai nepaisomų tarpkultūrinio europiečių, tarp jų ir lietuvių, bei imigrantų (ypač musulmonų) bendravimo elementų. Tai gali būti vertinama kaip viena pagrindinių kliūčių išeivių iš Azijos ir Afrikos integracijai Lietuvoje.

Individualią ir socialinę gyvenimą lemiantys veiksniai

Žmogaus elgesį lemia daugybė veiksnių – tiek vidinių psichologinių nuostatų, tiek išorinių dirgiklių. Vieni jų yra įgimti ar paveldėti (odos spalva, fenotipas, kaulų struktūra, apsigimimai, tėvų etninė ir religinė tapatybė, jų perteikiama ir vaikams), kiti įgyti socializacijos procese (išsilavinimas, materialioji gerovė, socialinis kapitalas bei socialinis statusas). Antrieji dažnai būna nulemti pirmųjų, tačiau gali nutikti ir taip, kad antrieji paneigs pirmųjų suponuotus elgesio lūkesčius. Kad ir kaip būtų, socialinė padėtis, kaip abiejų grupių daugelio veiksnių visumos rezultatas, yra tai, kas dažniausiai nulemia individų elgesį viešumoje.

Socialinė padėtis

Individo socialinę padėtį paprastai lemia dvi prigimties aplinkybės – išorinės ir nepriklausomos nuo konkretaus individo bei jam būdingų mentalinių ir fizinių savybių. Tačiau, kalbant apie pastarąsias, ką tik gimę žmonės tarpusavyje beveik nesiskiria, o išorinės aplinkybės gali skirtis labai stipriai. Jos, visų pirma, susijusios su gimdytojais – jų kilmė bei socialiniu statusu. Taip, aukštesnių socialinių sluoksnių atstovų šeimose gimę vaikai beveik automatiškai turi geresnes startines pozicijas lipti socialiniais (ir karjeros) laipteliais, palyginti su žemesniųjų sluoksnių atstovų šeimų vaikais. Kai kuriose visuomenėse socialinė stratifikacija buvo ir tebėra tokia hierarchizuota, kad lipti socialinės stratifikacijos laiptais yra beveik neįmanoma. Taip, pavyzdžiui, tebėra Indijoje, kur kastų sistema formaliai panaikinta, tačiau realiai tebeegzistuoja. Norinčiam atsikratyti dusinančio žemos kastos atstovo statuso neretai tenka pakeisti religiją – žemesniųjų kastų hinduistai priima krikščionybę ar islamą, kuriuose kastų sistema irelevantiška.

Kai kur dėl priklausymo „neteisingai“ etnokonfesinei grupei, tokiai, pavyzdžiui, kaip chazarai Afganistane ar musulmonai rohindžai Mianmare, jos nariai visam laikui užima žemiausią socialinį laiptelį, ir tam, kad tai pakeistų, jie turi įdėti nežmoniškai daug pastangų. Apskritai daugelyje Azijos ir Afrikos visuomenių socialinė stratifikacija vienaip ar kitaip susijusi su demografinė etnokonfesine struktūra – dominuojančios konfesijos ar etninės grupės (pvz., sinhalai

Šri Lankoje, turkai Turkijoje, puštūnai Afganistane) paprastai užima aukštesnius socialinės stratifikacijos kopėčių laiptelius.

Tačiau net ir tos pačios etninės ar konfesinės grupės viduje beveik visuomet yra vidinė stratifikacija. Tad net ir žemiausiems visuomenės sluoksniams priklausančios etninės ir konfesinės grupės turi savo vidinius aukštesnius ir žemesnius sluoksnius. Todėl susidūrus su vienos ar kitos etninės ar konfesinės grupės atstovais nereikėtų daryti skubotų išvadų apie jų socialinę padėtį, nors būtų naudinga suvokti bendrąsias tendencijas, ypač jei konkretus individas atitiktų konvencinį „standartą“.

Kaip minėta, socialinę padėtį dažniausiai gali lemti priklausymas etninei ar konfesinei grupei. Tačiau tiek etniškumas, tiek religija nėra absoliučios duotybės, o labiau socialiniai konstruktai. Bet kuriuo atveju tiek vienu, tiek kitu spektras Azijoje ir Afrikoje yra labai platus.

Etniškumas

Etniškumas mokslinėje literatūroje dažniausiai, nors ne išimtinai, siejamas su kalba – esą būtent ji atskiria etnines grupes vieną nuo kitos. Taip turkai atsiskiria nuo persų, šie nuo balučių, kurie savo ruožtu skiriasi nuo puštūnų. Etninės grupės, turinčios savo valstybes, vadintinos tautomis (pvz., turkai, japonai, korėjiečiai), tačiau dažniausiai, be tituliarinio etnoso (kurio vardu dažnai ir vadinama šalis), šalyje gyvena ir kitų etninių grupių – pavyzdžiui, be turkų, Turkijoje gausu kurdų. Šių visų etninių grupių visetas sudaro naciją – šalies pilietiją.

Vis dėlto etninė kilmė bei etninė tapatybė nėra tokios prigimtinės ir nekintamos, kaip neretai pristatomos – nauji etnosai, o kartu ir tautos, sukuriami valingomis žmonių pastangomis – tiek iš vidaus, tiek iš išorės. Todėl, pavyzdžiui, Centrinėje Azijoje dominuojančios tiurkakalbės bendruomenės šiandien visuotinai traktuojamos, ir pačios save laiko, kaip savarankiškos (tituliarinės) etninės grupės, davusios pavadinimus savo šalims – turkmėnai, uzbekai, kazachai, kirgizai. Tačiau dar prieš šimtmetį jos neturėjo tokios savivokos ir nebuvo laikomos savarankiškais etnosais, o labiau kaip subetninės kalbinės grupės.

Kad ir kaip būtų, daugelio Azijos bei Afrikos šalių pavadinimai nesuponuoja tituliarinio etnoso, o tos valstybės dažniausiai yra ne tik multietninės, bet ir neturi daugumą gyventojų sudarančios etninės grupės, kitaip tariant, tautos. Taip, pavyzdžiui, Afganistane didžiausia etninė grupė – puštūnai – sudaro apie 40 proc. gyventojų. Be jų, šalyje gyvena daug tadžikų (25 proc.) bei chazarų (10 proc.), o likusią gyventojų dalį sudaro tokios skirtingos etninės (o kartu ir kultūrinės) grupės kaip turkmėnai, uzbekai, balučiai

ir kiti. Panašiai ir Pakistane, kur, be sindų ir pandžabų, yra daug puštūnų bei balučių. Irane, buvusioje Persijoje, persai sudaro vos pusę šalies gyventojų; net ketvirtį gyventojų sudaro azerai, o likusią dalį kurdai, turkmėnai, balučiai, arabai ir kitos etninės grupės.

Iš šio nedidelio pavyzdžio matyti, kad apibūdinimai „iranietiš“, „afganistanietiš“ ar „pakistanietiš“ geriausiai atveju nurodo tik kilmės šalį (pilietybę), bet ničnieko nepasako apie etninę asmens kilmę ir tapatybę, kurios tiesiogiai sietinos su konkrečiai etninei grupei būdingais kultūriniais papročiais ir tradicijomis. Afrikoje multietniškumas (o kartu ir multikultūriškumas) neretai yra dar kompleksiškesnis – pavyzdžiui, Nigerijoje priskaičiuojama keli šimtai kalbinių grupių, kurios – tiesa, ne visos – gali pretenduoti į savarankiškų etnosų statusą. Tad apibūdinimas „nigerietis“ lygiai taip pat mažai ką pasako kaip ir „afganistanietiš“.

Todėl bendraujant su išeiviais iš daugelio Azijos ir Afrikos šalių būtina suvokti, kad du iš tos pačios šalies atvykę asmenys gali turėti labai skirtingas etnines, o per jas ir kultūrinės, tapatybes ir identiškose situacijose elgtis gana skirtingai. Žinoma, priklausymas skirtingiems etnosams automatiškai nereiškia ir skirtingos kultūrinės elgsenos, o tos pačios etninės grupės atstovai gali turėti didelių kultūrinių skirtumų, kurie gali būti susiformavę veikiant greta gyvenančioms kitoms etninėms grupėms, ypač jei tos pačios etninės grupės atstovai gyvena kaip mažumos keliose šalyse. Kurdai galėtų būti geras pavyzdys – be gausiausios bendruomenės Turkijoje, jų daug gyvena Irake, taip pat Sirijoje bei Irane.

Religija

Nors nebūtų teisinga suabsoliutinti, daugelis Azijos ir Afrikos etninių grupių sietinos su viena ar kita religine tradicija. Taip, pavyzdžiui, balučiai, chazarai, tadžikai, puštūnai, uigūrai, bengalai yra musulmonai, singalai – budistai, koptai – krikščionys, japonai – šintoistai. Tačiau gausu ir tokių etninių grupių, kurių nariai priklauso kelioms religinėms tradicijoms – pavyzdžiui, turkai gali būti tiek musulmonai, tiek alevitai, kurdai – ne tik musulmonai ir alevitai, bet ir jazidžiai, arabai – musulmonai, įvairių konfesijų krikščionys, drūzai, alavitai (nesupainiotini su alevitais). Tad be etninės kilmės ir tapatybės, religinė priklausomybė yra kitas svarbus, o gal net svarbesnis, veiksnys, turintis įtakos kultūrinei elgsenai ar net lemiantis ją.

Religinė įvairovė Azijoje ir Afrikoje yra labai plati – ne tik nuo Europoje atpažįstamos Vakarų krikščionybės (katalikybės ir protestantizmo) iki menkai žinomų Rytų krikščionybės formų – tokių kaip koptai, Eritrėjos, Etiopijos, Sirų bažnyčios, malikitai, maronitai, bet ir gausybės įvairiausių islamo, budizmo, konfucianizmo bei hinduizmo atšakų ir srovių ir nuo jų atskilusių ir savarankiškomis

tapusių religinių tradicijų, tokių kaip drūzai, alevitai, alavitai, bahajai ir kiti. Be šių stambių tradicijų, Azijoje ir Afrikoje dar gausu išlikusių tradicinių (pagoniškų) tikėjimų ir kultūrų. Paminėtinos ir tokios senovinės religinės tradicijos kaip zoroastrizmas, sabijai, mandėjai, kurių atstovų, nors ne(be) daug, vis dėlto dar yra išlikę.

Kiekviena iš šių religinių tradicijų reglamentuoja ne tik sakralinę gyvenimo pusę – religines apeigas ir ritualus, bet per savo etines bei moralines nuostatas ir profaniškąją, t. y. kasdienį, tikinčiųjų gyvenimą. Kai kuriose Azijos ir Afrikos šalyse vienos ar kitos religijos (tai ypač taikytina islamui) nuostatos yra radusios vietą ir teisinėse tų valstybių sistemose. Todėl religinės tradicijos pažinimas neabejotinai yra naudinga, jei ne būtina, sąlyga stengiantis geriau suprasti išeivių iš Azijos ir Afrikos elgesį bei lūkesčius ir integruojant juos į Lietuvos visuomenę.

Vis dėlto islamą Azijoje ir Afrikoje būtų galima traktuoti kaip dominuojančią (nors ne daugumos) religiją tiek dėl tikinčiųjų skaičiaus (musulmonai Azijoje ir Afrikoje sudaro absoliučią daugumą pasaulio musulmonų – apie 1,5 mlrd. ir taip aplenkia kitas dideles religines tradicijas – krikščionybę, hinduizmą, budizmą bei konfucianizmą), tiek todėl, kad ši religija dominuoja beveik pusšimtyje Azijos ir Afrikos valstybių, kurių yra daugiau nei 100.

Kadangi didžioji dalis (daugiau nei pusė) išeivių iš Azijos ir Afrikos, iki šiol pasiekusių Lietuvą (bei ateityje čia atvyksiančių), yra musulmonai, apie kuriuos Lietuvos gyventojai vis dar neturi pakankamai žinių, jų religinės tradicijos ir kultūrinės elgsenos formos vertos atskiro, gilesnio, dėmesio nei krikščionių ar kitų religinių (ir kultūrinių) tradicijų atstovų, kurie sudaro daug mažesnes, nors kultūriškai taip pat labai specifines ir lietuviams iki šiol menkai atpažįstamas, išeivių grupes.

III.IV.II. Islamas – dominuojanti Azijos ir Afrikos religija

Kaip ir kitų abraomiškųjų tikėjimų išpažinėjai, musulmonai tiki vieninteliu visagaliu amžinu Dievu – visa ko Kūrėju. Jie pripažįsta žydiškuosius pranašus bei Senojo Testamento patriarchus, taip pat ir Jėzų, buvus Dievo pranašais; musulmonai taip pat pripažįsta Bibliją Dievo žodžiu, per arkangelą Gabrielių apreikštu pranašams. Vis dėlto, anot islamo doktrinos, judaistai ir krikščionys iškrypo iš tikrojo kelio ir iškraipė Dievo apreikškimus. Pagal islamą, tik Koranas, apreikštas Mohamedui, yra neginčijamai autentiškas Dievo apreikšimas, kuriuo musulmonai turi vadovautis siekdami išganymo.

Islame pasaulio sukūrimo istorija iš esmės panaši į judėjų ir krikščioniškąją, tik su tam tikrais „pataisymais“. Pavyzdžiui, musulmonai neigia prigimtines nuodėmes. Nors jie tiki Paskutiniojo teismo bei amžinuoju gyvenimu, tiek

patį teismą, tiek pragarą ir rojų jie aiškina kitaip nei judaistai ir krikščionys. Korane nedviprasmiškai rojus ir pragaras pateikiami kaip kūniškos palaimos ir kančios vietos. Bet kuriuo atveju – po pasaulio pabaigos, Dievui prikėlus visą žmoniją, kiekvienas atskirai bus teisiamas. Islamiškųjų prievolių atlikimas bus tas svertas, kuris nulems, ar siela bus išganyta, ar pasmerkta.

Atsižvelgiant į visų islamo teisinių tradicijų baudžiamąją teisę vienu sunkiausiu nusikaltimu prieš Dievą laikomas atsimitimas nuo islamo. Už atsimitimą nuo islamo numatyta mirties bausmė. Musulmonų teisininkai sutaria, jog atsimitėliu nuo tikėjimo gali būti paskelbtas žmogus, kuris sąmoningai veikia arba kalba prieš islamą, pereina į kitą tikėjimą ar tampa ateistu. To pakanka, kad viso proto žmogus, suprantantis savo galimas veiksmų pasekmes, už kurias turi būti atsakingas, būtų paskelbtas atsimitėliu, kurį reikėtų pasmerkti myriop.

Nors atsimitimas nuo islamo nūdien kriminalizuotas vos kelių musulmoniškų šalių teisinėse sistemose (tarp jų ir Afganistano bei Pakistano), visuomenėse išlikusi atmetimo reakcija – atsimitėlis nuo religijos (ypač jei tą yra viešai pareiškęs, bet ir tais atvejais, kai jo veiksmai tai suponuoja) yra tiesiog ekskomunikuojamas iš bendruomenės – su juo nutraukiami bet kokio tipo (taip pat ir giminytės) ryšiai. Pačiais radikaliausiais atvejais pasitaiko ir fizinių susidorojimų.

Vis dėlto, kalbant apie islamą ir musulmonus, būtina suvokti skirtį tarp to, kas vadintina islamiška ir kas musulmoniška, arba, kitaip tariant, tarp islamo religijos kaip normatyvinės sistemos ir musulmonų visuomenių bei bendruomenių kultūrų kaip lygiagrečių normatyviam (legalistiniam) islamui praktinių vertybinių sistemų – religija ir kultūra nebūtinai visada sutampa ar net viena kitą papildo. Kitaip tariant, tuo, ko reikalaujama iš tikinčiojo šventraščiuose ir religinėje teisėje, nebūtinai vadovaujamosi

kasdieniame gyvenime. Neretai nominaliai / formaliai kuriai nors religinei tradicijai priklausantis asmuo ar grupė savo kasdieniame gyvenime nesivadovauja religinėmis dogmomis ir reikalavimais. Dar dažniau tos dogmos ir normos yra perinterpretuojamos taip, kad tai, kuo realiai vadovaujamosi, būna ganėtinai nutolę nuo „originalo“. Išorinės kultūrinės įtakos, gamtinės ir kitokios aplinkybės dar labiau atitolina gyvenseną nuo religinių idealų. Todėl islamo (kaip ir beveik bet kurios kitos religijos) atveju musulmonų kultūrų nevalia sutapatinti su islamo mokovų skelbiamu normatyviniu islamu. Tad specifinės (tarpusavyje neretai labai skirtingos) musulmoniškos kultūros, nors negali būti visiškai atskirtos nuo islamo – tarp musulmonų kasdienės gyvensenos ir islamo normų yra akivaizdus ryšys, negali būti laikomos Islamo (iš didžiosios raidės) reprezentacija.

Daugeliui europiečių, artimiau nesusipažinusių nei su islamo tiesomis, nei su musulmonų pasaulėžiūra bei gyvenimo būdu, ši perskyra jokių būdu nebuvo ir vis dar nėra akivaizdi. Todėl dauguma nemusulmonų europiečių beveik bet kokį musulmonų veiksmą laiko nulemtu religijos (ar net prisakyta) ir nuo jos neatsietina. Bet tai nėra vien neišprususių europiečių yda – neretai ir patys musulmonai negali suvokti šio istoriškai susiformavusio realybės ir idealo neatitikimo.

Tačiau kai kurie musulmonai šią istorinę perskyrą atpažįsta savo visuomenėse ir bendruomenėse ir dėl jos stipriai išgyvena. Tokie mokslinėje literatūroje vadinami revaivalistais – islamo atgimimo šalininkais, sudarančiais alternatyvią dimensiją klasikinėms istorinėms islamo plotmėms – normatyvinei legalistinei, mistinei ir liaudies islamo. Islamo atgimimo sąjūdžiai pradėjo formotis XVIII amžiuje, o ypač suklestėjo XX amžiuje. Tačiau iki tol musulmonų visete promaišiu vystėsi ir tarpusavyje konkuravo normatyvinis legalistinis, bet ir dažnai tarpusavyje susipynę, bet vis dėlto laikytini atskirais mistinis bei liaudies islamai.

3 lentelė. Islamiško ir musulmoniško perskyra

Islamiška	Musulmoniška
Siekiamybė (idealas)	Realybė
(Kaip turėtų būti)	(Kaip yra)
[kūnyta jurisprudencijoje (teisinėse tradicijose)]	[kūnyta sociokultūrinėje elgsenoje]
Ortodoksinis (normatyvinis legalistinis) islamas	Neortodoksinis (mistinis ir liaudies) islamas

Musulmonams numatytos penkios pamatinės prievolės, vadinamieji tikėjimo stulpai, kurių bene matomiausias yra ritualinis kasdienis meldimasis penkis kartus ir kasmetinis mėnesio trukmės pasninkas. Tikėjimas liudijamas bei kasmetinis religinis mokestis sumokamas nelyginamai

rečiau, o penktoji prievolė – piligriminė kelionė į Hidžazo regioną Arabijos pusiasalyje vyksta tik jos apeigų atlikimo vietose.

Musulmonams privalu kasdien melstis penkis kartus: prieš patekiant saulei, tuoj po vidurdienio, įpusėjus popietei, iškart po saulėlydžio ir sutemus. Melstis galima mečetėje arba bet kurioje kitoje švarioje vietoje. Kad ir kur būtų, meldamiesi musulmonai privalo atsigręžti veidu į Kabos šventovę, stovinčią Mekoje, dabartinės Saudo Arabijos karalystės teritorijoje. Prieš pradėdami melstis, tikintieji turi tam pasirengti – rituališkai apsiprausti; tai būtina padaryti kiekvieną kartą prieš meldžiantis. Tačiau tyrimai rodo, kad nūdien griežtai penkiskart per parą meldžiasi tik nedidelė dalis musulmonų; dauguma meldžiasi tris ar porą kartų. Taip pat matyti tendencija, kad vis daugiau musulmonų apskritai nesimeldžia, nors save vienareikšmiškai priskiria musulmonams.

Musulmoniškas pasninkas skiriasi nuo krikščioniškojo ilgumu bei totalumu: visiems suaugusiems ir sveikiems musulmonams privalu šviesiu paros metu ištisą (ramadano) mėnesį susilaikyti nuo valgymo, gėrimo, rūkymo bei lytinių santykių. Vaikai, nėščiosios ir ligoniai nuo pasninko atleidžiami. Tačiau, kaip ir besimeldžiančių, ištisą mėnesį pasninkaujančių musulmonų yra mažuma; dauguma arba tenkinasi mažesniu pasninkaujamų dienų skaičiumi, arba pasninkauja ne visą dieną, arba laikosi tik dalinio pasninkavimo – nevartoja tam tikrų produktų ar tiesiog susilaiko nuo rūkymo ramadano mėnesį.

Kai kurie musulmonų teisininkai linkę prie prievolių priskirti džihadą, tačiau daugelis laikosi nuomonės, kad džihadas nepatenka į jų kategoriją. Džihadą arabiškai reiškia „stengtis“, todėl žodis *džihad* verstinas kaip „pastangos“. Koranas kalba apie pastangas įtvirtinti tikėjimą. Musulmonų teisininkai išskyrė keturias džihadą formas: sielos, žodžio, pavyzdžio, kardo. Sielos džihadas nukreiptas į tikinčiojo vidų – jis arba jį privalo visomis išgalėmis gryninti tikrą ir nuoširdų tikėjimą ir atsidavimą Dievui (islamą – būtent tai žodis *islam* reiškia arabiškai). Žodžio džihadas – misionieriška veikla. Musulmonams privalu skelbti savo tikėjimą aplinkiniams. Tai jie turi daryti visais prieinamais būdais ir visuomet. Pavyzdžio džihadas taip pat yra misionieriškos veiklos forma – savo pačių gyvensena musulmonai turi demonstruoti islamo pranašumą prieš kitas religijas. Ir galiausiai yra kardo džihadas – prieštaraujantis vertinama džihadą forma. Daugelis musulmonų mano, kad kardo džihadas gali būti tik gynybinis – iškilus grėsmei musulmonų bendruomenei, jos turtui, žemei, kiekvienas musulmonas privalo gintis jam ar jai prieinamomis priemonėmis. Tačiau būta ir tokių musulmonų teisininkų, kurie propagavo puolamąjį džihadą, nors puolamosioms kariuomenės operacijoms pavadinti arabų kalboje yra kiti žodžiai: *ghazva* („karo žygis“), *charb* („karas“), *kital* („kovojimas“), *fatch* („užgrobimas“). Pažymėtina, kad Korane džihadas beveik nesiejamas su smurtu, nors tam tikros smurto rūšys pateisinamos ar net išaukštinamos. Ten, kur kalbama apie

ginkluotą kovą su nemusulmonais, vartojamas būtent *kital* („kovojimas“).

Išveivų iš Azijos ir Afrikos kultūriniai gyvenimo aspektai¹

Kasdiniame dievobaimingų musulmonų gyvenime užsitikrinti Dievo palankumą pagelbsti sekimas pranašo Sunos arba imamų (šiiitų) pavyzdžiu. Kadangi Koranas, o juo labiau suna ir imamų gyvenimų aprašymai aprėpia beveik visas gyvenimo sferas, tai islame veik bet kokia situacija gali būti vertinama šventraščių šviesoje. Etika, moralė ir teisė islame glaudžiai susipynusios ir dažnai neatskiriamos. Tačiau islame nuodėmės samprata nėra išplėtotą. Ją veikiau keičia smerktini, negarbingi veiksmai, už kuriuos Paskutiniojo teismo dieną nubaus pats Dievas, ir nusikaltimai, už kuriuos bausmės sulaukiama dar čia, žemėje. Apskritai islamiškoji teisė visus žmogiškus veiksmus suskirsto į penkias kategorijas: privalomus, skatinamus, nutylimus (neutralius), smerkiamus ir draudžiamus. Draudžiamų veiksmų sąrašas gana įspūdingas. Dauguma draudimų yra moraliai motyvuoti, pavyzdžiui, draudimas vartoti alkoholį, paleistuvauti, neteisėtai žudyti, vogti ir pan.

Tačiau, kaip ir kitose religinėse tradicijose, lėmusiose didžias civilizacijas, taip ir islamiškoje praktika ir teorija retai teeidavo drauge. Korano, o juo labiau sunos, išmanymas dar ir nūdien yra retenybė tarp musulmonų ir ypač nearabų. Todėl musulmonų kultūrinę gyvenseną vertinti vien tik per religijos, o dar siauriau – per normatyvinio / legalistinio islamo prizmę būtų neadekvatu. Musulmonai tiek seniau, tiek dabar, globalizacijos akceleracijos eroje, turėjo ir turi daugybę pagundų ir silpnųjų, vedančių tolyn nuo religinių reikalavimų laikymosi kasdiniame gyvenime. Todėl realiai musulmonų elgesys nūdien matytinas kaip religinių normų ir praktinių vertybių lydinys, kur tarp skirtingų musulmonų grupių bei individų dominuoja viena arba kita pusė, o bendrasis musulmonų viešos elgsenos spektras yra platus ir apima tiek labai „liberalų“, tiek labai „konservatyvų“ pobūdžius. Vis dėlto ir dabar įmanoma išvesti daugumos musulmonų kultūrinės elgsenos sąlyginį bendrą vardiklį, kuris galėtų būti atspirties taškas Lietuvos žmonėms bendraujant su musulmonais išveivais iš Azijos ir Afrikos.

¹ Adaptuota iš Egđūnas Račius. Musulmonai ir jų islamai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.

Kūnas ir lytiškumas

Musulmonai religijos mokovų raginami visam kūnui skirti deramą dėmesį. Tai labiausiai pasireiškia higienos srityje – skatinama dažnai praustis, pasikvėpinti, nes švara tiesiogiai siejama ne tik su ritualiniu švarumu (skaistumu), reikalingu kasdien penkiskart meldžiantis, bet ir su higienos reikalavimais.

Vadovaudamiesi Korane esančiomis ištaromis ir siekdami užtikrinti musulmonių kuklumą, moralumą, privatumą ir saugumą, šios religijos mokovai sutartinai reikalauja, kad jos dėvėtų drabužius, dengiančius didžiąją kūno dalį; tokia apranga vadinama hidžabu. Vyresnio amžiaus moterims, nebegalinčioms gimdyti ir nebeplanuojančioms ištekėti, Koranas suteikia teisę rengtis laisviau nei jaunoms. Tačiau Korane nėra griežtai apibrėžta, ką ir kaip konkrečiai moterys turėtų dengti. Dažniausiai hidžabas, be pilvo, rankas ir kojas dengiančių ilgų ir laisvų drabužių, reiškia galvos apdangalą (skarą), dengiantį plaukus, ausis ir kaklą. Neretai musulmonės dar apsigobia ir skraiste (abaja).

Kai kuriuose arabų kraštuose (ypač Arabijos pusiasalyje) moterys dėvi nikabą – juodos spalvos drabužį, kuriame paliktas siauras plyšelis akims. Puštūnės (gyvenančios abipus Pakistano ir Afganistano sienos) nešioja burkas – visą kūną nuo galvos iki kulnų dengiantį vienspalvį (populiariausia – žydra spalva) berankovį drabužį, turintį tik retos medžiagos „langelį“ akių aukštyje. Afganistaną valdant talibanui (1996–2001), buvo oficialiai reikalaujama, kad pasirodančios viešumoje moters viršutinis drabužis būtų burka. Nuvertus talibano režimą Afganistano ne tik nepuštūnų etninių grupių atstovės, bet ir liberalesnių pažiūrų puštūnės atsisakė dėvėti burkas ir jos vėl tapo išimtinai konservatyvių (tradicionalistinės gyvenamos) puštūnų bendruomenių moterų apdaru. Nikabą dėvinčių musulmonių galima sutikti bet kur pasaulyje, o pamatyti burką už Afganistano ir Pakistano ribų dėvinčią moterį beveik neįmanoma. Pastaraisiais dešimtmečiais visame pasaulyje hidžabas tapo musulmonių revaivališčių tapatybės dalimi – savanoriškai (priešingai nusistovėjusiai nereflektuojamai kultūrinei formai) nulemto ir įsisažoninto jų dievobaimingumo ir islamiškumo išraiška.

Korane gana daug dėmesio skiriama seksualumui ir seksui. Viena vertus, lytiniai sutuoktinių santykiai laikomi viena esminių santuokinio gyvenimo išpildymo formų. Kita vertus, nesantuokiniai ryšiai (tiksliau – nelegalūs seksualiniai santykiai) Korane griežtai smerkiami, už juos žadama didelė bausmė po mirties. Musulmonų baudžiamojoje teisėje svetimavimas priskiriamas prie kriminalinių nusikaltimų, už kurį abiem nusikaltėliams skiriama vadinamoji ribinė bausmė – nuplakimas ar net mirties bausmė. Tačiau realybėje nesantuokiniai ryšiai nei istorijoje, nei dabartyje

nėra tokie reti, kaip tai norėtų pavaizduoti dievobaimingi musulmonai. Nūdien seksualinis priekabiavimas kai kur (pvz., Egipte) jau yra tapęs gana dideliu iššūkiu tiek visuomenei, tiek teisėsaugai.

Homoseksualumo, taip pat transseksualumo, transvestizmo ir kitų panašių seksualinės raiškos formų klausimas musulmonų teisininkų aptarinėjamas jau daugiau nei tūkstantį metų. Korane yra kelios ištaros, griežtai pasmerkiančios ir kriminalizuojančios homoseksualius santykius. Tačiau, kaip ir daugeliu kitų atvejų, islamiškos teisės nuostatų šiuo klausimu islamo istorijoje nebuvo griežtai paisoma. Ir nors oficialiai homoseksualumas daugelyje musulmonų šalių buvo už įstatymo ribų, už jį ne visuomet buvo persekiojama. Taip atsitiko todėl, kad, nepaisant homoseksualams nepalankios teisinės kazuistikos, musulmonų visuomenės buvo gana tolerantiškos privačiai (viešumoje neafišuojamai) homoseksualiai praktikai. Skirtingų epochų ir kraštų musulmonų menininkų ir mąstytojų darbai leidžia susidaryti įspūdį, kad homoseksualumas visuomeniniu lygmeniu dažnai būdavo traktuojamas veikiau kaip ekstravagantiškas pomėgis, būdingas kultūriniam, ekonominiam bei politiniam elitui, nei nusikalstama ir todėl baustina veika.

Dieta ir sveikata

Musulmonų religinė teisė visas pasaulyje randamas materialines gėrybes skirsto į dvi pamatines kategorijas – musulmonams leidžiamas (halalas) ir jiems neleidžiamas (haramas). Kasdieniame vartojime terminu *halal* dažniausiai įvardijamas maistas, ypač gyvulinės kilmės ar turintis gyvulinės kilmės sudedamųjų dalių. Halalo žaliava turi atitikti šiuos pagrindinius reikalavimus: visų pirma, musulmonai maistui gali vartoti tik atrajojančių skeltanagių gyvulių (karvių / jaučių, kupranugarių, ožkų, avių) bei naminių paukščių (vištų, kalakutų ir pan.) mėsą ir jos subproduktus. Tačiau tokie produktai savaime nėra halalas – maistui skirti gyvuliai ir paukščiai privalo būti skerdziami laikantis islamo reikalavimų: prieš pat skersdamas skerdziantysis (jis turi būti musulmonas) privalo arabiškai ištartai formuluę: „Vardan mielaširdingojo ir gailastingojo Dievo“, tada visos sąmonės būklės (t. y. elektrošoku ar kaip kitaip neapsvaigintam) gyvuliui / paukščiui itin aštriu peiliu perrėžti gerklę, kad per kaip įmanoma trumpesnę laiką ištekėtų kuo daugiau kraujo. Be šių, yra ir skerdimo aplinkos reikalavimų – skersdamas turi būti fiziškai ir dvasiškai švarioje vietoje, laikytis higienos reikalavimų. Tik tokia skerdiena laikytina halalu.

Į išvardintas kategorijas nepatenkančių gyvūnų mėsa (išskyrus žuvi) bei jos subproduktai niekada negali tapti halalu. Kitaip tariant, visai nesvarbu, kaip būtų (net jei ir techniškai labai islamiškai) paskersta kiaulė, krokodilas ar meška, šių gyvūnų mėsa ir visi subproduktai musulmonams visuomet išliks haramu – draudžiami vartoti. Tiek halalo, tiek

haramo kategorijoms priklausančių gyvūnų kraujas taip pat draudžiamas vartoti gaminant maistą.

Vanduo, pienas (karvių, avių, kupranugarių ir ožkų), medus, žvynuota ir pelekuota žuvis, nenuodingi augalai, tarp jų daržovės, uogos ir vaisiai, riešutai, grūdai (kviečių, ryžių, rugių, miežių ir kitos kruopos) visada yra halalas. Tačiau kad net ir iš halalo produktų ruošiami patiekalai patys būtų halalas, jie turi būti visiškai išvirti ar iškepti, juose negali būti draudžiamų ingredientų – ne tik kraujo ar tokių kiaulienos subproduktų kaip žarnos ir želatina, bet jiems gaminti negali būti naudotas alkoholis, haliucinogeninės ir kitos draudžiamos medžiagos. Taip, pavyzdžiui, musulmonai gali atsisakyti valgyti konditerijos gaminius, kurių sudėtyje gali įtarti arba žino esant želatinos ar alkoholio.

Alkoholio vartojimas ne tik yra haramas, bet ir nusiikalstamas – už jo vartojimą (taip pat gamybą bei prekybą) musulmonų baudžiamosiose teisėse numatyta nuplakimo bausmė. Panašiai ir dar griežčiau (net mirties bausme) baustina ir už kitų intoksikuojančių medžiagų vartojimą, gamybą ir platinimą. Ir nors narkotikai, kad ir gana paplitę, jokioje šalyje, kur dauguma gyventojų yra musulmonai, nėra legalizuoti, daugelyje jų alkoholis yra visiškai legali prekė, o daugumoje musulmonų šalių alkoholis ir gaminamas.

Kitaip nei alkoholis ir kiti svaigalai, draudžiamų (haramas) gyvulinės kilmės produktų vartojimas klasikinėje musulmonų jurisprudencijoje nėra kriminalizuotas. Kitaip tariant, jokia žemiška bausmė vartojančiam haramo mėsą ar jos subproduktus nenumatyta.

Vis dėlto, nors religinė teisė reikalauja, kad musulmonai vartotų vien halalo maistą, negalintiesiems apsirūpinti tokiu maistu laikinai leidžiama vartoti košerinį maistą, o išimtiniais atvejais (kilus grėsmei gyvybei arba sveikatai) ir krikščionių gaminamą ar kitokį haramo maistą, net kiaulieną. Jei haramo maisto paragaujama netyčia, tai nėra laikoma nusižengimu.

Tačiau halalo samprata apima ne tik maisto produktus – į šią sąvoką patenka žmogaus buityje naudojami įrankiai ir rakandai (maistui gaminti skirti indai ir įrankiai), higienos ir sveikatos prekės ir net paslaugos (pvz., chirurginės operacijos, barzdos skutimas ar plaukų kirpimas). Štai, pavyzdžiui, medicininiai preparatai taip pat skirstomi į musulmonams leidžiamus ir neleidžiamus vartoti. Ir ne dėl jų gydomųjų savybių, bet dėl sudėties – visi vaistai, kuriuose yra kraujo, alkoholio ar želatinos (pvz., želatina padengtos piliulės) yra haramas, todėl dievobaimingi musulmonai turėtų ieškoti jų pakaitalų.

Higiena, ypač halališka, neatsiejama nuo sveikatos. Musulmonų medicinos teoretikai bei gydytojai praktikai viduramžiais išstobulino gydymo meną taip, kad jų patirtimi ilgus šimtmečius rėmėsi ir europiečiai. Vis dėlto daugelyje musulmonų bendruomenių natūraliai vyravo liaudies medicinos, glaudžiai susijusios su liaudies islamu, priemonės. Neretai tomis liaudies medicinos priemonėmis net ir nūdien siekiama pagydyti ir aiškiai chirurginio įsikišimo reikalaujančias ligas bei negalavimus. Į chirurginį įsikišimą, ypač organų transplantaciją, daugelyje musulmonų visuomenių vis dar žiūrima nepalankiai, mat tradicionalistinių pažiūrų musulmonai mano, kad žmogus negali naudotis ne savo kūno dalimis ir organais.

Tradicionalistiškai ar neofundamentalistiškai nusi-teikę tėvai neretai atsisako suteikti reikiamą profesionalią medicininę pagalbą savo atžaloms tiek dėl nepasitikėjimo medikais, kurie jiems asocijuojasi su Vakaraais ir kuriuos įtaria turint negerų ketinimų (pavyzdžiui, skiepai siejami su sterilizacija), tiek dėl žemesnių musulmonų sluoksnių fatalizmo – esą Dievo prerogatyva yra nuspręsti, kada žmogui gyventi, o kada mirti. Tiesa, toks kultūrinis fatalizmas nesietinas išimtinai su sveikatos ar gyvybės klausimais – jis pasireiškia ir kitose gyvenimo sferose, ypač darbinėje veikloje.

Santuoka, lyčių ir kartų santykiai šeimoje

Musulmonų religinėje teisėje santuoka, kuri yra šeimos pamatas, apibrėžiama kaip vyro ir moters sąjunga su iš jos išplaukiančiomis pasekmėmis – prisiimtomis sutuoktinių teisėmis ir pareigomis, bendru ūkiu ir bendrais vaikais. Šeima laikoma socioekonominiu vienetu, visų pirma skirtu giminei pratęsti ir šeimos narių saugumui bei gerovei užtikrinti. Nors net šventraštyje musulmonams vyrams vienu metu leidžiama turėti iki keturių žmonių ir tai institucionalizuota teisėje, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, absoliuti dauguma musulmonų šeimų buvo monogamiškos – visų pirma dėl ekonominių, bet ir dėl kitų priežasčių musulmonai vyrai negalėjo sau leisti vienu metu turėti daugiau nei vieną žmoną, nes dar viena žmona reikšdavo finansinius įsipareigojimus ne tik jai, bet ir visiems jos pagimdytiems vaikams. Vidutiniškai tradicinėse musulmonų šeimose su viena žmona būdavo po 6–8 vaikus, o esant dviem žmonoms vaikų skaičius potencialiai perkoptų tuziną, todėl, nepaisant bendros nuostatos, kad vaikai – turtas, tai jau būtų didelė ekonominė našta.

Formaliai santuokos procedūra yra labai paprasta – jaunieji pasirašo santuokos sutartį ir dviejų liudininukų akivaizdoje mečetei vadovaujančio religijos moko-vo sutuokiami virš Korano. Lietuvoje tokių santuokų kasmet atliekama po tuziną. Pažymėtina, kad sunitams Lietuvoje įstatymu leidžiama tuoktis mečeteje ir tokia santuoka

prilyginta bažnytinei krikščionių santuokai. Šventės ir linksmybių teisė neregamentuoja, tad jos istoriškai skyrėsi nelygu kultūrinės tradicijos krašte, kuriame vyko santuoka. Tradiciškai moterys ir vyrai linksmindavosi atskirose erdvėse. Konservatyviose bendruomenėse dar ir šiandien taip tebedaroma.

Istoriškai musulmonų bendruomenėse dažnai besituokiantieji būdavo dar paaugliai. Tiesa, vedybos inicijuojamos ne jų pačių, bet jų globėjų – tėvų ar, jų nesant, globojančių giminaičių. Tokiu būdu daugelyje musulmonų visuomenių ir bendruomenių susiformavo kultūriškai „sutartų“ santuokų tradicija – kai jauniems atstovaujantys tėvai ar kiti globėjai tiesiog be globotinių žinios susitardavo dėl jų sutuokimo. Žinoma, jauniems turėdavo būti leidžiama vienas kitą pamatyti (dažnai pirmą kartą gyvenime) dar iki tuoktuvių, tačiau jų apsisprendimas įvykių eigos pakeisti beveik negalėjo. Dažniausiai iš pagarbos tėvams jų parinkti sutuoktiniai būdavo priimami nuolankiai. Tiesa, sūnūs dar iki pradėdant santuokos procedūrą galėdavo tėvams įrodyti nenorintys vesti konkrečios parinktos nuotakos, bet tai dažnai reikšdavo tik tiek, kad kita parinkta tiktų.

Kultūrinio lygmeniu, deja, teisiųjų reikalavimų santuokos klausimais dažnai nepaisyta: neretai religinės teisinės normos ignoruotos, iškraipytos (pvz., Centrinėje Azijoje vietoj numatytos dovanos nuotakai, kalymo mokėjimas jaunosios tėvui lyg perkant nuotaką), vyravo paprotinė teisė ir tradicija (kaip nuotakos pagrobimas Šiaurės Kaukaze ar daug kur paplitęs vaikų pažadėjimas ir sužadėtuvių jiems tebesant kūdikiais ar net naujagimiais).

Musulmonų šeimos teisė neuždraudė mišrių santuokų, tačiau jų spektrą vis dėlto apribojo. Musulmonė moteris negali ištekėti už nemusulmono, prieš vesdamas musulmonę būsiamasis sutuoktinis privalo atsiversti į islamą. O musulmonams vyrams Koranas suteikia teisę vesti „Knygos žmonių“ (monoteistinių tikėjimų, kuriems musulmonai priskyrė judaizmą, krikščionybę, zoroastrizmą ir kartais sabijų tikėjimą) atstoves. Nemusulmonei, tekančiai už musulmono, neprivalo atsiversti į islamą nei prieš santuoką, nei po jos – sutuoktinis turi jai garantuoti religinę laisvę. Vis dėlto tokioje santuokoje gimę vaikai „paveldi“ tėvo religiją, todėl yra musulmonai ir tokiais turi būti auklėjami.

Vaikai, ypač berniukai, tradicinėse musulmonų bendruomenėse matyti kaip turtas, o daugiavaikės šeimos laikytos Dievo palaimintomis. Nenaudojant jokių kontracetinių priemonių bei neplanuojant gimdymo, neretai tradicinėse šeimose moterys gimdydavo dažniau nei dešimt kartų, pirmajam gimdymui vykstant gimdyvei pačiai dar tebesant paauglei (14–16 metų amžiaus). Savanoriškas

gimstamumo ribojimas, ypač bevaikystė, tradiciškai smerktas, nes manyta, kad tai prieštarauja žmogaus prigimčiai (susilaikymas nuo lytinių santykių – neleistas natūralių poreikių patenkinimo ribojimas) ir misijai (giminei pratęsti) ir yra savanaudiškas (atsakomybės vengimas) ar net rizikingas (potencialus vaikų teikiamo socialinio saugumo senatvėje nebuvimas).

Nors skyrybos laikomos nepageidaujama išeitimi – kraštutinė priemonė santuokos sutarties netesybų atveju, jos įteisintos jau pačiame Korane, kur gana išsamiai nustatoma, kaip turi būti vykdomas procesas. Korane skyrybos numatytos triapakopės: kiekvieną pakopą žymi viešas vyro pareiškimas – žodžio talak ištarimas, kuris reiškia, kad vyras skiriasi su savo žmona. Musulmonų teisė išsituokusiam vyrui leidžia nedelsiant vesti kitą moterį. Kultūriškai dažnai nutikdavo, o reikia manyti, jog ir tebenutinka, kad vyras užsigesdavo išsituokti dėl jau kitos nusižiūrėtos, dažniausiai daug jaunesnės už esamą žmoną, moters. Nors moraliai tai smerktina, teisiškai legalu. Kultūriniam lygmenyje neretai apskritai nusižengta teisiniam ištuokos reglamentavimui – vyrai ne tik išsituokdavo dėl trivialių ar net neetiškų priežasčių, bet ir nepaisydami procedūrinių reikalavimų – neišlaukdami nustatytų intervalų tarp talak ištarimo. Kita vertus, tradicinalistinėse bendruomenėse ištuoka būdavo gana retas reiškinys, nes santuokos nutraukimas galėdavo turėti pasekmių ne tik buvusiems sutuoktiniams, bet ir platesniam giminių tarpusavio bendravimui.

Viena didžiausių globalizacijos pasekmių yra globalaus raštingumo ir išprusimo lygio kilimas. Šiandieninė jaunoji musulmonų karta yra ne tik raštinga klasikine prasme, ji yra ir technologiškai raštinga – musulmonų jaunimas yra ne tik pasaulinio žiniatinklio vartotojai, bet ir kūrėjai – musulmonai nuolat kuria tūkstančius svetainių, skirtų aptarti ir plėtoti tarpasmeninius santykius, ir jose lygiomis teisėmis dalyvauja abiejų lyčių atstovai. Savaiame suprantama, užsienio kalbas, visų pirma, anglų, mokantys jauni musulmonai dalyvauja ir tarptautiniuose tinkluose, kur susiduria su dar didesne tarpasmeninių santykių formų ir nuomonių įvairove.

Išsilavinimas ir darbo etika

Musulmonų kraštuose susiklostė pirma neformalių, o vėliau ir institucionalizuotų religinių mokyklų, vadinamųjų madrasų, sistema. Tačiau tose mokyklose mokytis galėdavo tik berniukai ir jaunuoliai, merginos į jas nebuvo įleidžiamos. Madrasų tvarkaraštį užpildydavo daugiausia religiniai mokslai – Korano skaitymas ir mokymasis atmintinai, jo komentarų studijavimas, pranašo gyvenimo ir jo ištarų analizavimas. Pasaulietinių mokslų madrasose beveik nebūdavo. Gabieji mokiniai vėlesniais mokymosi metais pereidavo prie religinės teisės pamatų bei šakų (pozityviosios teisės)

studijavimo. Baigusieji mdrasas gaudavo sertifikatą, kuris liudydavo, jog jo turėtojas turi religinį teisinį išsilavinimą ir yra priskirtinas neformaliai religijos mokovų luomui.

Švietimo padėtis daugelyje musulmoniškų kraštų po truputį pradėjo keistis kolonializmo epochoje (nuo XIX amžiaus), kai didelė dalis musulmonų žemių tapo Europos imperijų kolonijomis ir protektoratais. Tiek metropolijų vyriausybių, tiek privačių organizacijų (dažnai krikščionių misionierių) lėšomis buvo pradėtos steigti naujo (europietiško) tipo mokyklos, kuriose religiniams islamo mokslams vietos neliko, nes visas dėmesys buvo sutelktas į pasaulietinį, o kartais ir religinį krikščionišką, švietimą. Europiečiai pasirūpino, kad naujo tipo mokyklos būtų atviros ir mergaitėms bei merginoms – tuo tikslu buvo steigiamos mergaičių mokyklos, tačiau vėlesniais laikais pasitaikydavo ir mišrių mokyklų, kuriose drauge mokydavosi abiejų lyčių vaikai ir paaugliai.

Pasaulietinių mokyklų sistema buvo perimta ir naujai nepriklausomomis tapusių musulmonų valstybių, religinę edukaciją dažniausiai paliekant už formalios švietimo sistemos ribų arba kaip specializuotą profesinį mokymą būsimiems religijos mokovams ir teisininkams. Tad šiais laikais šalia formalaus pasaulietinio švietimo egzistuoja neformalus religinis.

Aukštasis išsilavinimas daugelyje musulmonų kraštų šiandien yra masinis – gausiuose universitetuose studijuoja dešimtys, o kartais ir šimtai tūkstančių abiejų lyčių studentų. Statistika rodo, kad daugelyje musulmonų šalių daugiau nei pusę studentų sudaro moterys. Žinoma, esama išimtinių atvejų, kur universitetai (ir net mokyklos) negali veikti visavertiškai, pavyzdžiui, daugiau nei du dešimtmečius pilietinio karo draskomame Somalyje, dešimtmetį trunkančio pilietinio karo smukdomame Irake, niekaip iš smurto ir nepritekiaus neišbrendančiame Afganistane, okupuotoje Palestinoje ir daug kur kitur.

Karai, socialinės ir ekonominės suirutės, BVP lygis – visa tai turi įtakos švietimo sistemos funkcionalumui bei rezultatyvumui. Daugelyje musulmoniškų valstybių akivaizdus demografinis sprogimas – vien Egipte kasmet mokyklas baigia milijonas moksleivių. Esant tokiai padėčiai, darbo rinkai sunku pasiūlyti prasmingų pajamų ir perspektyvią karjerą, o perpildytų mokyklų ir universitetų teikiamas išsilavinimas dažnai yra gana neaukšto lygio, todėl, nors konkurencingumas tarp absolventų aukštas, jų kvalifikacijos vidurkis gana žemas. Neturint karjeros perspektyvų, motyvacija lavintis ir tobulėti stipriai krenta, taip pat prastėja ir švietėjų teikiamos edukacinės paslaugos. Daugelyje musulmonų kraštų itin aukštas nedarbo lygis, o aukštąjį išsilavinimą turintys piliečiai dirba jų kvalifikacijos neatitinkančius darbus. Tokia padėtis žmones verčia priimti

drastiškus sprendimus – emigruoti, šlietis prie religinių grupių ar net pasiduoti įtaigai ir tapti vienu gausėjančios virtualios džihadžių bendruomenės narių, pasirengusių patiems brutaliausiems veiksams, net savižudiškam teroristiniam išpuoliui.

Islamiška darbo etika sietina su pamatiniuose islamo tekstuose randamais draudimais. Pavyzdžiui, negalima gaminti ir prekiauti tokiomis prekėmis, kurių vartojimą ar naudojimą draudžia teisė: alkoholiu, kiaulienos produktais ar subproduktais, gaminiais iš kiaulės odos, kitų religijų apeiginiais daiktais ir pan. Taip pat draudžiamas neuždirbtas pelnas (palūkanos, lupikavimas). Bet kokie sandoriai turi būti ne tik teisėti, bet ir moralūs – pažadai turi būti vykdomi, apgavystė ir melas netoleruojami. Žinoma, realybėje pasitaiko nukrypimų nuo šių principų, tačiau dauguma musulmonų, išmanančių savo religiją, savo ekonominėje veikloje jų laikosi.

Su praktine darbo etika sietinas ir kultūrinis laiko pojūtis. Daugelyje musulmoniškų kraštų iš dalies dėl klimato sąlygų gyvenimo tempas yra daug lėtesnis nei Vakarų ir Šiaurės Europoje. Žmonės dažnai ne itin paisyti punktualumo, neretai net ir skubius sprendimus nukelia neapibrėžtai ateičiai. Tokiu būdu pažadai lieka netesėti, tačiau ne dėl piktavališkumo, bet dažniausiai dėl jau minėto fatalizmo. Kartais pasitaikanti negatyvi šio fatalizmo (atsidavimo Dievo valiai) pusė yra kai kurių žmonių įsivaizdavimas, jog rezultatų galima pasiekti nededant pastangų. Todėl tarpkultūriniame bendravime su kai kuriais musulmonais galima susidurti su nepamatuotais lūkesčiais, kuriems pasiekti trūksta asmeninio angažavimosi.

Daugybė apžvalgininkų pabrėžia, kad daugelyje musulmonų šalių itin išsikerėjusi biurokratija bei suvešėjusi korupcija. Arabai net turi specialų terminą *vasta*, reiškiantį tai, ką šnekamojoje lietuvių kalboje reiškia „blatas“. *Vasta* daugelyje musulmonų kraštų yra tapusi ištisa santykių sistema su tarpusavio priklausomybėmis tarp savo tarnybine padėtimi piktnaudžiaujančių valstybės tarnautojų ir nuo jų priklausančių piliečių, kurie savo ruožtu taip pat gali piktnaudžiauti savo tarnybine padėtimi ar pasinaudoti turimu socialiniu kapitalu. Tokiomis korupcinėmis sąlygomis darbo našumas yra minimalus, už tiesioginių funkcijų vykdymą visuose tarnybos lygiuose imami kyšiai, karjeros galimybės priklauso nuo turimų ryšių, o ne nuo išsilavinimo ar kvalifikacijos, o oficialus darbo užmokestis dažnai sudaro tik nedidelę dalį realių valstybės tarnautojų pajamų. Kadangi valstybės sektorius musulmoniškose šalyse dažnai yra išpūstas, didesnė darbingų piliečių dalis dirba būtent jame. Ir nors tokios sistemos piliečiai negerbia, ji yra patraukli, nes net ir privatus sektorius tiesiogiai priklauso nuo valstybinio ir iš esmės yra tos pačios sistemos dalis.

Tačiau šios ir panašios socialinės ydos, ir ne tik darbo santykių bei darbo etikos srityse, niekaip nesietinos su bet kokios formos islamo religija. Priešingai, beveik visų islamo plotmių atstovai tokią padėtį mato jei ne kaip antiislamišką, tai bent kaip neislamišką. musulmonų revaivalistai kaip tik ir siekia ją keisti įsivaizduojamos teisingos islamiškos darbo santykių ir darbo etikos sistemos link. Pokyčių, tiesa, ne ta pačia kryptimi, taip pat siekia ir pažangios, nors ir sekuliarios, musulmonų socialinės grupės. Deja, net valstybių, kuriose musulmonai sudaro daugumą, vyriausybėms imantis visuotinio šių socialinių santykių pertvarkymo, ir net nebūtinai pagal Korano nurodymus, kultūrinis tradicionalizmas kol kas sunkiai įveikiamas.

Laisvalaikio praleidimo formos ir šventės

Pamatiniai islamo tekstai musulmonų laisvalaikio griežtai nereglamentuoja, nors juose netiesiogiai leidžiama suprasti, kad kai kurios laisvalaikio praleidimo formos yra prasmingesnės už kitas. Labiausiai skatintinos yra religinė savišvieta (Korano, sunų, kitų religinių tekstų skaitymas ir studijavimas) bei dorybinga, į religiją orientuota (misionieriška, labdaringa) veikla. Tokios laiko praleidimo formos, kurios nestiprina sielos ar kūno, pamatinių tekstų perspektyvoje yra nevertinamos. Kartu jau Korane pateikiama draudimų, susijusių su laisvalaikio praleidimu, – pavyzdžiui, smerkiami ar net draudžiami azartiniai žaidimai (tiek iš pinigų, tiek be jų), tuščias laiko leidimas apkalbant kitus.

Asmens laisvalaikį santykinai galima padalinti į tą, kuris skiriamas šeimai, ir tą, kuris skiriamas žmonėms už šeimos ribų, t. y. draugams, bendradarbiams ir pan. Kadangi musulmonų šeimos yra gausios, jose, be religinių ir valstybinių, dažnos asmeninės šventės – gimtadieniai, mokyklos baigimo, vedybos ir pan. Vedybos yra bene svarbiausia šeimos šventė, švenčiama kelias dienas. Jai neretas musulmonas išleidžia didžiules pinigų sumas. Vardynos taip pat yra didelė šeimos šventė. Kaip ir Korano mokymasis atmintinai. Galiausiai laidotuvės ir mirusių artimųjų minėjimai taip pat yra proga susibirti šeimai ar net platesnei giminei.

Be laisvalaikio leidimo su šeima, vyrai dažnai renkasi draugėn kavinėse, palapinėse ar pasiturinčio bičiulio namuose ir rūkydami vandens pypkę, gerdami arbatą bei žiūrėdami televiziją (dažniausiai futbolo rungtynes) kalbasi apie politiką, ekonomiką ir savo darbus bei šeimas. Daug kur Azijoje ir Afrikoje galima pastebėti „kavinių“, kuriose gausiai renkasi išimtinai vyrai, bet kuriose, be lengvų užkandžių, gaiviųjų ir karštųjų gėrimų, beveik nieko daugiau nesiūloma. Moterys, ypač nedirbančios ir prižiūrinčios ikimokyklinio amžiaus vaikus, drauges dažniausiai lanko jų namuose arba kviečiasi pas save, o ne eina į kavines.

Atskira tema, susijusi su laisvalaikio praleidimo formomis, yra sportas. Šiuo klausimu musulmonai yra priešingybė antikos graikams. Dar visai neseniai musulmonai netoleravo bet kokio sporto, kurio metu demonstruojamas nuogas kūnas ar jo dalis, pavyzdžiui, plaukimo. Jei vyrus plaukikus dar galima įsivaizduoti, apie baseine visų žiūrovų akivaizdoje plaukiančias musulmones negali būti nė kalbos. Taip pat ir gimnastika – kūną aptempiantis drabužis išryškina figūrą, o tai nepriimtina. Kita vertus, būtų neteisinga teigti, kad musulmonai apskritai neužsiėmė jokių sportu – jojimas, šaudymas iš lanko, polas buvo labai paplitę.

Futbolas daugelyje musulmonų kraštų šiandien yra mėgstamiausia sporto šaka (nemaža dalis profesionalių futbolininkų musulmonų žaidžia Europos futbolo klubuose) bei jaunuolių laisvalaikio praleidimo forma. Futbolas dažnai žaidžiamas net, atrodytų, tam ne tik nepritaikytose, bet ir visiškai netinkamose erdvėse, pavyzdžiui, laisvame Egipto sostinės Kairo kapinių plote ar pakelėje šalia greitkelio. Neretai galima pastebėti, kad jį žaidžia įvairaus amžiaus vyrai, tikėtina, esantys jei ir ne tos pačios šeimos nariai, tai kaimynai. Daugumoje arabų šalių futbolo klubai turi tūkstantines sirgalių gretas, kurios, ne tik užpildo stadionus per rungtynes, bet ir yra gana galinga (kartais net ginkluota) jėga. Tarp skirtingų klubų sirgalių neretai kyla susirėmimų, ypač jei tie klubai siejami su skirtingomis etnokonfesinėmis šalies ar regiono grupėmis.

Visos religinės bendruomenės turi savo šventes. Tiesa, musulmonai jų turi ne tiek daug, kaip, pavyzdžiui, katalikai. Ir vis dėlto progų švęsti jiems užtenka. Dvi šventės yra visuotinai „privalomos“ visiems musulmonams – jas šventė pats pranašas Mohamedas ir pavedė švęsti savo bendruomenei. Tai *id al-adcha* (aukojimo šventė, švenčiama hadžo pabaigoje) ir *id al-fitr* (Pasninko pabaigos šventė, švenčiama pasibaigus pasninkavimo mėnesiui). Jas švenčia visų pakraipų musulmonai. Žiūrint per legalistinio normatyvinio islamo prizmę, tik tos dvi šventės yra islamiškos. Visos kitos musulmonų šventės yra musulmoniškos – atsiradusios istorijoje vėliau, dažnai neturinčios jokių sąsajų su Koranu. Netgi abejotina, ar Mohamedas pritartų jų šventimui. Bet tai netrukdo musulmonams jas švęsti jau daugiau nei keturiolika šimtmečių. Daugelis musulmonų švenčių švenčiamos kartą per metus.

Id al-adcha – pagrindinė kasmetinė islamo šventė, trunkanti kelias dienas. Ji švenčiama paskutinį musulmoniško kalendoriaus mėnesį *zū al-chidža*, kasmetinės piligriminės kelionės (hadžo) į Meką ir jos apylinkes pabaigoje. Žinoma, didžiausia šventė vyksta būtent Mekoje ir jos apylinkėse, kur maždaug du milijonai piligrimų tą pačią dieną atlieka šventės apeigas. Tačiau viso pasaulio musulmonai taip pat įsitraukia į šventę. Jos esmė yra gyvulių aukojimas. Jų mėsa išdalijama bendruomenės nariams.

Lietuvoje gyvuliai aukojami prie Raižių (Alytaus r.) mečetės, kur į šventę susirenka keli šimtai musulmonų iš visos Lietuvos.

Pasibaigus pasninko mėnesiui ramadanui, pirmąją šavali mėnesio dieną švenčiama antroji iš dviejų svarbiausių islamo švenčių – *id al-fitr*, pažodžiui reiškianti pasninko nutraukimo šventę. Kartais ji tęsiasi kelias dienas. Šventės esmė – visuotinė malda, po kurios rengiamos visos dienos vaišės, einama į svečius, vyksta ir kitokios islamo teisei neprieštarujančios linksmybės.

Be šių, esama ir kitų, neformalių, švenčių, tarp kurių ryškiausia – Maulidas – pranašo Mohamedo gimimo dienos minėjimas. Mohamedo gimimo diena musulmonų sutartinai laikoma ir jo mirties diena.

Dar viena specifinė šventė yra Ašūra. Tiesa, ji aktuali labiau šiitams. Ašūros pavadinimas kilęs iš *ašara* – arabiškai reiškiančio „dešimt“. Musulmonų sutariama, kad būtent dešimtą muharamo mėnesio dieną 680 metais pietinėje Irako dalyje buvusioje Kerbelos lygumoje buvo nužudytas jaunesnysis Mohamedo anūkas (šiitams – trečiasis imamas) al Huseinas, prieš tai bent devynias dienas kovojęs su nepalyginamai galingesniu priešu ir savo akimis matęs savo artimųjų bei šeimos narių žūtis. Todėl šiitų bendruomenėse metinės minimos daugiau nei savaitę. Šventės ašis yra širdį verianti daugiadienė misterija, vadinama tazyja (apraudojimas). Jos metu aktoriai scenoje po atviru dangumi, spindint saulei, kiauras dienas atkartoja al Huseino šeimos tragediją, kiekvieną dieną skirdami vieno ar kelių jo giminaičių žūčiai.

IV. PRIEDAI

NACIONALINĖ IR TARPTAUTINĖ PRIEGLOBSČIO STATISTIKA

Pasak ES statistikos tarnybos, prieglobsčio prašytojų iki 2006 metų buvo sumažėjęs iki 200 tūkstančių, tačiau iki 2015 išaugo iki 1,3 milijono. Pagal 2015 metų duomenis, fiksuojančių prieglobsčio prašytojų skaičių ir pagrindines kilmės šalis, 29 proc. tokių asmenų sudarė Sirijos piliečiai, 14 proc. – Afganistano, 10 proc. – Irako, 5 proc. – Kosovo ir Albanijos, 4 proc. – Pakistano, gausu asmenų iš Irano, Eritrėjos ar Bangladešo. Nuo 2014 iki 2015 metų pirmą kartą prieglobsčio prašančių asmenų pateiktų prašymų skaičius ypač išaugo Vengrijoje, Suomijoje, Austrijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Švedijoje, Airijoje, Liuksemburge ir Vokietijoje, o Lietuvoje, Latvijoje, Rumunijoje ar Slovėnijoje jis sumažėjo.

Beveik trys iš dešimties prieglobsčio prašymų yra jaunesnių nei 18 metų asmenų, o daugiau nei keturi iš penkių 2015 metais prieglobsčio prašiusių asmenų yra jaunesni nei 35 metų. Daugiau nei pusė prieglobsčio prašytojų pateiktų prašymų 2015 metais buvo priimta, nors Lenkijoje, Latvijoje ar Vengrijoje net daugiau kaip 80 proc. jų buvo atmesta. Vis dėlto prieglobsčio prašytojams dažniausiai atsakoma neigiamai Lietuvoje, Estijoje ir Portugalijoje. Pagal ES statistikos tarnybos 2014 metų duomenis, kurie vis dar aktualūs, daugiausia prieglobsčio prašymų ES sulaukė šios šalys: Vokietija, Švedija, Italija, Prancūzija, Vengrija.

Pagal Europos migracijos tinklo duomenis, nuo 2014 iki 2015 metų Lietuvoje prieglobsčio prašymų sumažėjo 40 proc. Nurodoma, kad mūsų šalyje 2014 metais tokių asmenų buvo 440, o 2015 metais – 291 trečiųjų šalių piliečių prašymas. Ukrainos, Rusijos ir Gruzijos piliečiai pateikė daugiausia prašymų. Migracijos departamento 2016 metų I ketvirčio duomenimis, šiuo laikotarpiu pabėgėlio statusas suteiktas 9 asmenims (3 Azerbaidžano, 1 Kazachstano, 1 Tadžikistano, 1 Rusijos ir 3 Sirijos piliečiams), 6 skirta papildoma apsauga, 24 prašymai atmesti, o 25 prašymų nagrinėjimas nutrauktas.

Pagrindiniai nacionaliniai šaltiniai:

Migracijos departamentas, Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, Europos migracijos tinklas Lietuvoje, Statistikos departamentas, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Ruklos pabėgėlių priėmimo centras.

Pagrindiniai tarptautiniai šaltiniai:

„Eurostat“, Europos migracijos tinklas, Migracijos departamentas, Tarptautinė migracijos organizacija, Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras.

Lietuvoje parengtų metodikų darbui su PG sąrašas: kalbos mokymas, integracija į darbo rinką, kvalifikacijos kėlimo kursai, tarpkultūrinė kompetencija.

1. Aplankas ir pedagoginės priemonės atpažinti, pripažinti, patvirtinti bei patobulinti migrantų moterų kompetencijas formaliame, neformaliame ir neoficialiame mokymosi kontekstuose. Prieiga prie interneto <http://forwardproject.eu/products/>.

2. Apmokymų programos ir metodologinės priemonės migrantėms moterims Lietuvoje. Prieiga prie interneto <http://playbackteatras.lt/?p=1040>.

3. Europos pabėgėlių fondo metinės programos projektas Nr. EPF/2012/AP/03/B „Prieglobsčio suteikimo Lietuvos Respublikoje procedūrų gerinimas“. Pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų nustatymo ir darbo su jais metodika. Prieiga prie interneto <http://www.migracija.lt/index.php?165519767>.

4. Geriausių mokymo metodologijų ir mokymo technikų suaugusiems migrantams praktikų rinkinys. Prieiga prie interneto http://www.sdcentras.lt/pr_cremole/Cremole_bestpractices.pdf.

5. Gudžinskienė V., Kurapkaitienė N., Januškevičiūtė A. (2013). Savanorystės multikultūrinėje aplinkoje vadovas: projekto patirtis. Projektas „Multikultūrinis savanorystės centras (MSC): lietuvių visuomenės ir tšp tarpusavio darna“. Prieiga prie interneto http://www.tja.lt/images/stories/dokumentai/EIF2012/vadovas_visas.pdf.

6. Liobikienė T. N. (2010). Metodika specialistams, dirbantiems su pabėgėliais ir prieglobstį gavusiais užsieniečiais. LRKD Pabėgėlių reikalų skyrius.

7. Lygių galimybių plėtros centras. [vairovei atvira mokykla: kodėl ir kaip siekti kultūrų dialogo, 2010.

8. L-PACK 2: Pilietybės kalbos paketas migrantams Europoje – pratęsimas. Prieiga prie interneto http://www.l-pack.eu/?page_id=402.

9. Modelis, skirtas suaugusiųjų švietimo tiekėjams pritraukti, sudominti ir pristatyti pradines suaugusiųjų švietimo programas migrantams. Projektas „MIGRANT: Pažįstant A8 migrantų, naudojančių ICT's poreikius“. Prieiga prie interneto <http://migrantict.ning.com/>.
10. Navaitienė J., Rimkevičienė V., Račelytė D. (2013). Tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo metodologija. Projektas finansuotas remiant Europos Komisijai.
11. Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje (įgyvendinant projektą „Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatinimas Šiaurės Lietuvos regione“, finansuojamą pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2007 m. metinę programą. (2009). Šiaulių verslo inkubatorius: Lucilijus.
12. Nuotolinio mokymo moduliai tarpkultūrinės kompetencijos islamo, Kaukazo, Afrikos, Kinijos, Indijos ir Okeanijos temomis. Prieiga prie interneto <http://www.iom.lt/lt/pradzia.html>.
13. Pabėgėlių priėmimo centro direktoriaus 2013 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. VK-3A patvirtintas „Užsieniečių, apgyvendintų pabėgėlių priėmimo centre, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo bei pagalbos jiems teikimo pabėgėlių priėmimo centre tvarkos aprašas“.
14. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programa savivaldybėse. Prieiga prie interneto <http://www.rppc.lt/files/323/parama%20savivaldybese.pdf>.
15. Projekto „INTEGRA“ mokymosi medžiaga (įtraukiant elektroninį lietuvių kalbos mokymąsi). Prieiga prie interneto <http://www.integra-project.eu/>.
16. Rekomendacijos aukštos kokybės integracijai. Prieiga prie interneto http://www.aduqua.eu/images/survey/grid_guide.pdf.
17. SIRIUS – Europos politikos tinklas migrantų vaikams ir jaunimui šviesti. Prieiga prie interneto <http://www.sirius-migrationeducation.org/policy-outreach/>.
18. Socialinių inovacijų institutas. Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatinimas Šiaurės Lietuvos regione, 2009.
19. „Soros International House“. „LeaCoMM“ platforma mokytojams, „Trečiųjų šalių piliečių lietuvių kalbos ir pilietinio orientavimo(si) mokymai taikant gyvenimiškų situacijų simuliacijos metodus“, „Feel It! Pajausk skirtumą“ mokymo gairės kultūrinės įvairovės ir migracijos temomis, Migrantų integravimosi priemonių rinkinys, medžiaga migrantų finansinės kalbos įgūdžiams tobulinti. Prieiga prie interneto <http://www.sih.lt/mokymospriemones>.
20. Strateginė partnerystė šviečiant suaugusiuosius migrantus: Viduržemio ir Baltijos jūros regionų perspektyvos (MEDBALT). Prieiga prie interneto www.diversitygroup.lt.
21. Štuopytė E. (2016). Psichologinio – socialinio darbo su prieglobsčio prašytojais metodika. Vilnius.
22. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras. Trečiųjų šalių piliečių integracijos įgyvendinimo vadovas, 2009.
23. Totoraitis R., Būdienė V., Tamošiūnas T. 2005. Suaugusiųjų švietimas ir tęstinis mokymasis. Suaugusiųjų švietimo ir informacijos centras Lietuvoje.
24. Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas (EIF/2013/7/05/IP/1) pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai metinę 2013 m. programą.
25. Užsieniečių registracijos centro vadovo 2010 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 3K-36 patvirtintas Prieglobsčio prašytojų, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo bei pagalbos jiems teikimo Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas.
26. Žydžiūnaitė V., Lepaitė D., Bubnys R., Čepienė A. (2010). Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo (-si) metodologija. 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa.
27. Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., Kučinskienė R., Katičiūtė E., Saulėnienė S., Jonušaitė S. (2005). Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas lietuvių bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimas atliktas LR ŠMM užsakymu.

Tyrimų ir mokslinių publikacijų prieglobsčio politikos ir PG integracijos srityje Lietuvoje sąrašas

1. Baltarusijos, Moldovos ir Ukrainos migrantų situacija Latvijos, Lietuvos, Vengrijos, Lenkijos ir Slovakijos darbo rinkose. Tyrimo ataskaita. Tarptautinė migracijos organizacija; Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras; Švedų migracijos tarnyba. Europos Komisija, 2009.
2. Bartkevičienė A., Raudėliūnaitė R. (2012). Imigrantų, atvykusių iš ne Europos Sąjungos šalių, integracijos priemonių poreikis Lietuvoje. Socialinis darbas, 11(2), 341–354.

3. Bartkevičienė A. (2014). Imigrantų savivaldus mokymasis bendruomeninėse organizacijose. Nepublikuota daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
4. Bartkevičienė A., Bubnys R. (2012). Socialinis darbas su prieglobstį gavusiais užsieniečiais. Metodinė priemonė. Šiaulių valstybinė kolegija.
5. Beresnevičiūtė V. (2005). Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
6. Beresnevičiūtė V., Leončikas T., Žibas K. (2009). Migrantų gyvenimas Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir migrantų patirtys. Etniškumo studijos, 2, 77–102.
7. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Trečiųjų šalių piliečių padėties darbo rinkoje analizė, 2008.
8. Etniškumo studijos 2009/2. Migrantų integracija: trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius: Eugrimas.
9. Europos migracijos tinklo Lietuvos informacijos centras (2013). Aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių pritraukimas. Studija klausimynas. Vilnius.
10. Iššūkiai ir jų sprendimo galimybės siekiant socialinės partnerystės Lietuvoje integruojant trečiųjų šalių gyventojus. Tyrimo ataskaita, 2010.
11. Kovalenko J., Mensah P., Leončikas T., Žibas K. (2010). Naujieji imigrantai Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Žmogaus teisių teisinės informacijos centras, AFROLAT, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
12. Leončikas T., Žibas K. (2010). Naujųjų imigrantų Lietuvoje situacija: naujieji imigrantai Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Žmogaus teisių teisinės informacijos centras, Talinas, Estija.
13. Pilinkaitė-Sotirovič V., Žibas K. (2011). Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės požiūriai ir jų pokyčiai. Etniškumo studijos. Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vilnius.
14. Popova M. Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos problema socialinio darbo kontekste (magistrinis darbas), 2011.
15. Sipavičienė A., Gaidys V., Jeršovas M. (2010). Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir darbo imigrantus: tyrimo ataskaita. Vilnius: TMO.
16. Užsieniečių, turinčių pabėgėlių statusą ar laikiną apsaugą Lietuvos Respublikoje, socialinės integracijos programos įvertinimas. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2007.
17. Valys A., Gyltė I. Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje. 2009.
18. Žibas K. (2012). Baltarusiai, rusai ir ukrainiečiai Lietuvoje: nuo imigrantų iki ateities piliečių. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras / In Flexum.
19. Žibas K. (2009). Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos. Etniškumo studijos.
20. Žibas K. (2009). Trečiųjų šalių piliečių imigracijos į Lietuvą tendencijos (2004–2008). Etniškumo studijos.
21. Žibas K., Platačiūtė V. (2009). Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. Etniškumo studijos.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (Žin., 2004 04 29, Nr. IX-2206); LR Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 220 (1992-11-10)); LR švietimo įstatymas (Žin., 1991 06 25, I-1489); LR mokslo ir studijų įstatymas (Žin., 2009 04 30, Nr. XI-242); LR sveikatos draudimo įstatymas (Žin., 1996 05 21, Nr. I-1343); LR neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas (Žin., 1991 11 28, Nr. I-2044); LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas (Žin., 1994 11 29, Nr. I-675); LR paramos mirties atveju įstatymas (Žin., 1993 12 23, Nr. I-348); LR išmokų vaikams įstatymas (Žin., 1994 11 03, Nr. I-621); LR Seimo rinkimų įstatymas (Žin., 1992 07 09, Nr. I-2721); LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas (Žin., 2003 11 20, Nr. IX-1837); LR asociacijų įstatymas (Žin., 2004 01 22, Nr. IX-1969); LR profesinių sąjungų įstatymas (Žin., 1991 11 21, Nr. I-2018); LR susirinkimų įstatymas (Žin., 1993 12 02, Nr. I-317); LR pilietybės įstatymas (Žin., 2010 12 02, Nr. XI-1196); LR politinių partijų įstatymas (Žin., 1990 09 25, Nr. I-606); LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (Žin., 1998 12 01, Nr. VIII-947); LR lygių galimybių įstatymas (Žin., 2003 11 18, Nr. IX-1826); LR baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000 09 26, Nr. VIII-1968); LR rinkliavų įstatymas (Žin., 2000 06 13, Nr. VIII-1725); LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (Žin., 2002 07 02, Nr. IX-1007); LR užimtumo rėmimo įstatymas (Žin., 2006 06 15, Nr. X-694); Lietuvos migracijos politikos gairės (2014 01 22, Nr. 79); socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, patvirtinantis Užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015–2017 metų veiksmų planą (Nr. A1-683); valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““ (Žin., 2012 05 15, Nr. XI-2015); 2014–2020 metų nacionalinė pažangos programa (2012 11 28, Nr. 1482); LR Vyriausybės nutarimas „Dėl išsilavinimo ir kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu ir įgytų pagal užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų švietimo programas, pripažinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012 02 29, Nr. 212); LR Vyriausybės nutarimas „Dėl trečiųjų šalių piliečių reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo“ (Žin., 2012 07 05, Nr. V-1100); Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2016 10 05, Nr. 998); Leidimų laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo, keitimo, panaikinimo, taip pat įvertinimo, ar santuoka, registruota partnerystė, įvaikinimas ar įmonė yra fiktyvūs, tvarkos aprašas (Žin., 2005 10 12, Nr. 1V-329); Užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašas (Žin., 2005 09 01, Nr. ISAK-1800); LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti

arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (2003 06 04, Nr. ISAK-789).

Europos Sąjungos dokumentai

ES migrantų integracijos politikos bendrieji pagrindiniai principai (2004 11 19); Europos trečiųjų šalių piliečių integracijos darbotvarkė (2011 07 20, Nr. KOM (2011) 455 galutinis); Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 516/2014, kuriuo įsteigiamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas ([2014] OL L150/168); Tarybos sprendimas 2008/381/EB dėl Europos migracijos tinklo sukūrimo ([2008] OL L131/7); Rasių lygybės direktyva ([2000] OL L180/22); Užimtumo direktyva ([2000] OL L303/16); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų ([2011] OL L337/9); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos ([2013] OL L180/60); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo ([2013] OL L180/96); Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai ([2013] OL L180/31); Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą ([2003] OL L251/12); 2010–2015 m. moterų ir vyrų lygybės strategija (2010 09 21, KOM (2010) 491 galutinis); „Europa 2020“ strategija (2010 03 03, KOM (2010) 2020 galutinis).

Tarptautiniai dokumentai

Konvencija dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. protokolas dėl pabėgėlių statuso (Žin., 1997, Nr. 12-227); Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime (1992 02 05, CETS Nr. 144); Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos „Dėl darbo migracijos“ (ILO, 1949) ir Nr. 143 „Dėl pažeidimų migracijos srityje bei lygių galimybių ir vienodo požiūrio į darbuotojus migrantus skatinimo“ (ILO, 1975); Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Žin., 1998, Nr. 108-2957); Europos socialinė chartija (Žin., 2001, Nr. 49-1704); Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Žin., 2011, Nr. 156-7390); Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (Žin., 2002, Nr. 77-3288); Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (Žin., 2002, Nr. 77-3290).

TARPTAUTINIAI TYRIMAI IR DUOMENŲ BAZĖS

Tarptautinė statistika ir tyrimai pateikiami anglų kalba

1. Amnesty International. <https://www.amnesty.org/>.
2. Asylum Information Database. <http://www.asylumineurope.org/>.
3. Asylum Seeker Resource Center. <http://www.asrc.org.au/>.
4. European Database of Asylum Law. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en>.
5. European Database of Asylum Law. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en>.
6. European Research Centre on Migration and Ethnic Relations. <http://www.ercomer.eu/>.
7. Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat> (pasiekiamas ir lietuviškai).
8. Frontex. <http://frontex.europa.eu/>.
9. IMISCOE. <https://www.imiscoe.org/>.
10. Immigrant Citizens Survey. <http://www.immigrantsurvey.org/>.
11. Institute for Research on Migration, Ethnicity and Society. <http://www.isv.liu.se/remeso?!=en>.
12. International Organization for Migration. <http://www.iom.int/> (pasiekiamas ir lietuviškai).
13. Migrant Integration Policy Index. <http://www.mipex.eu/>.
14. Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/>.
15. Refugee Council. <https://www.refugeecouncil.org.uk/>.
16. Refugee Research Network. <http://refugeeresearch.net/>.
17. Refugee Studies Center. <https://www.rsc.ox.ac.uk/>.
18. Researchers for Asylum Seekers. www.ras.unimelb.edu.au/.
19. The UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/>.

20. The University of Oxford's Centre on Migration, Policy and Society. <https://www.compas.ox.ac.uk/>.

Atitinkama informacija lietuvių kalba

1. Diversity Development Group. <http://www.diversitygroup.lt/en/>
2. Europos migracijos tinklas. <http://emn.lt/>
3. Lietuvos socialinių tyrimų centras. <http://www.lstc.lt/>.
4. Migracijos departamentas. www.migracija.lt.
5. Migracijos informacijos ir bendradarbiavimo platforma. www.mipas.lt.
6. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras. www.iom.lt.
7. Viešosios politikos ir vadybos institutas. <http://www.ppmi.lt/>.

Akademiniai leidiniai

1. International Migration Review. <http://cmsny.org/imr/>.
2. Journal of Immigrant & Refugee Studies. <http://www.tandfonline.com/toc/wimm20/6/3>.
3. Journal of Internal Displacement. <http://www.journalofinternaldisplacement.com/>.
4. Journal of International Migration and Integration. <http://www.springer.com/social+sciences/population+studies/journal/12134>.
5. Journal of Refugee Studies. <http://jrs.oxfordjournals.org/>.
6. Migration News Sheet. <http://www.migration-newsheet.eu/>.
7. Migration Policy Group. <http://www.migpolgroup.com/>.
8. Sirius. <http://www.sirius-migrationeducation.org/library/>.
9. The Magazine of Migration Studies. <http://migration.oxfordjournals.org/>.

V. NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

1. Aleknevičienė J. (2013). (Iš)gyvenimas Lietuvoje: prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių patirtis. *Etniškumo studijos*, 2013/1: 86-106.
2. Bartušienė D. (2011). Prieglobsčio etnografija: Pabėgėlių sveikatos priežiūros patirtys Lietuvoje. Daktaro disertacija. Prieiga prie interneto http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20120110_143811-51862/DS.005.0.01.ETD.
3. Beresnevičiūtė V. (2005). Dimensions of Social Integration of Ethnic Groups in the Contemporary Society of Lithuania. Prieiga prie interneto http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/03/EtSt_Beresneviuciute_2005.pdf.
4. Beresnevičiūtė V., Žibas K. (2012). Monitoring systems on integration of ethnic minorities and immigrants in Lithuania. *Measuring and Monitoring Immigrant Integration in Europe. Integration Policies and Monitoring Efforts in 17 European Countries*. Bijl R., Verweij A. (eds.). The Netherlands Institute for Social Research/SCP.
5. Berry J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation *Applied Psychology*. 46 (1), 5–34.
6. Joppke Ch. (1996). Multiculturalism and Immigration: A Comparison of the United States, Germany and Great Britain. *Theory and Society* 25 (4):449-500.
7. Račius E. (2016). *Musulmonai ir jų islamai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
8. Etninių tyrimų institutas (2016). 2015 m. visuomenės nuostatų apklausos rezultatai. Prieiga prie interneto <http://www.ces.lt/2016/01/2015-m-visuomenes-nuostatu-apklausa-rezultatai>.
9. Hein de Haas (2016). Refugees: A Small and Relatively Stable Proportion of World Migration. Prieiga prie interneto <http://heindehaas.blogspot.lt/2016/08/refugees-small-and-relatively-stable.html>.
10. International Migration Report (2016). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, New York, 2016. Prieiga prie interneto http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf.
11. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras (2014). Pabėgėlių integracija Lietuvoje. Dalyvavimas ir įgalinimas: integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus, lyties ir įvairovės aspekto grindžiamą dalyvaujamąjį metodą. Prieiga prie interneto http://www.unhcr-ortheneurope.org/fileadmin/user_upload/Documents/PDF/Lithuania/UNHCR-AGD_Lithuania-screen-LTU_Update2015.pdf.
12. Kasatkina N., Leončikas T. (2003). Lietuvos etninių grupių adaptacija. Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
13. Kasatkina N. (1999). Etniniai procesai šiuolaikinėje visuomenėje.
14. Migrant Integration Policy Index (2015). Migration Policy Group, 2015. Prieiga per internetą www.mipex.eu.
15. Pabėgėlių ir jų šeimų poreikių Lietuvos Respublikoje tyrimo ataskaita (2006). Vilnius: Socialinės ekonomikos institutas.
16. Population and Population Change Statistics (2016). Eurostat, 2016. Prieiga prie interneto http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics.
17. Prieglobsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studijos ataskaita (2005). Kaunas: Socialinės ekonomikos institutas.
18. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinių ir profesinių poreikių sociologinės apklausos rezultatų analizė (2003). Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimas. Trečiojo tyrimų etapo ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas. STI 2007.
19. Quick Facts: What you Need to Know about the Syria Crisis, 2016 06 16. Prieiga prie interneto <https://www.mercycorps.org/articles/iraq-jordan-lebanon-syria-turkey/quick-facts-what-you-need-know-about-syria-crisis>.

20. Penninx R. (2006). Integration Processes of Migrants. Research Findings and Policy Lessons. In: Papademetriou D. G. (Ed.), Europe and It's Immigrants in the 21st Century. A New Deal or a Continuing Dialogue of the Deaf? Washington / Lisbon: Migration Policy Institute and Luso-American Foundation.
21. Social Integration: Approaches and Issues (1994). United Nations Research Institute for Social Development, UNRISD Briefing Paper No. 1, World Summit for Social Development, March 1994. Prieiga prie interneto [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/510920DA18B35A6880256B65004C6A7B/\\$file/bp1.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/510920DA18B35A6880256B65004C6A7B/$file/bp1.pdf).
22. Syria Is The Worst Refugee Crisis Of Our Generation, 2015 07 13. Prieiga prie interneto <https://www.statista.com/chart/3632/syria-is-the-worst-refugee-crisis-of-our-generation/>.
23. The Migrant Crisis: Here's Why It's Not What you Think, 2016 08 26. Prieiga prie interneto <http://www.theglobeandmail.com/news/world/europes-migrant-crisis-eight-reasons-its-not-what-youthink/article26194675/>.
24. Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijos metinę 2013 m. programą (2015). Prieiga prie interneto http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2014/04/TSP-integracijos-strateginis-dokumentas_2015_06_19.pdf.
25. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2015). Figures at a Glance. Prieiga prie interneto <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>.
26. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2016). Refugees / Migrants Emergency Response – Mediterranean. Prieiga prie interneto <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>.
27. United Nations Population Fund (2015). Migration, Overview. Prieiga prie interneto <http://www.unfpa.org/migration>.
28. Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo įvertinimas (2007). Tyrimo ataskaita. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas; Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras.
29. Žibas K. (2014). Kinų ir turkų imigrantai Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014.
30. Žibas K. (2013). Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimas. Tyrimo ataskaita.
31. Žibas K., Platačiūtė V. (2009). Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. Etniškumo studijos 2009/2. Migrantų integracija: Trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
32. Židžiūnaitė V. (2012). Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelis (įrankis). Vilnius.

VI. METODOLOGIJOS SANTRAUKA

VI. I. Migracijos, prieglobsčio ir integracijos samprata: sociologinis ir politologinis požiūris

Migracija

Tarptautinės migracijos įtaka Europos Sąjungos (ES) demografinėi ir ekonominei raidai didžiulė. Per pastaruosius aštuonerius metus ES populiacija padidėjo 11 mln., iš jų apie 9 mln. sudarė imigrantai (Eurostat 2015), o tai reiškia, kad apie 80–85 proc. ES populiacijos prieaugio sudarė imigracija iš ne ES šalių.

Per pastaruosius penkiolika metų pasaulyje tarptautinių migrantų skaičius sparčiai auga. 2015 m. šis skaičius pasiekė 244 mln. (palyginti su 222 mln. 2010 m. ir 173 mln. 2000 m.). Beveik du trečdaliai visų migrantų gyvena Europoje (76 mln.) arba Azijoje (75 mln.). Trečioje vietoje pagal atvykusių imigrantų skaičių pasaulyje yra Šiaurės Amerika (54 mln.). Toliau seka Afrikos žemynas (21 mln.), Lotynų Amerika ir Karibų jūros regionas (9 mln.) bei Okeanija (8 mln.) (JT 2016).

2015 m. 244 mln. žmonių, arba 3,3 proc. pasaulio gyventojų, gyveno ne savo kilmės šalyje. Migracija yra svarbus ekonominės ir socialinės plėtros veiksnys ir kartu prioritetas klausimas tiek besivystančioms, tiek išsivysčiusioms šalims, dalyvaujančioms intensyviuose tarptautinės migracijos procesuose. Pastebėtina, kad beveik pusė visų migrantų yra reprodukcinio amžiaus moterys (UNFPA 2016).

Prieglobstis

Naujaisi Jungtinių Tautų duomenys (2016) rodo, kad dėl karų, konfliktų ir persekiojimų vis daugiau žmonių priversti ieškoti prieglobsčio kitose šalyse. 2016 m. viduryje priverstinis perkėlimas paveikė daugiau kaip 65 mln. žmonių, palyginti su 59,5 mln. 2014 metais. Teigiama, kad pirmą kartą žmonijos istorijoje peržengta 60 mln. priverstai perkeltų asmenų skaičiaus riba. Konfliktai ir persekiojimai turėjo įtakos priverstinio perkėlimo masto augimui pasaulyje, o tai reiškia, kad šiuo metu 1 iš 113 žmonių pasaulyje yra prieglobsčio prašytojas, šalies viduje perkeltas asmuo arba pabėgėlis. Iš visų priverstinai perkeltų asmenų pasaulyje (kurie automatiškai nėra laikomi pabėgėliais) 21 mln. jau yra pabėgėliai. Didžiausią nerimą kelia tai, kad 2015 m. daugiau kaip pusė (51 proc.) visų priverstinai perkeltų asmenų sudarė vaikai, kurie dažnai keliauja vieni, be tėvų. Nerimą kelia ir tai, kad kiekvieną dieną atsiranda apie

34 tūkst. asmenų, kurie dėl konflikto yra priversti palikti namus ir kuriems reikia ne tik prieglobsčio, bet ir adekvačios integracijos politikos.

54 proc. visų pabėgėlių atvyksta iš trijų šalių: Somalio (1,1 mln.), Afganistano (2,7 mln.) ir Sirijos (4,9 mln.). Taip pat svarbu suprasti, kad didžioji dalis pabėgėlių atvyksta ne į Europos Sąjungą, bet į vadinamąsias saugias kaimynines šalis: Jordaniją (664 tūkst.), Etiopiją (736 tūkst.), Libaną (1,1 mln.), Pakistaną (1,6 mln.) ir Turkiją (2,5 mln.). Europoje šiuo metu yra 6 proc. visų pasaulyje priverstinai perkeltų asmenų.

Pereinant nuo globalaus tarptautinės migracijos ir prieglobsčio paveiklo prie konflikto Sirijoje, kuris po Antrojo pasaulinio karo „sugeneravo“ didžiausią pabėgėlių ir priverstinai perkeltų asmenų skaičių, pastebėtina, kad 95 proc. visų Sirijos pabėgėlių (kurių yra apie 4,7 mln.) šiuo metu gyvena penkiose šalyse: Turkijoje (2,6 mln.), Libane (daugiau kaip 1 mln.), Jordanijoje (637 tūkst.), Irake (245 tūkst.) ir Egipte (118 tūkst.). Kiti 5 proc. Sirijos pabėgėlių gyvena kitose šalyse, įskaitant ES valstybes nares.

Spręsdama susidariusią padėtį, 2015 m. Europos Komisija ėmėsi ryžtingų veiksmų pabėgėlių krizei ES valstybėse narėse ir kaimyninėse šalyse spręsti. Pirmą kartą Europos migracijos politikos istorijoje Komisija pasiūlė iš Europos Sąjungos valstybių narių, kurios patiria itin didelį spaudimą, į kitas valstybes nares perkelti 160 000 asmenų, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, ir pademonstruoti ES valstybių narių solidarumą. Lietuva 2016–2017 metais įsipareigojo priimti 1 105 prieglobsčio prašytojus, apsistojusius laikinose pabėgėlių stovyklose Italijoje, Graikijoje ir Turkijoje.

Deja, ES pastangos norimų rezultatų neduoda. Nors pabėgėlių srautai per išorines ES sienas Rytuose sumažėjo, kaip rodo Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro duomenys, Viduržemio jūros regione pabėgėlių krizė nesibaigia. Atvykusiųjų per Viduržemio jūrą nemažėja. Deja, nemažėja ir aukų skaičius (plačiau apie naujausias tendencijas žiūrėkite čia). Migracijos srautai į Europą yra kompleksiški, todėl, uždarius tam tikrus kelius ar sienas, migracijos srautai pakrypsta nenuspėjama linkme.

Integracija

Reikėtų apibrėžti teisinius ir socialinius PG ir kitų imigrantų, atvykstančių dėl šeimos susijungimo, darbo, studijų ar teisėtos veiklos, skirtumus. 5 lentelė parodyta teisinė, psichologinė ir socialinė takoskyra liudija apie PG pažeidžiamumą ir integracijos priemonių poreikį.

4 lentelė. Pabėgėlių ir imigrantų skirtumai

Charakteristika	Pabėgėliai	Imigrantai
Motyvacija	Išstūmimo	Ištraukimo
Veiksniai	Politinis spaudimas	Asmenų aspiracijos
Gimtinė	Priversti atsisakyti	Atsisako patys
Sprendimas	Nesavanoriškas	Savanoriškas
Išvykimas	Staigus	Suplanuotas
Kontekstas	Praradimas	Atradimas
Gimtinės lankymas	Negalimas	Galimas
Laiko orientacija	Praeitis	Ateitis
Socialiniai tinklai	Kiti ekspatriantai	Vietiniai artimieji
Lūkesčiai	Gimtinės liberalumas	Darbas
Likimo kontrolė	Kitų kontrolė	Savęs kontrolė

Šaltinis: **Westermeier 1990 pagal Potocky – Tripody 2001**

PG priversti atsisakyti savo gimtinės, tad dažniausiai jų sprendimai (migracijos motyvai) būna nesavanoriški. PG išstumiami dėl skirtingų priežasčių: karinių veiksmų, politinio spaudimo, žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų, kt. O imigrantai, į juos priimančią šalį atvykstantys dėl šeimos susijungimo, darbo, studijų ar teisėtos veiklos, palikti savo gimtinę nusprendžia patys, jų sprendimai dažniausiai yra savanoriški, o išvykimas – suplanuotas.

PG, ypač pirmaisiais gyvenimo metais, gyvena praeitimi: prisimena namus, gimtinę; juos kankina praradimo jausmas, artimųjų ilgesys. Be to, jeigu asmeniui suteikiamas pabėgėlio statusas (nuolatinis leidimas), dažnai apribojamas ir lankymasis gimtinėje. O kitų imigrantų laiko orientacija orientuota į ateitį, kai nusprendžiama išvykti iš savo kilmės šalies dėl studijų, galimybės įsitraukti į darbo rinką, šeimos susijungimo ar verslo kūrimo. Be to, jie bet

kada gali lankyti savo artimuosius gimtinėje, nuolat su jais palaikyti ryšius. Todėl šie imigrantai gali patys kontroliuoti savo likimą.

Vis dėlto reikia skirti migracijos ir integracijos aspektus. Integracijos požiūriu svarbu ne tai, kuo imigrantai ar pabėgėliai buvo, o kuo tampa naujoje aplinkoje: kokį statusą įgauna, kokios tapatybės ir kasdienės veiklos strategijos gali skatinti jų adaptaciją (Leončikas 1998).

Migracija ir prieglobstis glaudžiai susiję su etniniais santykiais ir integracijos procesais. Migravę į juos priimančią šalį ir PG neišvengiamai tampa mažuma kitoje valstybėje, kurioje vyrauja kitokie, nei jiems įprasta, papročiai, religiniai, kultūriniai ypatumai. PG svarbu išlaikyti savo tradicijas, bet kartu prisitaikyti naujoje aplinkoje. Integracijos procesas svarbus tiek PG, tiek juos priimančiai visuomenei.

Kadangi integracija suprantama kaip procesas, vykstantis visuomenėje, kaip socialinėje erdvėje, vartojamas „socialinės integracijos“ terminas, kuris apibrėžia praktinį integracijos procesą, įgyvendinimo mechanizmą, formas ir dimensijas socialinėje sistemoje. Socialinė integracija nurodo individų įtraukimą į sistemą, jų santykių sukūrimą ir poziciją visuomenėje. Tai yra sąmoningo ir motyvuoto asmenų ir grupių bendradarbiavimo bei sąveikos rezultatas.

Pateikiami keli skirtingi socialinės integracijos aiškinimo būdai. Visų pirma socialinė integracija gali būti apibūdinama kaip siekis įgyvendinti visų individų lygias galimybes ir teises. Šiuo atveju tapti labiau integruotam, vadinasi, pagerinti gyvenimo kokybę, socialinį statusą (**Social Integration: Approaches and Issues 1994**). Plačiaja prasme „socialinės integracijos“ sąvoka vartojama nagrinėjant piliečių teises ir galimybes naudotis visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, būsto ir kitose srityse (**Beresnevičiūtė 2005**).

Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo pranešime „Trečiųjų šalių piliečių integracija“ (**2007 m.**) pabrėžiama, kad integracija turėtų būti suvokiama kaip

abipusis migranto ir priimančiosios visuomenės adaptacijos procesas, kurį sudaro keturi etapai: 1) struktūrinė integracija į darbo rinką, švietimo ir apgyvendinimo sektorius; 2) socializacija per žinias, kultūrinius standartus ir individų kompetenciją; 3) socialinė integracija per socialinę sąveiką, ryšių kūrimą ir migrantų socialinius santykius su priimančiąja visuomene bei 4) migrantų identifikacija su priimančiąja visuomene (**Žibas 2008**).

Sėkminga ekonominė integracija yra tada, kai imigrantai prisideda prie priimančiosios valstybės ekonomikos augimo, taip pat gauna pajamų, užtikrinančių ne žemesnį nei skurdo riba gyvenimą. Svarbiausi sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai gali būti: žemas migrantų nedarbo lygis, jų integracija į aukštos kvalifikacijos darbo rinką, lygių teisių ir galimybių užtikrinimas užimtumo srityje. Socialinė integracija yra tada, kai migrantas sėkmingai integruojamas visais keturiais integracijos etapais. Taigi „integracijos“ terminu gali būti apibūdinti tie procesai, kurie turi įtakos įvairių subjektų arba veikėjų susivienijimui į socialinę sistemą, t. y. bendruomenę, bendriją ar kitą darinį (Kasatkina, Leončikas, 2003).

VI. II. Migracija, pabėgėliai, prieglobsčio teisė ir teisiniai pabėgėlių integracijos aspektai: integracijos barjerai ir problemų sprendimo būdai

Kas yra pabėgėliai, kuo jie skiriasi nuo kitų migrantų grupių? Kokį poveikį valstybei bei visuomenei daro žmogaus teisių apsaugos stiprinimas nacionalinėje teisės sistemoje? Kokie galimi pabėgėlių krizės sprendimo būdai Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos lygmeniu? Koks yra Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisinis reguliavimas, siekiant užtikrinti tarptautinę apsaugą tiems asmenims, kuriems jos reikia, bet kartu nesuteikiant prieglobsčio tiems, kurie piktnaudžiauja prieglobsčio procedūra? Kokios yra teisinės socialinės integracijos garantijos, kurias suteikia Lietuva prieglobstį gavusiems asmenims? Kokios pagrindinės teisinės problemos kyla prieglobstį gavusiems ir kitiems užsieniečiams, bandant integruotis į Lietuvos darbo rinką ir visuomenę? Kaip reikia atskirti saviraiškos laisvę nuo neapykantos kurstymo tautybės ar religijos pagrindu?

Kad būtų galima efektyviai dirbti su PG, pirmiausia svarbu suprasti, kokie asmenys ir kodėl gauna pabėgėlio statusą, kokie asmenys ir kodėl gauna papildomą apsaugą ir kuo asmenys, gavę tarptautinę apsaugą, skiriasi nuo kitų migrantų. Pagrindinis skirtumas tarp tarptautinę apsaugą gavusių asmenų ir kitų migrantų yra tas, kad PG migracija yra priverstinė ir šie asmenys daugiau neturi galimybės naudotis savo kilmės valstybės apsauga, iš kurios jie pasitraukė dėl ten gresiančių šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų.

Norint nustatyti, ar asmeniui turi būti suteikiamas prieglobstis, reikia nagrinėti tokius klausimus:

1. Ar asmuo atitinka pabėgėlio statuso taikymo nuostatas ir ar neatitinka?

- a) Ar yra pagrįsta persekiojimo baimė?
- b) Ar yra konvencinė persekiojimo priežastis?
- c) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
- d) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
- e) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?

2. Ar asmuo atitinka papildomos apsaugos taikymo nuostatas ir ar neatitinka?

- a) Ar yra kuri nors papildomos apsaugos taikymo nuostata?
- b) Ar asmuo gali gauti efektyvią savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
- c) Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
- d) Ar asmuo neatitinka netaikymo nuostatų?

VI. III. Pabėgėlių socialinė integracija Lietuvoje. Tiesioginis darbas su pabėgėliais: praktika ir patirtis

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2016 10 05, Nr. 998). Pagal šį nutarimą PG integracijos programoje dalyvauja ir yra atsakingos šios institucijos:

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
- Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
- Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
- Savivaldybės
- Pabėgėlių priėmimo centras (PPC)
- PG paramos integracijai klausimų komisija
- Integraciją įgyvendinanti institucija

Atvykę į Lietuvą prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabradės užsieniečių registracijos centre (URC). URC prieglobsčio prašytojai gyvena iki šešių mėnesių (kol gauna Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio). Gyvenimo URC laikotarpis užtrunka ilgiau, jei prieglobsčio prašytojai apskundžia Migracijos departamento sprendimą dėl prieglobsčio administraciniais teismams (teismų procesai vyksta maždaug dar metus). O kartais būna atveju, kai teismai grąžina bylą Migracijos departamentui prieglobsčio procedūrą pradėti iš naujo ir gyvenimo URC laikotarpis itin pailgėja. Šiame prieglobsčio procedūros etape funkcionuoja Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ įsteigtas dienos centras „Kultūrų įkalnė“. Šis projektas prieglobsčio prašytojams teikia skirtingo pobūdžio **paramą**.

ES pabėgėlių perkėlimo programoje dalyvaujantys PG vyksta ne į URC, o į PPC, kur iš karto įsitraukia į integracijos programą.

Gavę teigiamą atsakymą dėl prieglobsčio suteikimo, PG vyksta į PPC, kuriame prasideda pirmasis integracijos etapas. Parama PG teikiama PPC, o vėliau (kada prasideda antrasis integracijos etapas) tęsiama savivaldybių teritorijose.

Parama integracijai PPC teikiama iki 3 mėnesių nuo sutarties pasirašymo dienos. Jeigu per nustatytą laikotarpį pažeidžiamiems asmenims nepavyko pasirengti tęsti integraciją savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis centro direktoriaus sprendimu gali būti pratęstas. Bendras paramos integracijai PPC laikotarpis negali būti ilgesnis kaip 6 mėnesiai, išskyrus nelydimus nepilnamečius užsieniečius. Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, atsižvelgus į jų interesus, paramos integracijai centre laikotarpis gali būti pratęstas, kol sukaks 18 metų.

Pageidaujant patiems PG, komisijos sprendimu parama integracijai gali būti pradėta teikti savivaldybės teritorijoje iš karto, kai užsieniečiui suteikiamas prieglobstis, jeigu PG įgyvendina bent vieną iš šių sąlygų:

1. Turi darbą ir gyvenamąjį būstą.
2. Nepilnamečiai jo vaikai lanko ugdymo įstaigas.
3. Moka lietuvių kalbą ne žemesniu A1 lygiu.
4. PG šeimos susijungimo atveju.

Pagal galiojančią tvarką ir praktiką prieglobsčio prašytojas kartu su prašymu dėl prieglobsčio Lietuvoje gali pateikti prašymą gyventi savo pasirinktoje vietoje (bet savo lėšomis), suteikus prieglobstį, jis pateikia prašymą tęsti integraciją iš karto savivaldybės teritorijoje ir tai reiškia, kad asmuo turi galimybę aplenkti centrus – Užsieniečių registracijos centrą, Pabėgėlių priėmimo centrą – ir integruotis bendruomenėse. Šias sąlygas Lietuvoje jau yra įgyvendinę nemaža dalis asmenų iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, todėl jų integracija Lietuvoje greitesnė ir sėkmingesnė – jie greičiau įsitraukia į darbo rinką, vietos bendruomenes, užmezga socialinius ryšius.

PPC integracijos laikotarpiu teikiamos šios paslaugos: apgyvendinama, teikiama socialinė parama, sveikatos apsaugos, švietimo paslaugos, padedama įsitraukti į darbo rinką ir visuomenė informuojama apie integraciją.

Apgyvandinimas

PG nemokamai aprūpinami gyvenamuoju plotu PPC, sudaromos sąlygos gaminti valgį PPC įrengtose savitarnos virtuvėse.

Socialinė parama

PPC apgyvendintiems PG teikiamos socialinės, teisinės konsultacijos bei kitokio pobūdžio teisinės paslaugos, išskyrus valstybės garantuojamas teisinės pagalbos paslaugas, organizuojamas laisvalaikis, skiriama finansinė parama.

Sveikatos apsauga

PPC teikiama būtinoji medicininė pagalba, psichologo paslaugos, esant poreikiui pasitelkiamos kitos sveikatos priežiūros įstaigos. PG patenka į privalomojo sveikatos draudimo sistemą, todėl integracijos laikotarpiu yra draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad PG paprastai atvyksta iš šalių, kuriose susidarė įvairios sudėtingos situacijos: didžioji dalis yra patyrę kankinimus, prievartą, persekiojimus, todėl medicininė ir psichologinė pagalba šiuo laikotarpiu ypač svarbi.

Švietimas

Nepilnamečiams PG, įskaitant ir nelydimus nepilnamečius, nuo jų atvykimo dienos pirmąjį mėnesį nustatomi įgyti mokymosi pasiekimai ir ar jie atitinka LR pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Nustačius pasiekimus, vaikai įtraukiami į bendrojo ugdymo įstaigas Rukloje.

Vaikai nuo gimimo iki 5 metų imtinai tėvų (globėjų) pageidavimu ugdomi pagal ikimokyklinio ugdymo programas, o vaikai, kuriems tais kalendoriniais metais sukanka 6 metai, privalomai ugdomi pagal priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą. Pilnamečiai PG turi teisę mokytis bendrojo ugdymo ir profesinėse mokyklose.

PPC organizuojami intensyvūs 96 valandų lietuvių kalbos mokymo ir lietuvių kultūros pažinimo kursai suaugusiems. Organizuojamos vaikų priežiūros grupės tėvų mokymosi laikui. Centre taip pat sudaromos sąlygos neformaliai suaugusiųjų ir vaikų švietimui ir savišvietai lietuvių kalba, įskaitant išvykas, pažintines ekskursijas, vakarones ir pan.

Užimtumas

Lietuvoje PG turi tokias pačias teises įsitraukti į darbo rinką, kaip ir Lietuvos piliečiai, t. y. šiems asmenims nėra taikomas reikalavimas gauti papildomą leidimą dirbti. PG

mokantys / suprantantys kalbą, turintys profesinių įgūdžių, reikalingų darbo vietai, įsitraukia į darbo rinką nuo pirmųjų dienų suteikus leidimą. PPC apgyvendintiems asmenims organizuojami profesinio orientavimo mokymai, PG supažindinami su Lietuvos darbo rinką, išsiaiškinamos jų galimybės. Įvertinami socialiniai / profesiniai įgūdžiai, asmens savybės, tobulinama kvalifikacija, pakeičiant arba įgyjant naują profesiją, informuojama ir prireikus padedama organizuoti savarankišką verslą, padedama įsidarbinti.

Visuomenės informavimas apie integraciją

PPC lietuvių ir užsienio kalbomis informuoja visuomenę apie PG, siekdamas užkirsti kelią jų atskirčiai, visuomenės ksenofobijai ir skatinti toleranciją.

* * *

Pasibaigus nustatytam integracijos laikotarpiui PPC, parama integracijai tęsiama savivaldybės teritorijoje. Ji trunka iki 12 mėnesių nuo jų išvykimo iš PPC dienos. PG paramą integracijai gali gauti tik vieną kartą. Pažeidžiamiesiems asmenims komisija integracijos laikotarpį gali pratęsti, jei nepavyksta pasirengti integracijai. Bendras integracijos laikotarpis centre ir savivaldybės teritorijoje negali būti ilgesnis kaip 36 mėnesiai.

Integracijos savivaldybės teritorijoje laikotarpiu PG teikiamos paslaugos: apgyvendinimas, socialinė parama, sveikatos apsauga, švietimas, užimtumas, visuomenės informavimas apie PG integraciją.

Apgyvandinimas

Su įgyvendinamosios institucijos pagalba PG būstą turi susirasti pats iš integracijai skiriamų lėšų, susimokėti už būsto nuomą bei komunalines paslaugas. PG tiesiogiai su būsto nuomotoju sudaro būsto nuomos sutartį, o integraciją įgyvendinanti institucija tik padeda susirasti gyvenamąjį būstą. Už visas sutarties sąlygas tiesiogiai atsakingas PG.

Būsto paieška, apgyvendinimas ir deklaracija savivaldybių teritorijoje yra vienas didžiausių integracijos laikotarpio iššūkių, kuris tęsiasi ir po integracijos. Atsižvelgiant į visuomenės nuomonę, žiniasklaidos formuojamus stereotipus surasti tinkamą būstą už prieinamą kainą darosi vis sunkiau, todėl teikiant pagalbą būsto paieškai rekomenduojame:

- Būsto nuomotojui padėti susitikti su PG ar jo šeima, nes tai gali padėti nuomotojui priimti teigiamą sprendimą sudarant nuomos sutartį;

- Bendradarbiauti su darbdaviais ir skatinti juos (ypač tuose regionuose, kuriuose trūksta darbo jėgos) aprūpinti ne tik darbo vieta, bet ir gyvenamuoju plotu; stebėti ne tik darbo, bet ir gyvenimo sąlygas;
- Aptarti su vietos savivaldybe galimybę skirti socialinį / komunalinį būstą PG, galbūt yra galimybė užsieniečiui nuomoti būstą tiesiogiai iš savivaldybės;
- Pasitelkti vietos savivaldybę kaip partnerį skatinant vietos gyventojus išnuomoti būstą PG, formuojant teigiamą nuomonę apie juos Lietuvoje;
- Inicijuoti ir kviesti vietos savivaldybes svarstyti galimybę įvesti sumažintą verslo liudijimo mokesť fiziniams asmenims, nuomojantiems būstą PG ar kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims.

Socialinė parama

Persikėlę gyventi į savivaldybės teritoriją, PG kaip įmanoma greičiau įtraukiami į sveikatos priežiūros įstaigą. Integraciją įgyvendinančios institucijos atstovo vaidmuo ypač svarbus tarpininkaujant ir teikiant sveikatos priežiūros paslaugas PG dėl šių priežasčių:

- PG kalbinių barjerų;
- PG kultūrinių skirtumų, kuriuos neretai tenka paaiškinti gydytojui;
- Lietuvoje veikiančios sveikatos priežiūros sistemos, kuri nebūtinai tokia pat ar panaši kaip PG kilmės šalyje;
- PG duomenų perdavimo Ligonių kasoms.

Kokią sveikatos priežiūros įstaigą rinktis, sprendžia PG kartu su integraciją įgyvendinančios institucijos priskirtu atstovu, tačiau rekomenduojame atkreipti dėmesį:

- Ar įtaiga turi patirties darbu su PG? Ar įtaiga pasiruošusi teikti paslaugas PG?
- Ar priskiriamas šeimos gydytojas moka rusų / anglų kalbas?
- Ar sveikatos priežiūros įstaigoje teikiamos psichologo paslaugos rusų / anglų kalbomis?
- Ar patogus susisiektis iki sveikatos priežiūros įstaigos?

Be fizinės PG sveikatos būklės, svarbu akcentuoti psichologinę sveikatos būklę, kuri dažnai būna itin pažeidžiama dėl įvairių priežasčių: karinių konfliktų, artimųjų netekčių, gyvenimo pabėgėlių stovyklose, žmogaus teisių pažeidimų, prievartos, persekiojimų ir kt. Nors atrodo, kad dauguma psichologinių iššūkių susiję su asmeninėmis PG socialinėmis ir demografinėmis charakteristikomis ir patirtomis emocinėmis ar psichologinėmis traumomis kilmės šalyje, svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl skirtingo pobūdžio aplinkybių (tiek struktūrinių, tiek pasireiškiančių mikrolygmeniu) tikslo šalyje, tam tikros psichologinės problemos paaštrėja ir taip sukelia papildomų (neigiamų) pasekmių PG. Savo ruožtu šios aplinkybės susijusios su užimtumu, teisiniu statusu, asmenine (šeimos) sveikata ir gyvenimo sąlygomis, todėl psichologinės problematikos skirstymas gali būti tik sąlyginis. Taigi per psichologines konsultacijas PG siekiama suteikti psichologinį / emocinį palaikymą (stabilumą), kuris padėtų įveikti problemas, susijusias su užimtumu, sveikata ir neapibrėžtu teisiniu statusu.

Švietimas

Persikėlus PG ar jo šeimai gyventi į savivaldybės teritoriją, nepilnamečiai vaikai kaip įmanoma greičiau (jeigu tai ne vasaros laikas) įtraukiami į švietimo sistemą (ikimokyklinio ugdymo įstaigą ar bendrojo lavinimo mokyklą). Rekomenduojame prieš parenkant švietimo įstaigą atsižvelgti:

- Ar švietimo įtaiga lokaliai patogioje vietoje, arčiau namų, arčiau darbo vietos ir pan.;
- Ar švietimo įtaiga ir jos bendruomenė pasiruošusi geranoriškai priimti PG vaikus;
- Ar švietimo įtaiga turi patirties teikiant paslaugas PG vaikams;
- Ar bus sudarytos sąlygos PG vaikams papildomai mokytis lietuvių kalbos pirmus integracijos metus mokykloje.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvos didžiuosiuose miestuose trūksta laisvų vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose, todėl labai svarbu bendradarbiauti su vietos savivaldybe ir, prieš atvykstant PG į tam tikrą savivaldybę, informuoti reikalingas įstaigas, kad jos užtikrintų būtiną laisvą vietą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Lietuvių kalbos mokymas nepilnamečiams PG organizuojamas bendrojo lavinimo mokyklose. Nemokantys lietuvių kalbos mokiniai, prieš pradėdami nuoseklų mokymąsi bendrojo lavinimo mokykloje, vienerius metus mokosi lietuvių kalbos išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje

mobiliojoje grupėje. Ne visose Lietuvos mokyklose taikoma ši programa, todėl būtina integraciją įgyvendinančiai institucijai tarpininkauti padedant įsidiesti šią programą, iš anksto informuoti mokyklą apie perkeliamus vaikus, ypatingus jų poreikius ir padėti mokyklai bei jos bendruomenei pasiruošti. Svarbu vaikų šeimas kaip įmanoma labiau įtraukti į mokymosi procesus, vaiko ugdymą mokykloje, atvirą bendradarbiavimą su mokykla ir jos bendruomene (pvz., kviesti tėvelius kuo dažniau lankytis pamokose, rengti nuolatinis susitikimus su mokykla ir tėvais siekiant aptarti vaiko pasiekimus ir kt.).

PG jaunuoliai gali mokytis profesinėse mokyklose švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka, bet turi pateikti mokyklos baigimą patvirtinančius dokumentus.

Valstybinėje ir savivaldybės mokyklose PG mokymas pagal ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti, yra nemokamas, o nemokamas mokslas aukštesiose mokyklose yra tik nuolatinį leidimą turintiems PG, todėl papildomą apsaugą turintys PG Lietuvos aukštesiose mokyklose gali studijuoti tik savarankiškai mokėdami už studijas.

Integracijos laikotarpiu savivaldybės teritorijoje lietuvių kalbos kursus organizuoja integraciją įgyvendinanti institucija, bendradarbiaudama su PPC. Lietuvių kalbos kursams skiriamos 190 valandų. Kursams pasibaigus, integracijos programos įgyvendinimo metu PG laiko valstybinės kalbos I kategorijos egzaminą. Jo neišlaikius dėl pateisinamų priežasčių (pvz., psichikos sveikatos sutrikimų ar kitų) ir kartu pateikus prašymą, papildomai gali būti skiriamas iki 100 valandų kursas, kurį išklausi egzaminas laikomas pakartotini. Lietuvių kalbos mokymasis yra vienas didžiausių iššūkių integracijos laikotarpiu dėl šių priežasčių:

- Psichinės sveikatos būklės, kada PG atvyksta iš šalių, kur susidariusios sudėtingos situacijos, patyrę netektis, persekiojimus, kankinimus. Daugelį PG vargina psichosomatiniai sutrikimai, kurie dažniausiai trukdo susikaupti ar mokytis lietuvių kalbos;
- Kalbos kursų suderinimo su darbo laiku. Integracijos laikotarpis Lietuvoje ypač trumpas (visa finansinė parama teikiama iki 6 mėnesių, po 6 mėnesių ji mažinama per pusę), todėl PG ir jo šeimos nariai kaip įmanoma greičiau stengiasi įsitraukti į darbo rinką. Dėl šios priežasties sunku suderinti lietuvių kalbos pamokų laiką su darbo grafiku (darbo laikas gali būti pamaininis, kintantis). Patirtis rodo, kad dažnai PG dirba po dvi

pamainas, todėl rasti patogų laiką kalbos kursus organizuojančiai organizacijai ir PG sudėtinga;

- Vaikų priežiūros lietuvių kalbos pamokų laikotarpiu, kadangi abu iš tėvų privalo lankyti lietuvių kalbos pamokas, o artimųjų ir giminaičių PG Lietuvoje neturi, todėl kyla problemų dėl vaikų priežiūros ir kaip juos užimti per lietuvių kalbos pamokas.

Siekiant efektyvesnės integracijos, tikslinga bendradarbiauti su lietuvių kalbos pamokas rengiančia organizacija: pranešti apie PG galimybę lankyti lietuvių kalbos užsiėmimus, socialinius ir profesinius įgūdžius bei kt. Svarbu užtikrinti galimybę mokytis kalbos, lanksčiai derinti kalbos mokymąsi su darbu ar profesiniu mokymusi ir atkreipti dėmesį, kad moterims dažniausiai tenka derinti kalbos mokymąsi su vaikų priežiūra. Mokėti lietuvių kalbą ypač svarbu integruojantis į darbo rinką, ieškant būsto, bendraujant, siekiant gauti sveikatos paslaugas ir socialinę paramą.

Užimtumas

PG įsitraukimas į darbo rinką yra viena svarbiausių užduočių integracijos laikotarpiu ir po jo ne tik PG, bet ir integraciją įgyvendinančiai institucijai. Tai padeda PG išgyventi, pasirūpinti šeima, įgyti pasitikėjimo nauja šalimi, tam tikra prasme „sveikti“ ir užmegzti socialinius ryšius arba stiprinti jau esamus.

Integraciją įgyvendinančios institucijos vaidmuo įsitraukiant į darbo rinką ypač svarbus dėl skirtingų priežasčių:

- Skirtingų darbo rinkų kilmės ir tikslo šalyse. PG kilmės šalyse nebūtinai veikia panaši darbo rinka kaip Lietuvoje (pvz., darbo teisė, darbo santykiai, kt.), todėl būtina PG supažindinti su darbo kodeksu ir kitais svarbiais dokumentais, reglamentuojančiais darbo teisę ir darbo santykius Lietuvoje;
- PG kalbos barjero. Vienam (be kuratoriaus) sudėtinga rasti informacijos apie darbo pasiūlymus, galimas laisvas darbo vietas, užsitikinti darbo sąlygų kokybę, derėtis dėl darbo laiko ir užmokesčio, todėl būtina informuoti PG apie galimas darbo vietas, padėti parengti gyvenimo aprašymą, pasiruošti pokalbiui su darbdaviu, esant reikalui palydėti ir atstovauti jo interesams;
- Neigiamų darbdavių ir darbuotojų nuostatų. Vyraujančios neigiamos nuostatos ir baimės PG atžvilgiu mažina galimybę įsitraukti į darbo rinką, nepaisant

turimos profesijos, kvalifikacijos ir darbo stažo, todėl būtina darbdavius ir darbuotojus informuoti apie PG integracijos į darbo rinką procesus, sudaryti sąlygas susitikti, kviesti į susitikimus, seminarus ar mokymus, palaikyti nuolatinį bendradarbiavimą su esamais ir galimais darbdaviais.

Prieglobsčio gavėjai Lietuvoje gali:

- Registruotis darbo biržoje ir naudotis jos teikiamomis paslaugomis: konsultavimu, tarpininkavimu, profesiniu mokymu, perkvalifikavimu, kt.;
- Įsidarbinti pagal darbo sutartį kaip Lietuvos Respublikos gyventojas;
- Organizuoti savarankišką verslą, vykdyti individualią veiklą, užsiimti kita teisėta veikla steigiant įvairias įmones (iš integracijai skiriamų lėšų gali būti skiriama parama verslo liudijimui, licencijai, verslo pradžia, darbo priemonėms įsigyti arba nuomoti).

Rekomendacijos integraciją įgyvendinančiai institucijai, teikiančiai pagalbą PG įsitraukiant į darbo rinką:

- Padėti užsiregistruoti teritorinėje darbo biržoje, nuolat palaikyti glaudų bendradarbiavimą su darbo biržos atstovu dėl užimtumo priemonių taikymo, jeigu reikia tarpininkauti verčiant kalbą;
- Supažindinti PG su Lietuvos darbo kodeksu, darbo teise, darbo santykiais, laisvomis darbo vietomis ir ateities perspektyvomis;
- Išsiaiškinti socialinius / profesinius prieglobsčio gavėjo įgūdžius, išsilavinimą, profesinę patirtį, kalbinius gebėjimus ir, remiantis turima informacija, parengti asmens gyvenimo aprašymą bei motyvacinį laišką;
- Paruošti PG darbo pokalbiui, jeigu yra poreikis (atsižvelgiant į kalbinius gebėjimus), palydėti į darbo pokalbį, atstovauti jo interesams;
- Užtikrinti informacijos sklaidą tarp PG suprantama kalba apie darbuotojų teises ir galimybes jas ginti, į šį procesą įtraukiant darbuotojų teisių apsaugą vykdančias institucijas: Valstybinę darbo inspekciją ir profesines sąjungas;
- Sudaryti ir nuolat atnaujinti galimų darbdavių sąrašą, palaikyti bendradarbiavimą su jais įtraukiant į mokymus ar seminarus, palaikyti bendradarbiavimą, spręsti tarpkultūrinius ir kalbinius nesutarimus;

- Bendradarbiaujant su darbdaviais inicijuoti lietuvių kalbos ir profesinį mokymą darbo vietoje;
- Jeigu PG neturi profesinių / darbinių ir kalbinių įgūdžių (ypač jautri grupė yra pabėgėlės moterys, kurios ilgus metus augino vaikus ir dalyvavo fragmentiškai arba iš viso nedalyvavo darbo rinkoje), bendradarbiaujant su galimu darbdaviu ir PPC, iš integracijai skirtų lėšų steigti naujas darbo vietas būtent šių įgūdžių neturintiems PG;
- Teikti konsultacijas PG apie galimybes, reikalavimus ir procedūras steigti savo verslą ar individualią veiklą Lietuvoje;
- Bendradarbiaujant su vietos savivaldybe, skatinti savivaldybės įmones įdarbinti, steigti naujas darbo vietas PG;
- Organizuoti mokymus, skirtus Lietuvos darbo biržos atstovams, darbdavių, savivaldybės institucijų darbuotojams siekiant tobulinti tarpkultūrinės kompetencijas.

Siekiant efektyvesnės integracijos į darbo rinką, tikslinga pritraukti daugiau verslininkų (verslininkai kaip potencialūs darbdaviai) ir jiems pristatyti specifinę PG situaciją bei teigiamai juos charakterizuoti kaip potencialius darbo rinkos poreikių tenkintojus. Kita vertus, tikslinga kviesti Lietuvos darbo biržos atstovų, kurie PG paaikšintų dalyvavimo darbo rinkoje ypatumus. Tokiu būdu būtų formuojamas dvilypis integracijos į darbo rinką procesas.

Visuomenės nuostatos PG atžvilgiu ir visuomenės informavimas apie PG integraciją

Informavimo priemonės – bene svarbiausia ir labiausiai paplitusi visuomenės kontaktų su imigrantais (įskaitant PG) forma. Pastebėtina, kad mažiausiai tiesioginių kontaktų Lietuvos visuomenė turi su PG, todėl galima teigti, kad požiūriui į PG didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos. Socialinių ryšių trūkumas su daugumos visuomene suponuoja prielaidas atskirčiai formuotis ir trukdyti PG socialinę integraciją.

Rekomendacijos, kaip gerinti vietos bendruomenės nuomonę apie pabėgėlius:

1. Akcentuoti Lietuvoje gyvenančių PG kultūrinę įvairovę, įskaitant informaciją apie išpažįstamas religijas (ne tik islamą). Tikslinga atskleisti skirtingų pabėgėlių grupių iš skirtingų kilmės šalių vidinę kultūrinę ir socialinę įvairovę. Be kultūrinės įvairovės, taip pat būtų tikslinga siekti įveikti stereotipus apie PG, kaip darbo imigrantus, ir nuolat informuoti visuomenę apie jų gimtosiose šalyse vykstančius procesus: karinius konfliktus, klimato kaitą, žmogaus teisių pažeidimus.

2. Tikslinga inicijuoti socialines iniciatyvas ir atsižvelgti ne tik į PG kilmės šalių kultūrinę specifiką, bet ir identifikuoti daugumos visuomenės tikslines grupes ir būtų skirtos įvairiems visuomenės sluoksniams, kurie turi ypač daug neigiamų nuostatų PG atžvilgiu.

3. Įvaizdžio formavimo iniciatyvas privalo įgyvendinti ne tik visuomenės informavimo priemonės, bet ir PG socialinę integraciją vykdančios institucijos bei nevyriausybinės organizacijos. Kol kas patys PG ar jų bendruomenės neturi pakankamai išteklių savarankiškai formuoti savo įvaizdį.

4. Kuriant plataus masto viešinimo kampanijas, būtina atsižvelgti į įvairias visuomenės nuostatas, įvertinti galimas skirtingas reakcijas, kurios gali kilti susidūrus su gausesne informacija apie PG; daugiau dėmesio skirti toms priemonėms, kurios susijusios su tiesioginiu atsaku į konkrečias neigiamas reakcijas.

5. Kad PG įvaizdis nepriklausytų išimtinai nuo žiniasklaidos ir kad įtraukiant PG į viešinimo veiklas būtų stiprinami ir jų pačių socialiniai įgūdžiai bei kontaktai, reikėtų panaudoti tiesioginio bendravimo principu besiremiančias viešinimo priemones. Pavyzdžiui, siekti įtraukti PG į vietos bendruomenės renginius, sekti visuomeninius renginius ir dalyvauti informacinėse kampanijose.

VI. IV. Išeiviai iš arabų šalių: kultūrinis integracijos kontekstas ir darbo etika

Be imigrantų, legaliai patekusių į Lietuvą, nuo pat nepriklausomybės atgavimo į šalį atvyksta ir nelegaliai valstybinę sieną kertančių Azijos bei Afrikos šalių piliečių, kurių dalis pateikė prašymus prieglobsčiui mūsų šalyje gauti. Netoli moje ateityje jų skaičius Lietuvoje neabejotinai augs, ir ne tik dėl Europos Komisijos skiriamų perkeltųjų asmenų kvotų. Kad ir kaip būtų, tikėtina, kad didelę dalį imigrantų Lietuvoje, kaip ir daugelyje ES šalių, sudarys išeiviai iš Azijos ir Afrikos, kurių daugiausia bus musulmonai. Tad integruojant imigrantus azijiečius ir afrikiečius į Lietuvos visuomenę bus neišvengiamai susiduriama su kultūrinėmis skirtybėmis – etninės kilmės, religijos, išsilavinimo, socialinės padėties nulemtomis vertybėmis bei gyvenimo būdu. Siekiant kuo sėkmingesnio imigrantų integravimo Lietuvoje, būtina bent preliminariai iš anksto susipažinti su bendrais imigrantų iš Azijos ir Afrikos, ypač musulmonų, kultūriniais gyvenamosios broožais. Norint adekvačiai suprasti „kitą“ reikia suvokti sudedamuosius jo kultūros komponentus individo lygmeniu – rasę, etniškumą, socialinę kilmę bei padėtį, išsilavinimą, religiją, lytį, galiausiai amžių.

Religinė įvairovė Azijoje ir Afrikoje yra labai plati. Tačiau islamą Azijoje ir Afrikoje būtų galima traktuoti kaip dominuojančią (nors ne daugumos) religiją kitų religijų atžvilgiu tiek dėl tikinčiųjų skaičiaus (musulmonai Azijoje

ir Afrikoje sudaro absoliučią daugumą pasaulio musulmonų – apie 1,5 milijardo, taip aplenkdami kitas dideles religines tradicijas – krikščionybę, hinduizmą, budizmą bei konfucianizmą), tiek todėl, kad ši religija dominuoja beveik pusšimtyje Azijos ir Afrikos valstybių, kurių yra daugiau nei šimtas. Kadangi didžioji dalis (daugiau nei pusė) išeivių iš Azijos ir Afrikos, iki šiol pasiekusių Lietuvą (bei ateityje čia atvyksiančių), buvo (ir bus) musulmonai, apie kuriuos Lietuvos gyventojai vis dar neturi pakankamai žinių, jų religinės tradicijos bei jų kultūrinės elgsenos formos vertos atskiros, gilesnės dėmesio nei krikščionių ar kitų religinių (ir kultūrinių) tradicijų atstovų, sudarančių daug mažesnes, nors kultūriškai lygiai taip pat labai specifines ir lietuviams iki šiol menkai atpažįstamas, išeivių grupes.

Kalbant apie islamą ir musulmonus, būtina suvokti skirtį tarp to, kas vadintina „islamiška“ ir kas „musulmoniška“, arba, kitaip tariant, tarp islamo religijos kaip normatyvinės sistemos ir musulmonų visuomenių bei bendruomenių kultūrų kaip lygiagrečių normatyvinių (legalistinių) islamui praktinių vertybinių sistemų – religija ir kultūra nebūtinai visada sutampa ar net viena kita papildo. Kitaip tariant, tuo, ko reikalaujama iš tikinčiojo šventraščiuose ir religinėje teisėje, nebūtinai vadovaujamas kasdieniame gyvenime. Todėl islamo (kaip ir beveik

bet kurios kitos religijos) atveju musulmonų kultūrų nevalia sutapatinti su islamo mokovų skelbiamu normatyviniu islamu. Tad specifinės (tarpusavyje neretai labai skirtingos) musulmoniškos kultūros, nors negali būti visiškai atskirtos nuo islamo – tarp musulmonų kasdienės gyvensenos ir islamo normų yra akivaizdus ryšys, negali būti matomos ir kaip Islamo (iš didžiosios raidės) reprezentacija. Todėl apskritai musulmonų elgesys matytinas kaip religinių normų ir praktinių vertybių lydinys, kur skirtingų musulmonų grupių ir individų atveju dominuoja viena arba kita pusė, o bendrasis musulmonų viešos elgsenos spektras yra labai platus ir apima tiek labai „liberalų“, tiek labai „konservatyvų“ galus. Vis dėlto dar tebėra įmanoma išvesti daugumos musulmonų kultūrinės elgsenos sąlyginį bendrą vardiklį, kuris galėtų būti atspirties tašku Lietuvos žmonėms bendraujant su musulmonais iš šalių iš Azijos ir Afrikos.

Kūnas, apranga, seksualumas. Musulmonai religijos mokovų raginami visam kūnui skirti deramą dėmesį. Tai labiausiai pasireiškia higienos srityje – skatinama dažnai prausti, pasikvėpinti, nes švara tiesiogiai siejama ne tik su ritualiniu švarumu (skaistumu), reikalingu kasdien meldžiantis penkis kartus, bet ir su higienos reikalavimais.

Vadovaudamiesi Korane esančiomis ištaromis ir siekdami užtikrinti musulmonių kuklumą, moralumą, privatumą ir saugumą, musulmonų religijos mokovai sutartinai reikalauja, kad jos dėvėtų drabužius, dengiančius didžiąją kūno dalį; tokia apranga vadinama hidžabu. Dažniausiai hidžabas, be pilvą, rankas ir kojas dengiančių ilgų ir laisvų drabužių, reiškia galvos apdangalą (skarą), dengiantį plaukus, ausis ir kaklą. Neretai musulmonės dar apsigobia ir skraiste (abaja).

Korane gana daug dėmesio skiriama seksualumui ir seksui. Viena vertus, lytiniai santykiai tarp sutuoktinių yra kaip viena esminių santuokinio gyvenimo išpildymo formų. Kita vertus, nesantuokiniai ryšiai (tiksliau – nelegalūs seksualiniai santykiai) Korane griežtai smerkiami, už juos žadama didelė bausmė po mirties. Homoseksualumo, taip pat transseksualumo, transvestizmo ir kitų panašių seksualinės raiškos formų klausimas musulmonų teisininkų aptarinėjamas jau daugiau nei tūkstantį metų. Korane yra kelios ištaros, griežtai pasmerkiančios ir kriminalizuojančios homoseksualius santykius. Tačiau, kaip ir daugeliu kitų atvejų, islamiškos teisės nuostatų šiuo klausimu islamo istorijoje nebuvo griežtai paisoma.

Maistas, alkoholis. Musulmonų religinė teisė visas pasaulyje randamas materialines gėrybes skirsto į dvi pamatines kategorijas – musulmonams leidžiamas (halalas) ir jiems neleidžiamas (haramas). Kasdiniame vartojime terminas *halal* dažniausiai vartojamas įvardyti maistą, ypač gyvulinės kilmės ar turintį gyvulinės kilmės sudedamųjų dalių. Alkoholio vartojimas yra ne tik haramas, bet ir

nusikalstamas – už jo vartojimą (taip pat gamybą bei prekybą juo) musulmonų baudžiamojoje teisėje numatyta nuplakimo bausmė. Panašiai ir dar griežčiau (net mirties bausme) baustina ir už kitų intoksikuojančių medžiagų vartojimą, gamybą ir platinimą. Ir nors narkotikai, kad ir gana paplitę, jokioje musulmonų daugumos šalyje nėra legalizuoti, alkoholis daugelyje yra visiškai legali prekė, o daugumoje musulmonų šalių alkoholis ir gaminamas.

Šeima. Musulmonų religinėje teisėje santuoka, kuri yra šeimos pamatas, apibrėžiama kaip vyro ir moters sąjunga su iš to išplaukiančiomis pasekmėmis – prisiimtomis sutuoktinių teisėmis ir pareigomis, bendru ūkiu ir bendrais vaikais. Šeima laikoma socioekonominiu vienetu ir visų pirma skirta giminei pratęsti bei šeimos narių saugumui ir gerovei užtikrinti. Musulmonų šeimos teisė neuždraudė mišrių santuokų, tačiau jų spektrą vis dėlto apribojo. Musulmonė negali ištekėti už nemusulmono, prieš vesdamas musulmonę būsimasis sutuoktinis privalo atsiversti į islamą. O musulmonams vyrams Koranas suteikia teisę vesti „Knygos žmonių“ (monoteistinių tikėjimų, kuriems musulmonai priskyrė judaizmą, krikščionybę, zoroastrizmą ir kai kada sabijų tikėjimą) atstoves. Nemusulmonei, tekančiai už musulmono, neprivalo atsiversti į islamą nei prieš santuoką, nei po jos – sutuoktinis turi jai garantuoti religinę laisvę. Vis dėlto tokioje santuokoje gimę vaikai „paveldi“ tėvo religiją, todėl yra musulmonai ir tokiais turi būti auklėjami.

Vaikai, ypač berniukai, tradicinėse musulmonų bendruomenėse laikomi turtu, o daugiavaikės šeimos – Dievo palaimintomis. Savanoriškas gimstamumo ribojimas, ypač bevaikystė, tradiciškai smerktas, nes manyta, kad tai prieštarauja žmogaus prigimčiai (susilaikymas nuo lytinių santykių – neleistas natūralių poreikių patenkinimo ribojimas) ir misijai (giminės pratęsimui) ir yra savanaudiškas (atsakomybės vengimas) ar net rizikingas (potencialus vaikų teikiamo socialinio saugumo senatvėje nebuvimas).

Nors skyrybos laikomos nepageidaujama išėjimi – kraštutinė santuokos kontrakto priemonė netesybų atveju, jos įteisintos jau pačiame Korane, kur gana išsamiai nustatoma, kaip procesas turi būti vykdomas. Tačiau tradicinalistinėse bendruomenėse ištuoka būdavo gana retas reiškinys, nes santuokos nutraukimas galėdavo turėti pasekmių ne tik buvusiems sutuoktiniams, bet ir platesniam giminių tarpusavio bendravimui.

Švietimas. Pasaulietinių mokyklų sistema Azijoje ir Afrikoje paveldėta iš kolonializmo laikotarpio, religinę edukaciją dažniausiai paliekant už formalios švietimo sistemos ribų arba kaip specializuotą profesinį mokymą būsimiems religijos mokovams ir teisininkams. Tad šiais laikais, be formalaus pasaulietinio švietimo, egzistuoja neformalus

religinis. Aukštasis išsilavinimas daugelyje musulmonų kraštų šiandien yra masinis – gausiuose universitetuose studijuoja dešimtys, o kartais ir šimtai tūkstančių abiejų lyčių studentų. Statistika rodo, kad daugelyje musulmonų šalių daugiau nei pusę studentų sudaro moterys.

Karai, socialinės ir ekonominės suirutės, BVP lygis – visa tai turi įtakos švietimo sistemos funkcionalumui bei rezultatyvumui. Daugelyje musulmoniškų valstybių aki-vaizdus demografinis sprogingas – vien Egipte kasmet mokyklas baigia milijonas moksleivių. Esant tokiai padėčiai, darbo rinkai sunku pasiūlyti prasmingų pajamų ir perspektyvią karjerą, o perpildytų mokyklų ir universitetų teikiamas išsilavinimas dažnai yra gana neaukšto lygio, todėl, nors konkurencingumas tarp absolventų aukštas, jų kvalifikacijos vidurkis gana žemas. Neturint karjeros perspektyvų, motyvacija lavintis ir tobulėti labai krenta, todėl mažėja ir švietėjų teikiamų edukacinių paslaugų lygis. Daugelyje musulmonų kraštų itin aukštas nedarbo lygis, o aukštąjį išsilavinimą turintys piliečiai dirba savo kvalifikacijos neatitinkančius darbus. Tokia padėtis žmones verčia priimti drastiškus sprendimus – emigruoti, šlietis prie religinių grupių ar net pasiduoti įtaigai ir tapti vienu iš gausėjančios virtualios džihadžių bendruomenės narių, pasirengusių patiems brutaliausiems veiksams, net savižudiškam teroristiniam išpuoliui.

Darbo etika. Islamiška darbo etika sietina su pamatiniuose islamo tekstuose esančiais draudimais. Pavyzdžiui, negalima gaminti tokių prekių ir prekiauti jomis, kurių vartojimą ar naudojimą draudžia teisė: alkoholiu, kiaulienos produktais ar subproduktais, gaminiiais iš kiaulės odos, kitų religijų apeiginiiais daiktais ir pan. Taip pat draudžiamas neuždirbtas pelnas (palūkanos, lupikavimas). Bet kokie sandoriai turi būti ne tik teisėti, bet ir moralūs – pažadai turi būti vykdomi, apgavystė ir melas netoleruojami.

Šventės. Dvi šventės yra visuotinai „privalomos“ visiems musulmonams – tai *id al-adcha* (aukojimo šventė, švenčiama hadžo pabaigoje) ir *id al-fitr* (Pasninko pabaigos šventė, švenčiama pasibaigus pasninkavimo mėnesiui). Jas švenčia visų pakraipų musulmonai. *Id al-adcha* – pagrindinė kasmetinė islamo šventė, trunkanti kelias dienas. Ji švenčiama paskutinį musulmoniško kalendoriaus mėnesį *zū al-chidža*, kasmetinės piligriminės kelionės (hadžo) į Meką ir jos apylinkes pabaigoje. Šventės esmė yra gyvulių aukojimas. Jų mėsa išdalijama bendruomenės nariams. Lietuvoje gyvuliai aukojami prie Raižių (Alytaus r.) mečetės, kur į šventę susirenka keli šimtai Lietuvos musulmonų iš visos Lietuvos. Pasibaigus pasninko mėnesiui ramadanui, pirmąją šavalio mėnesio dieną švenčiama antroji iš dviejų svarbiausių islamo švenčių – *id al-fitr*, pažodžiui reiškianti pasninko nutraukimo šventę. Šventės esmė – visuotinė malda, po kurios rengiamos visos dienos vaišės, einama į svečius, vyksta ir kitokios islamo teisei neprieštaraujančios linksmybės. Be šių, esama ir kitų, neformalių, švenčių, tarp kurių ryškiausia – Maulido – pranašo Mohamedo gimimo dienos minėjimas, bei Ašūra – trečiojo šiitų imamo al Huseino žūties – minėjimas.

APIE METODOLOGIJOS RENGĖJUS

Dr. Laurynas Biekša, advokatas, daug metų teikiantis teisinę pagalbą prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir migrantams, dalyvaujantis Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos bei kitų organizacijų projektuose prieglobsčio bei migracijos srityje; socialinių mokslų daktaras bei Mykolo Romerio universiteto docentas, apsigynęs disertaciją bei atlikęs daug įvairių mokslinių tyrimų pabėgėlių teisės srityje.

Prof. Egdūnas Račius, Vytauto Didžiojo universiteto (Kaunas) Regionistikos katedros vedėjas, religijotyrininkas, islamo tyrinėtojas. Račius jau daugiau nei du dešimtmečius tyrinėja arabų visuomenėse vykstančius religinius ir kitus socialinius procesus ir ypač revaivalistinio islamo raidą. 2007 metais išleido „Islamo žinyną“ (VUL), yra išspausdinęs kelias dešimtis mokslinių straipsnių.

Ilma Skuodienė, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ Užsieniečių integracijos programos vadovė; daugiau kaip tryliką metų konsultuoja, analizuoja ir teikia tiesiogiai paslaugas prieglobsčio prašytojams, pabėgėliams ir trečiųjų šalių piliečiams integracijos klausimais Lietuvoje.

Dr. Karolis Žibas, sociologas, tyrėjas ir NVO aktyvistas žmogaus teisių, lygių galimybių, pabėgėlių ir kitų imigrantų socialinės integracijos, kovos su prekyba žmonėmis, prieglobsčio ir migracijos srityse. Kaip projekto partneris, vadovas ir nepriklausomas ekspertas. K. Žibas yra įsitraukęs į daugybę nacionalinių ir tarptautinių projektų bei tyrimų, yra įgijęs socialinių mokslų daktaro laipsnį.

REGISTRACIJOS ADRESAS

Z. Sierakausko 15, LT-03105 Vilnius, Lietuva

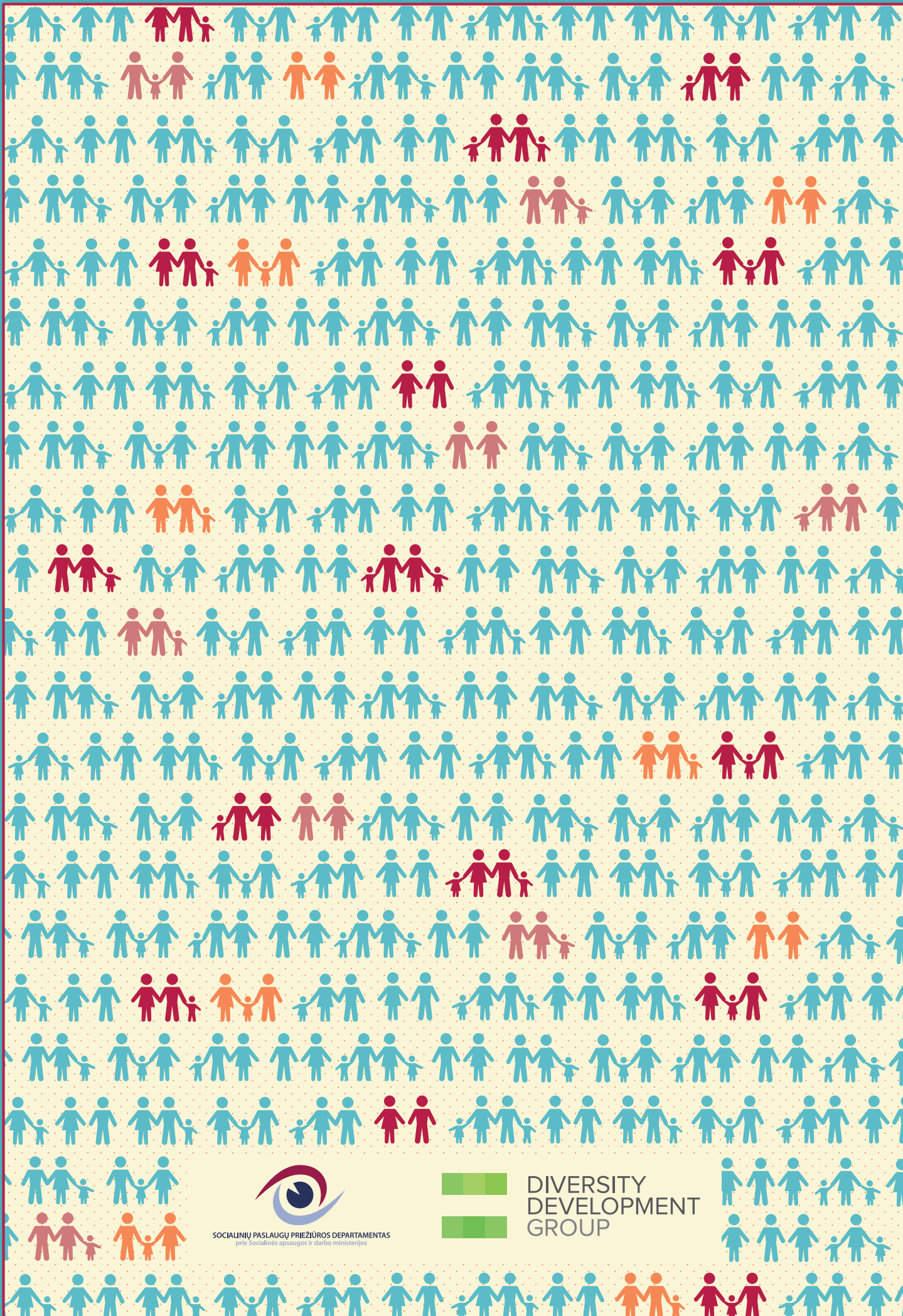
KORESPONDENCIJOS ADRESAS

Dociškių 7–66, LT-06154 Vilnius, Lietuva

Tel. +370 615 14 401

info@diversitygroup.lt

www.diversitygroup.lt

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ PRIEŽIŪROS DEPARTAMENTAS
priė Socialinio apsaugos ir darbo ministerijos

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP